

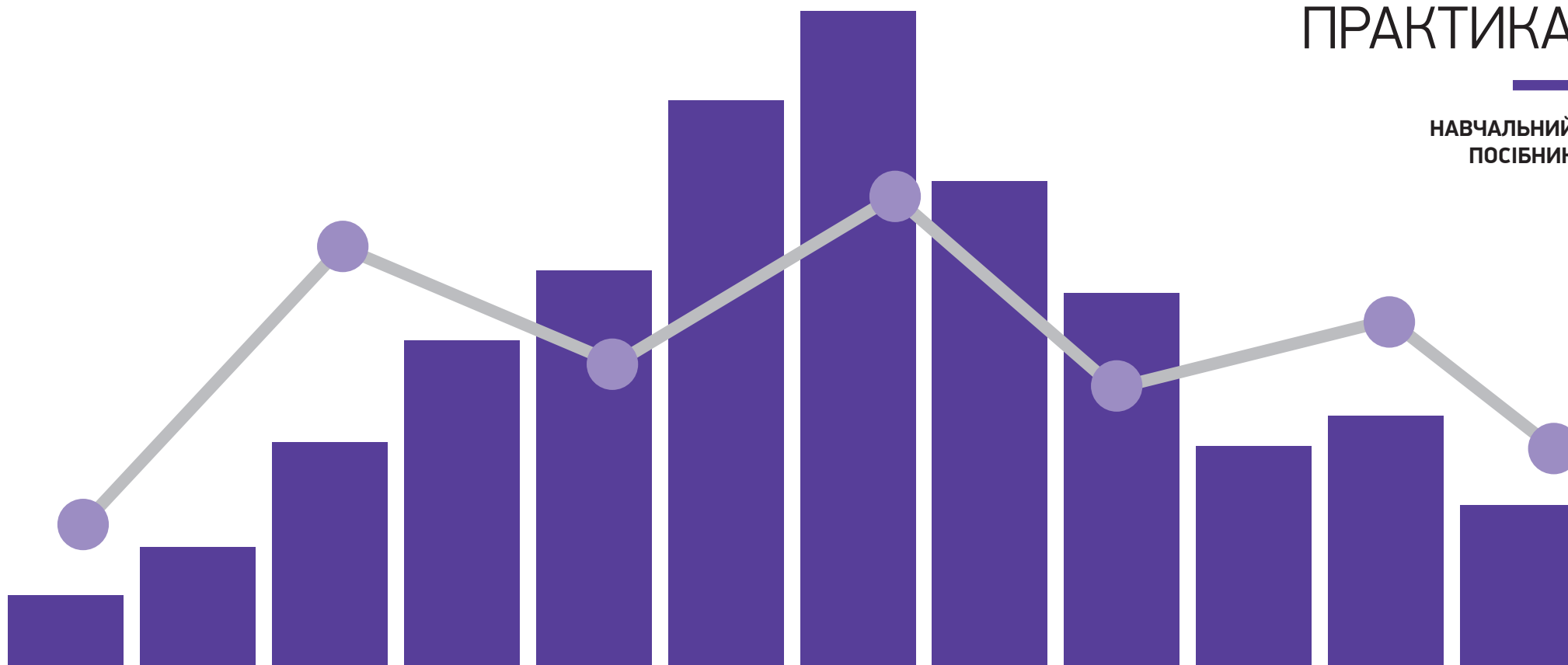

Надруковано за сприяння
та міжнародної технічної допомоги
Консультативної місії
Європейського Союзу

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ТАКТИЧНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

НАВЧАЛЬНИЙ
ПОСІБНИК

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ТАКТИЧНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора,
заслуженого діяча науки і техніки України КОРИСТІНА О.Є.

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Надруковано за сприяння та міжнародної технічної допомоги
Консультативної місії Європейського Союзу

Київ – 2020

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Державного науково-дослідного інституту МВС України
(протокол № 15 від 19 червня 2019)*

*Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 16 від 24 червня 2019)*

Автори:

О.Є. КОРИСТІН – д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, заступник директора Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Н.П. СВИРИДЮК – д.ю.н., доцент, заступник завідувача науково-дослідної лабораторії Державного науково-дослідного інституту МВС України;

О.М. ЦІЛЬМАК – д.ю.н., професор, професор кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

О.М. ЗАЄЦЬ – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ;

К.Ю. ІСМАЙЛОВ – к.ю.н., завідувач кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення Одеського державного університету внутрішніх справ;

В.А. НЕКРАСОВ – к.ю.н., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ.

Рецензенти:

КОРНІЄНКО М.В. – д.ю.н., професор, заслужений юрист України;

ПЕФТІЄВ Д.О. – начальник Управління кримінального аналізу Національної поліції України.

- T-15 Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика; навчальний посібник / О.Є. Користін, Н.П. Свиридчук, О.М. Цільмак, О.М. Заєць, К.Ю. Ісмаїлов, В.А. Некрасов; МВС України, ДНДІ, ОДУВС. Одеса: РВВ ОДУВС, 2019. 216 с.

ISBN 978-617-7633-06-7

У навчальному посібнику «Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика» розглянуто теоретичні та практичні аспекти здійснення аналізу інформації на тактичному рівні кримінальної аналітики, описані методи запобігання кримінальним правопорушенням, а також проаналізовано теоретико-правове регулювання аналітичної діяльності в Україні.

Розраховано на курсантів, студентів та слухачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи Міністерства внутрішніх справ України.

ISBN 978-617-7633-06-7

УДК 343.98

© Користін О.Є., Свиридчук Н.П., Цільмак О.М.,
Заєць О.М., Ісмаїлов К.Ю., Некрасов В.А., 2019

© Державний науково-дослідний інститут МВС України,
Одеський державний університет внутрішніх справ, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	9
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТАКТИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ	14
1.1. Поняття, сутність та правовий зміст тактичного кримінального аналізу	14
1.2. Класифікація видів тактичного кримінального аналізу та методів, які їх забезпечують	25
Практична вправа	57
Питання для самоконтролю	58
Список літератури	58
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИКИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	60
2.1. Загальні положення застосування методів статистичного кримінального аналізу для встановлення тенденцій злочинності	60
2.2. Практика використання методики розрахунку показників кореляційно-регресійного аналізу кримінальних правопорушень	69
Питання для самоконтролю	80
Список літератури	81

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ	82
3.1. Поняття, завдання та функції географічно-інформаційних систем	82
3.2. Класифікація та складові частини геоінформаційних систем	89
3.3. Завдання, основні функції просторового аналізу даних та аналіз просторового розподілу об'єктів. Часовий аналіз	100
3.4. Картографія в інформаційно-аналітичному забезпеченні роботи правоохоронних органів	106
Питання для самоконтролю	114
Список літератури	115
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПОРТРЕТА ЗЛОЧИНЦЯ	116
4.1. Різновиди методик побудови психолого-криміналістичного портрета злочинця	116
4.2. Етапи складання психолого-криміналістичного портрета невстановленого злочинця	121
4.3. Структурно-логічна схема психолого-криміналістичного портрета невстановленого злочинця	131
Питання для самоконтролю	134
Список літератури	134
РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПОРТРЕТА ЖЕРТВИ ВБИВСТВА	136
5.1. Етапи складання психологічного профілю жертви вбивства	136
5.2. Структурно-логічна схема портрета жертви вбивства	142
Питання для самоконтролю	149
Список літератури	149

РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЯК МЕТОДУ ТАКТИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ	151
6.1. Поняття, сутність та правовий зміст криміналістичного моніторингу	151
6.2. Загальні положення методу криміналістичного моніторингу	158
6.3. Основні положення процесу збору криміналістично важливої інформації	164
6.4. Основні положення узагальнення інформації	170
6.5. Основні положення оцінки якості отриманої інформації	173
6.6. Основні положення систематизації інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення	178
Питання для самоконтролю	188
Список літератури	188
РОЗДІЛ 7. ТЕХНОЛОГІЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ФАКТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	189
7.1. Загальні положення методу фактологічного аналізу	189
7.2. Алгоритм застосування методу фактологічного аналізу	196
Питання для самоконтролю	206
Список літератури	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208

ПЕРЕДМОВА

Усі люди планети регулярно роблять хибні висновки, ґрунтуючись на неправильному аналізі фактів. Помилки можуть бути незначними – наприклад, купівля до сніданку протермінованих продуктів харчування, – але можуть бути і серйозними, наприклад інвестування мільйона гривень в збиткове підприємство. Іноді помилку можна виправдати браком інформації або освіти, але частіше за все вони пояснюються специфікою роботи нашого розуму: він часто збиває нас з думки, підштовхуючи до помилкових висновків або невірного розуміння подій, в силу чого і аналіз цих подій виявляється невірним. Трапляється, що помилка обходиться нам дуже дорого, навіть вартує життя.

Але ми зовсім не зобов'язані спокійно приймати сформований порядок речей. Коли ми дізнаємось про пастки і перешкоди, які розставляє нам наш розум і які не дають нам провести якісний аналіз, і коли ми оволодіваємо прийомами й інструментами їх подолання, ми отримуємо шанс на перемогу. Ці перемоги можуть здаватися найважливішим фактором для прийняття серйозного рішення, від якого залежить наше особисте щастя, професійний успіх, навіть саме життя. Необхідні навички, прийоми та способи (методи) будуть описані на сторінках цього навчального посібника.

У цьому навчальному посібнику буде йти мова про те, що таке тактичний кримінальний аналіз; визначені і описані методики проведення якісного аналізу; пояснено, як тактичний кримінальний аналіз дозволяє подолати негативний вплив на наші природні особливості мислення. Описано декілька прийомів та способів (методів) структурування інформації, а також запропоновано вправи, за допомогою яких можливим є оволодіння цими прийомами.

Слово «аналіз» означає розподіл на окремі елементи, внаслідок чого комплексні багатофакторні завдання розпадаються на прості складові. У науковій літературі знаходиться багато матеріалу, який детально описує подібну дефініцію. Найбільш вдало висловив свою думку ще в 1901 році англійський філософ Бертран Расселл у своїй класичній праці «Принципи математики»: у сфері інтерпретації мови філософських теорій рішення – це аналітичний метод, який передбачає дроблення тексту до поки теорія не виявиться або як набір осмислених тверджень, або як повна нісенітниця. Расселл вважав, що при такому підході більшість філософських «проблем» взагалі перестають існувати. Його визначення змінили традиційні англійські підходи до філософії: «аналітичний підхід» став єдиним потужним методом.

Аналіз означає відділення один від одного елементів проблеми якимось способом. Приклад такого аналізу – правило запису чисел, яке всі школярі вивчають в початковій школі, коли вивчали поділ. І до теперішнього часу багато з нас при необхідності розділити подумки одне число на інше уявляють собі саме цю форму запису. Інший знайомий нам спосіб аналізу – податкова декларація, за допомогою якої вдається перетворити складну процедуру розрахунку податків в набір хоч і складних, але зрозумілих кроків. Загалом, ми досить часто використовуємо подібні інструменти, прийоми та способи (методи) у повсякденному житті.

Наші стандартні підходи до аналізу проблем підходять для вирішення більшості життєвих ситуацій. Але інколи, коли проблема виявляється серйозною і складною, ці звичні підходи навряд чи дадуть хороший результат. Усім хочеться приймати зважені, ефективні рішення і в професійному, і в особистому житті, але це виявляється нелегко, коли ми стикаємося з комплексними і багатофакторними проблемами. В умовах стрімкого ритму життя у нас часто немає ні часу, ні терпіння на спокійний пошук оптимального рішення. Необхідність швидкого рішення проблеми змушує нас приймати будь-яке рішення, що дає хоча б тимчасове полегшення, заспокоєння. Перебуваючи під таким тиском, складно вирішити, а вже тим більше до кінця зрозуміти проблему. Тому ми внутрішньо погоджуємося на часткове вирішення, яке можемо хоч якось об-

ґрунтувати, і вважаємо, що це найкраще, що ми здатні зробити в обставинах, що склалися.

Необхідно погодитись з тим, що наш розум просто не здатний переварити всю інформацію і впоратися з усіма інформаційними надходженнями, що становлять проблему. Тому ми починаємо спрощувати, перескакувати з одного завдання на інше, затримуючи увагу лише ненадовго і тільки на тих елементах, які самі в змозі зрозуміти і описати і для яких можемо оцінити цінність і вірогідність. Після цього ми, цілком задоволені собою, відмовляємось від усіх інших елементів проблеми, розібратися з якими не вдалося і оцінити ймовірність і цінність яких ми не в змозі.

Щоб успішно вирішувати проблеми – і ті, що стосуються індивідів, і ті, що зачіпають цілі держави, – потрібно навчитися помічати і припиняти неконструктивну поведінку розуму і обов'язково аналізувати все різноманіття альтернативних рішень. Важливо подолати природне прагнення розуму уникнути аналізу варіантів. Нездатність провести повноцінну оцінку і порівняння альтернатив – найпоширеніша причина, за якої аналіз виявляється невірним або неповним.

Потрібно уникати поспішних висновків і мислити ширше, а це одна з найскладніших для людини задач. Тому будь-які прийоми, які допомагають зберегти сприйнятливість, є надзвичайно доречними. Немає нічого дивного в тому, що всі описані в посібнику прийоми та способи (методи) будуть давати саме такий ефект: змушувати розглядати всі варіанти і не поспішати з висновками. Необхідно наголосити, що тактичний кримінальний аналіз і є найшвидший і надійний шлях до вміння знаходити і оцінювати всі гідні для розгляду альтернативи.

Бертран Расселл говорив, що організоване відділення елементів проблеми один від одного дозволяє оцінити, чи мають ці елементи сенс. Але що ще дає нам тактичний кримінальний аналіз? Тактичний кримінальний аналіз дає нам все, без чого не обійтися в ході ефективної роботи з проблемою і, власне, прийняттям рішення.

По-перше, тактичний криміналогічний аналіз допомагає зрозуміти сутність комплексних проблем. Більшість проблем і завдань, навіть ті, які здаються нам відносно простими, насправді занадто складні і включають занадто багато компонентів, щоб аналізувати їх взагалі без допомоги якого б то не було аналізу.

По-друге, тактичний кримінальний аналіз дозволяє порівнювати елементи між собою. Так ми з'ясовуємо, які чинники і взаємозв'язки критично важливі і для аналізу, і для тих, хто буде використовувати його результати.

По-третє, завдяки тактичному кримінальному аналізу ми можемо фокусуватися. Взагалі розум і так схильний фокусуватися на чому-небудь. Він так влаштований – і буде робити це в будь-якому випадку. Тому краще нам бути з ним у змові, ніж проти нього, і таким чином контролювати його діяльність. В іншому випадку він сам вирішить, на чому і коли фокусуватися, і з великою ймовірністю направить нас по хибному шляху.

По-четверте, тактичний кримінальний аналіз допомагає зосередитися на кожному з елементів по черзі, що в порівнянні з хаотичним інстинктивним підходом, який передбачає роботу відразу з усіма елементами, безумовно, більш системний, ретельний, продуктивний метод.

По-п'яте, здійснюючи аналіз в рамках раціональної системної моделі, ми за допомогою аналітичних прийомів беремо під контроль підсвідому частину розуму, долаємо особливості мислення, що ведуть до помилок в аналізі.

По-шосте, всі представлені в навчальному посібнику методи тактичного кримінального аналізу припускають візуалізацію роботи, тобто уявлення елементів певним чином на екрані. Чому так важливо візуалізувати і розглянути всі елементи? Коли мозок бачить слова, цифри або опис проблеми, він глибше втягується в аналіз, і трапляється справжнє осяяння. Дійсно, якщо всі елементи проблеми перебувають у полі зору, ми виявляємо взаємозв'язки, яких точно не помітили б, якби просто думали про проблему. «Краще

один раз побачити, ніж сто разів почути» – необхідно підключати візуальні здібності мозку!

Тактичний кримінальний аналіз дозволяє підключати інтуїцію – здатність відчувати і розуміти – для пошуку альтернативних рішень, під контролем свідомості. По цій причині з'ясовується важливість методу візуалізації: свідомості простіше фокусуватися і контролювати хід аналізу. Нам важливо змусити інтуїцію вийти з тіні, де ми могли б розібратися з тим, що вона нам пропонує, і одночасно вберегти себе від різноманітних логічних помилок.

Застосування методів тактичного кримінального аналізу допомагає в роботі аналітика. При цьому ефективність процесу вироблення рішення і аналізу проблеми залежить навіть не від того, як ми здійснюємо аналіз, а від якості розумового процесу, і для цього потрібно задіяти розум. Йому і допомагає аналітичне мислення: воно не замінює розумовий процес, а стимулює його, робить більш глибоким. При правильному і творчому застосуванні аналітичних прийомів можна серйозно посилити нашу здатність аналізувати, розуміти, вирішувати проблеми, приймати обгрунтовані рішення і бути впевненими в тому, що вони правильні.

Методам, про які піде мова в навчальному посібнику, ніде не вчать в такому практичному розрізі. Цей навчальний посібник описує прийоми, які працюють з високою ефективністю. Вважаємо, ви здивуєтесь тому, як ефективно вони допомагають розібрати проблему на елементи й розпочати аналіз, і здивуєтесь тому, що ніхто не розповідав вам про них раніше. Ми впевнені: якщо ви уважно прочитаете навчальний посібник, виконаєте вправи і почнете застосовувати ці прийоми, то не тільки придбаєте цілий арсенал потужних інструментів, але навчитесь підходити до вирішення проблем з іншої точки зору.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТАКТИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

1.1. Поняття, сутність та правовий зміст тактичного кримінального аналізу

Рушійною силою світових процесів є інформація, при цьому у сфері боротьби зі злочинністю та її запобігання необхідно приймати рішення на основі точної та актуальної інформації. Це – визначальний чинник, який зумовлює досягнення позитивного результату і дозволяє всім працівникам правоохоронних органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю, бути на крок попереду злочинців.

Відтак недостатньо мати лише первинну інформацію. Дані необхідно збирати, зіставляти та інтерпретувати, з метою проведення оцінювання, прогнозування, створення рекомендацій та висновків. Іншими словами, відразу після отримання інформації у первинній формі відповідні спеціалісти повинні провести її через аналітичні рівні, щоб створити оперативно-аналітичну інформацію.

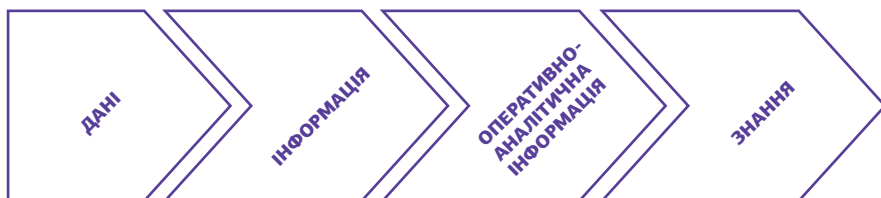

Рис. 1.1.1. Етапи формування аналітичної інформації.

Тактичний аналіз являє собою метод аналізу даних з центром навколо короткострокових і середньострокових проблем, що покликаний виявити закономірності, особливості та специфічні елементи в серії злочинів. Тактичний аналіз ідентифікує підозрілі ознаки, підозрілих осіб та груп осіб, підозрілі зв'язки між декількома фактами (чинниками), сфери чи ділянки території з високим потенціалом кримінальної активності (гарячі точки), типи людей, схильних стати жертвами злочинів та сприятливі проміжки часу для злочинних проявів.

Тактичний аналіз надає керівникам, які приймають рішення, картину постійних чи виникаючих шаблонів злочинів в рамках їх юрисдикції: динаміка злочину; часовий аналіз; просторовий аналіз, географічний аналіз, аналіз місць концентрації злочинів; спосіб вчинення злочину; профіль жертви та підозрюваного; генеруючий чи спричиняючий фактори (соціальний, демографічний економічний тощо).

Рис. 1.1.2. Методи тактичного кримінального аналізу.

Тактичний аналіз забезпечує підтримку поліцейської діяльності та є підходом до поліпшення їх діяльності. Отримувачами результатів тактичного аналізу є ті, хто замовляє тактичний аналіз (менеджери, керівники), а також інші поліцейські, які можуть використовувати результати аналізу для своєї діяльності.

Тактичні аналітичні продукти можуть використовувати:

- працівники органів державної безпеки з метою підвищення рівня поінформованості та своєчасного попередження кримінальних проявів;
- працівники правоохоронних органів для підвищення рівня поінформованості про операційну ситуацію та динаміку криміногенних зон;
- слідчі та оперативні працівники для запобігання та виявлення злочинів та осіб, які проявляють кримінальну активність;
- керівники для того, щоб приймати обґрунтовані рішення щодо маневрування силами та засобами на території юрисдикції та ефективно оцінювати результати діяльності.

Клієнт (отримувач) тактичного аналізу – це особа, яка є замовником тактичного аналізу, як правило, від керівництва організації.

Бенефіціар тактичного аналізу – це поняття, яке включає як клієнта, який надав запит на отримання тактичного аналізу, так і інших учасників організації, які використовують результати аналізу. Враховуючи, що для тактичного аналізу використовуються важливі ресурси, важливо, щоб бенефіціарів було якомога більше. Результати тактичного аналізу є корисними для усієї правоохоронної системи на усіх рівнях організації, оскільки дозволяють знижувати затрати на діяльність та підвищувати ефективність.

Основна мета аналізу полягає в тому, щоб визначити тактичні моделі, характеристики і специфічні елементи в серії злочинів, з метою виробити ефективні тактичні рішення та правильно застосовувати наявні сили та засоби для досягнення максимальних результатів. Мета аналітичної діяльності полягає в отриманні максимальної користі від інформації, яка є в розпорядженні, для того, щоб правильно зрозуміти і оцінити ситуацію, бачити її у перспективі, а в кінцевому підсумку – успішно діяти.

Для досягнення мети необхідним є вирішення наступних завдань:

- фокусувати та спрямовувати збір інформації на визначені цілі. Потрібно оцінити інформаційні потреби та визначити інформаційні цілі. Особу притягують до відповідальності за вчинений злочин на основі доказів, у цьому сенсі аналітик проводить аналіз наявної інформації, виявляє прогалини та направляє роботу по збору необхідних даних та інформації;
- визначити проблеми, з якими стикається поліцейський підрозділ. Дозволяє виявляти нові та поточні проблеми. Постійний та послідовний моніторинг кримінальних явищ дозволяє своєчасно виявляти зміни в державі, у тому числі на етапі їх виникнення;
- здійснити якісно-змістовні перетворення первинної інформації, функціонально перетинаючись в цьому плані з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю. Характер функціонального перетинання (взаємодії) у системі «аналітика-наука-управління» визначається специфікою аналітики. З наукою її поєднує інформаційний спосіб пізнання і наукового аналізу реальності, а з управлінням – прикладний характер аналітики (вирішення конкретних інформаційних потреб і проблем замовника);
- оцінити результати, отриманих внаслідок вжитих заходів. Сприяє проведенню аудиту правопорушень та злочинів. Аналіз виступає у якості засобу оцінки ефективності проведених заходів. Будь-яка організація, яка спеціалізується в конкретній галузі, має знати еволюцію і динаміку своєї діяльності, це ж стосується і поліцейської діяльності. Підрозділи поліції періодично аналізують стан злочинності, виявляють кількісні та якісні зміни. На основі отриманих результатів будуються передбачення, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки, визначаються найкращі заходи та рішення щодо стабілізації стану оперативної ситуації. Аудит стану цих показників проводиться з допомогою результатів тактичного аналізу, який забезпечує необхідні та неупереджені вимірні та контрольні інструменти;

- висвітлити можливості запобігання та зниження рівня злочинності. Усі заходи щодо запобігання злочинності здійснюються шляхом втручання в причинно-наслідковий ланцюг подій, пов'язаних зі злочинами у двох напрямках: виявлення та зниження сприятливих умов та покарання за правопорушення. Застосування тактичного аналізу шляхом моніторингу та вивчення злочинця і потерпілого, створює передумови виявлення можливостей та визначення напрямів дій щодо запобігання злочинам та контролю за станом обстановки;
- створювати зв'язки між різними правопорушеннями та можливими їх виконавцями. Ураховуючи три рівні специфічних ознак: події, підозрюваного та потерпілого, з допомогою тактичного аналізу можна виокремити можливі зв'язки між серією злочинів, які мають загальні характеристики та у яких підозрювані особи використовують подібні способи досягнення злочинного результату;
- визначити профіль аналізованого злочинця, події та жертви. Профілі злочинців та профілі подій слід складати у районах з високою кримінальною активністю. У районах, які створюють особливі проблеми з точки зору рівня поширення злочинів діють кілька факторів, ідентифікація яких, їх кількісна оцінка та моніторинг може бути проведена з використанням аналітичної методики профілювання. Це профіль злочинця та профіль проблеми (події) на цій території. Як правило, це чутливі зони, де зусиль виключно правоохоронних органів недостатньо, і виникає необхідність залучення більшої кількості ресурсів: представників громадськості та місцеві органи влади;
- описати тенденції та структуру (моделі) злочинів. Виявлення нових тенденцій, закономірностей та моделей. Визначення закономірностей того, коли і де вчинено правопорушення. Контролюючи стан та динаміку злочинності, висвітлюються тенденції зростання, зменшення чи міграції подій, зареєстрованих у певних проблемних сферах. Наприклад, правопорушення, пов'язані з пограбуваннями, щороку мають незмінну тенденцію: зростання в літні місяці та спадання в зимові місяці. При-

чина об'єктивна: значна кількість одягу перешкоджає зловмисникам виявляти ювелірні вироби і, таким чином, діяти;

- встановити місця концентрації злочинів;
- визначити шаблони злочинів;
- визначити рекомендації щодо розміщення правоохоронних сил та засобів з метою запобігання злочинній діяльності та своєчасного (найкоротші терміни) реагування;
- використати результати аналізу як засобу обґрунтування рішення керівників.

Загальними правилами для проведення тактичного аналізу є те, що всі аналітичні продукти повинні включати в себе певні ідентифікатори, назву, заголовок, авторство, місце проведення, час завершення, вихідні дані і відомості про місцезнаходження документа.

Аналітик, спираючись на інформаційні моделі (відбитки в інформаційному просторі подій, фактів, дій, ідей, думок, почуттів людей, природних, соціальних, політичних, фінансових, економічних процесів тощо), виявляє в них об'єктивні закономірності і тенденції, визначає рушійні ними механізми, причинно-наслідкові зв'язки. У цьому змісті аналітик створює нове знання про той фрагмент реальності, що знаходиться в полі його професійного інтересу, виступаючи дослідником своєї предметної сфери.

Послідовність для проведення тактичного аналізу є потужним інструментом. Зміст тактичного кримінального аналізу повинен базуватися на документально підтвердженій інформації, якість якої безпосередньо залежить від точності та кількості отриманих даних. Більшість даних, що використовуються в тактичному аналізі, походять з поліцейських баз даних, особливо інцидентів, які вносяться та зберігаються у комп'ютеризованих системах. Вони представляють собою інформацію про інциденти та злочини з визначенням місць їх учинення (геопросторові атрибути) та частоти повторюваності на території певного поліцейського підрозділу.

Рис. 1.1.3. Інформаційно-пошукові системи.

Тактичний кримінальний аналіз безсумнівно є широкою і багатогранною сферою діяльності. Вона включає в себе підбір і систематизацію фактів щодо певного питання, їх оцінку, відбір, тлумачення, чітке й продумане викладення в усній або письмовій формі:

1. Тип події (факт інциденту): адміністративне правопорушення, кримінальне правопорушення – проступок, злочин; ДТП, публічні заходи, нещасний випадок, пожежа, вибух тощо.
2. Опис засобів вчинення: з використанням вогнепальної зброї / ножа тощо; використання фізичного насилля; використання транспортного засобу для вчинення злочину / втечі; використання вибухових речовин тощо.
3. Спосіб вчинення злочину: дії з підготовки, дії під час вчинення злочину, дії після вчинення злочину.
4. Просторові / географічні фактори: геопросторові координати, адреса, місце розташування, тип території, адміністративно-територіальна одиниця).

5. Тимчасові фактори: збільшення / зменшення, сезонність, тренди.
6. Приблизний час інциденту: приблизний час початку та приблизний час закінчення.
7. Дані про підозрюваного: опис підозрюваного (анатомічні особливості, одяг, прикмети тощо).
8. Дані про потерпілих та майно: опис потерпілого; опис активів, на які спрямовано дії правопорушника.
9. Інші дані, які сприяють запобіганню, виявленню та припиненню кримінальних правопорушень.

Зміст тактичного кримінального аналізу полягає у процесі пошуку, збору, переробки та поданні інформації у формі, придатній для її використання при прийнятті процесуальних рішень:

Вступ (пояснення мети та цілей)	Розгляд злочину, використовувані джерела даних; Методологія; Періоди; Географічні зони; Обмеження аналізу; Будь-які інші аспекти, що представляють інтерес.
Ідентифікація та аналіз гарячих точок (райони з високим криміногенним потенціалом)	Географічне розташування – райони значної злочинної активності (концентрації); Види правопорушень або інцидентів та пов'язані з цими районами, методи вчинення або їх ознаки; Частота вчинення (часові фактори) – аналіз часових інтервалів, сезонні або циклічні тенденції; Причина вчинення – корислива, насильницька тощо Порівняння з іншими географічними районами; Потенційні підозрювані; Види потерпілих або активів, на які спрямовано злочин.
Визначення та аналіз серії, тенденції кримінального явища чи інциденту	Види правопорушень, інцидентів або злочинів; Види потерпілих або види активів, на які спрямовано кримінальну подію; Частота прояву – збільшення / зменшення, сезонні / циклічні тенденції, аналізовані інтервали часу; Місця розташування – конкретні / загальні; Причина здійснення – корислива, насильницька, екологічна тощо; Порівняння з попередніми аналізами; Зовнішні впливи; Найважливіші правопорушники.

Виявлення та аналіз злочинів / інцидентів	Що спільного у серії злочинів – спосіб учинення, докази, типи жертв або активи, на які спрямовано кримінальну подію (аналіз окремих випадків); Загальні спільні риси та особливості; Повторна віктимізація; Географічне розташування; Частота вчинення; Тимчасові фактори – аналіз погодинних або денних інтервалів, інтервал між правопорушеннями; Зовнішні впливи – ситуативні фактори, віктимна поведінка потерпілого; Причина здійснення – корислива, насильницька, екологічна тощо; Подібність з попередньою серією (виявлено чи ні); Коло підозрюваних.
Аналіз профілю злочинів, інцидентів та залучених осіб	На підставі об'ємних і детальних даних про характеристики злочинів, правопорушників, жертв.
Визначення інформаційних потреб	Відсутня інформація, яка може допомогти краще зрозуміти проблему.
Прогнози, рекомендації та оперативні припущення	Прогнози щодо майбутньої діяльності – зміна / збільшення / зменшення / локалізація / синхронізація. Попередження / припинення / скорочення / можливості боротьби, робота у співпраці з іншими установами.
Додатки	Використання таблиць, графіків, карт, даних судової медицини тощо.

Виодячи зі змісту тактичного кримінального аналізу його дефініція визначається наступним чином: тактичний кримінальний аналіз – це спосіб дослідження конкретного правопорушення або групи правопорушень, який, як правило, здійснюється на місцевому рівні з метою оцінки криміногенної обстановки.

Аналітична діяльність тактичного кримінального аналізу злочинної моделі полягає в ідентифікації, оцінці та аналізі конкретних ознак, що виникають у зв'язку зі злочинною діяльністю, і виражається у вигляді моделі, тенденції. Тактичний аналіз злочинної

діяльності проводиться шляхом визначення та інтерпретації основних атрибутів, які описують більшість протиправних проявів: час, територіальне поширення (місце), поведінка, мета і можливі підозрювані.

Час описує характер подій за допомогою чотирьох елементів:

- циклічний розподіл (як інциденти повторюються в одиницях часу: час доби, день місяця і місяць року);
- лінійний розподіл (спосіб, в якому аналізується прояв події, правопорушення: виникає довільно або рівномірно; часовий інтервал між проявами події зменшується, спостерігається затримка, прискорюється, сповільнюється або є стабільним);
- умовність часу (час як елемент прояву події корелюють з іншими змінними факторами, які мають значення: змінність часу настання темряви протягом року, важливі свята, перерви на обід, годин пік тощо);
- різносторонність часу (можна визначати додаткові елементи щодо підозрюваного, наприклад: час відпочинку, активної діяльності, сприятливих днів для вчинення злочинної діяльності тощо).

Територіальне поширення описує просторовий характер подій з чотирма під-атрибутами:

- просторовий розподіл (показує, як місця вчинених інцидентів пов'язані між собою: домашні адреси та адреси місць роботи, місця, де були знайдені докази тощо);
- просторова обстановка (співвідношення місць вчинення подій з іншими важливими місцями та просторовими елементами: об'єктами громадського транспорту, навчальними закладами, житловими масивами тощо);
- рух (динаміка у просторі, аналізованої події: переміщення злочинної активності з півночі на південь, формування маршрутів навколо центральної точки, розмежування різних областей, в яких відбуваються події);
- сфера активності (це особливість серійності подій, яка впливає з розрахунку відстані між місцями, де відбулась подія та ймовірними місцями до яких може прямувати злочинець: дороги, квартали, магазини, громадський транспорт тощо).

Поведінка може бути охарактеризована чотирма під-атрибутами:

- тип (категорія) (елементи типу події: вид події, тип події, спосіб вчинення, метод проникнення, використані засоби тощо);
- почерк (може визначатись, наприклад, за умови використання конкретної зброї, ключових слів або символів, що відрізняють підозрюваних при вчиненні злочинів подібного типу);
- еволюція (елемент, який показує зміни у почерку злочинця як вираз поведінкової динаміки підозрюваного);
- зміна кримінальної поведінки (зміна способу вчинення події підозрюваним або додавання нових способів до його репертуару).

Об'єктом злочинної діяльності може бути особа, група людей, але є випадки, за яких злочинна діяльність спрямована на певні об'єкти або місця (мобільний телефон, вітрина магазину тощо), де особистісні характеристики потерпілих значення не мають.

Для аналітика важливо знати цільову характеристику, оскільки злочинці обирають об'єкт злочину на основі певної логіки.

У літературі є чотири атрибути, які можуть характеризувати *ціль*:

- опис (фізичні та нефізичні характеристики);
- дії (відображають дії виконавця та жертви у відповідь);
- мотивація (фактор, який описує причину злочинної поведінки);
- рух (способи переміщення в просторі та часі, використані транспортні засоби).

Підозрюваний – особа, навколо якої проводяться слідчі (розшукові) дії. Підозрюваний може бути виражений з допомогою фізичних характеристик: одяг, майно, транспортних засобів, наявність стільникових телефонів тощо.

Є чотири під-атрибути, які можуть допомогти зрозуміти цей елемент тактичної ситуації:

- опис (фізичні та нефізичні характеристики підозрюваного, папілярні сліди, ДНК тощо);
- дії (те, що підозрюваний робить до, під час і після вчинення правопорушень);

- мотивація (є визначальним елементом, який дає можливість розуміти причини поведінки);
- рух (зміни в поведінці підозрюваного у територіальному та часовому прояві у процесі еволюції злочинної кар'єри).

Визначення (інтерпретація) атрибутів та під-атрибутів, визначених вище, може бути досягнута з допомогою ключових аналітичних питань: (Хто? Що? Коли? Де? Чому? Як?).

Визначаючи відповіді на ці запитання з використанням аналітичних методів, отримують результати, знання яких дозволить розробити рекомендації для вирішення тактичної проблеми.

1.2. Класифікація видів тактичного кримінального аналізу та методів, які їх забезпечують

Риси (характеристики) тактичного аналізу:

- а) предмет тактичного аналізу: місце, час, злочинці, жертви, способи вчинення злочинів, повторювані моделі злочину і серії злочинів, вчинених одними і тими ж особами.
- б) значна частина даних, які використовуються у тактичному аналізі отримується з баз даних поліції, особливо тих, які ведуться з використанням комп'ютерних програм. В основному вони представляють собою масив інформації про інциденти (злочини та правопорушення) з геопросторовими атрибутами (визначенням місць вчинення) і особливостями вчинення (характеристики повторюваності), які було виявлено на певній території (компетенція певних підрозділів поліції).
- в) тактичний аналіз здійснюється як регулярно, так і на вимогу (запитом) керівників або працівників поліції. Аналізи готуються за певними часовими інтервалами. Такі аналізи показують динаміку злочинності на території компетенції підрозділу поліції.
- г) частота тактичного аналізу.
Тактичні аналізи проводяться з регулярними часовими інтервалами (Т24 і Т30).

Цей тип аналізу базується на систематичній обробці існуючої інформації. Аналіз тактичного ризику є специфічним елементом, який складається з регулярними інтервалами протягом визначеного періоду. Існують тактичні аналізи за два періоди: кожні 24 години (аналіз T24) і щомісяця (аналіз T30).

Тактичний аналіз може бути проведений і у інші часові інтервали у випадку, коли в оперативній ситуації відбуваються значні зміни.

Аналіз тактичного ризику демонструє динаміку змін та тенденції у структурі злочинності.

- д) зважаючи на те, що ці аналізи повторюються, дуже важливо мати стандартну форму, з якою буде проводитись порівняння нових тактичних аналізів. Таке порівняння проводиться для того, щоб за результатами виявлених змін визначити оцінку стану справ.
- е) на відміну від стратегічних аналізів, тактичні аналізи відносяться до недавніх, останніх подій, що виникають внаслідок вчинених інцидентів чи злочинів за останній день, тиждень або місяць. Тактичний аналіз досліджує злочини, що мали місце в минулому, з метою визначити певні загальні елементи у структурі злочинності та зв'язки з особами, які могли би бути причетними до їх учинення.

Аналітичні техніки

1. Аналіз проблем / профілювання;
2. Геопросторовий аналіз;
3. Часовий аналіз;
4. Статистичний аналіз;
5. Аналіз шаблонів злочинів;
6. Порівняльний аналіз;
7. Аналіз ризиків;
8. Аналіз місць концентрації злочинів тощо.

Кроки у аналітичному процесі

1. Встановлення аналітичного предмету;
2. Переговори щодо технічного завдання;
3. Створення плану щодо збору інформації та плану аналізу;

4. Відфільтровування / вибірка, зіставлення і оцінка інформації;
5. Інтеграція даних, аналіз та інтерпретація;
6. Розробка гіпотез;
7. Створення аналітичного звіту;
8. Розповсюдження.

Порівняльний аналіз типів тактичного аналізу

	T24	T30	TA33 (ATIS)
Аналізований період	24 години	наприкінці місячної операційної ситуації	період не фіксований, аналізовані дані не старше одного року
Коли складається	за запитом (іноді за посадою)	за посадою	за запитом
Закінчення (кінець)	Підсумовується робота, проведена протягом останніх 24 годин	Інформування топ-менеджерів (керівників) Підтримка прийняття рішень	Інформування бенефіціара Підтримка прийняття рішень
Роль аналітика	Кожні 24 години формує аналітичний звіт T24, співставляє звіт з отриманими даними на етапі підведення підсумків. Доводить результати аналізу T24 «споживачам» Надання допомоги поліцейським, у протидії злочинності	Формує тактичний аналіз Представляє тактичний аналіз менеджерам	Формує тактичний аналіз Представляє тактичний аналіз менеджерам

Типи тактичного аналізу:

T24

- Контекст: точні втручання у сфери ризику
- Як: *за запитом/ за посадою*
- Частота: *мінімум 24 години*
- Характеристики: *зворотній зв'язок та оцінка результатів*

T30

- Контекст: *розглядається відносно злочинів, які є пріоритетними для установи*
- Як: *за посадою*
- Частота: *щомісяця*
- Характеристики: *підтверджує статистичні дані*

ТА33 (ATIS)

- Контекст: *цілеспрямовано зосереджений на злочинах / сфері діяльності / феноменах*
- Як: *за запитом*
- Часові рамки: *максимум 1 рік*
- Характеристики: *зазвичай розглядається один тип злочину*

Тактичний аналіз T24

T24 – це аналітичний продукт, розроблений аналітиками та представлений співробітникам правоохоронних органів, за напрямом протидії злочинності.

Цей тип аналізу проводиться **виключно для організації дій поліції щодо запобігання вчиненню злочинів.**

T24 готується за 24 години за результатами проведення заходів, організованих у районах з високим криміногенним потенціалом, які отримують аналітичну підтримку.

Кінцева мета:

- синтез (узагальнення) діяльності підрозділу протягом 24 годин;
- підтримка та нагляд за нещодавно започаткованими та поточними операціями;
- інформаційна підтримка працівників оперативних підрозділів поліції щодо поточної ситуації в межах компетенції протягом останніх 24 годин;
- спрямовує збір інформації на виявлені прогалини.

Частота застосування

Регулярний: він складається один раз за 24-годинний інтервал, на основі оперативних даних. Цей часовий інтервал вважається найменшою одиницею часу для висвітлення операційної ситуації на рівні територіальної одиниці.

Винятковий: може бути завершений лише протягом 24 годин, якщо аналітик, координатор чи інший старший керівник вважає це за необхідне.

Результати аналізу T24 представляються усім співробітникам правоохоронного органу щодо протидії злочинності.

Формат

Формат T24 є стандартним, тому він може бути використаний однаково на території усієї країни. У T24 розглядаються наступні питання:

- **Вступ**

Пояснення мети та призначення.

Висвітлення розглядуваного правопорушення / джерела даних та використовувана інформація / охоплений період часу / географічне поширення аналізу.

- **Стан рівень злочинності / інцидентів**

Висвітлюється оперативна обстановка за наступними аспектами: події / способи учинення / предмет злочину (на що спрямовано злочинну діяльність) / підозрювані / часові особливості.

- **Наявні проблеми:**

Питання, що виникають, пов'язані з:

- серійністю злочинів, способами вчинення злочинів, моделями, тенденціями та проблемними територіями (гарячі точки);
- мотиваційні зміни;
- прогнози щодо майбутньої діяльності;
- можливості для запобіжних заходів;
- відповідна інформація та потенційні підозрювані.

- **Нові цілі**

Вони базуються на:

- перевірених інформації;
- аналітичних продуктах;
- даних про осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

- **Заходи з планування**

Значні події та заплановані операції, що потребують ресурсів або які можуть вплинути на поточні показники.

- **Рекомендації**

Основні пункти, з перелічених вище розділів:

- Можливості запобігання та протидії кримінальній діяльності;
- Інституційне співробітництво.

- **Додатки**

Додатками можуть бути: зображення, таблиці, графіки, карти.

Технічні правила презентації для T24:

Нижче наведено кілька правил, які слід знати аналітикам щодо T24:

- **Знати інформацію про:**

- суб'єктів підготовки T24;
- навчання проведення T24;
- де проводиться навчання;
- технічні засоби, які використовуються під час проведення аналізу;
- коли проводиться аналіз T24;

- зміст аналізу T24;
 - повторне проведення аналізу T24;
 - перегляд аналізу T24.
- **T24 повинен бути:**
 - доступним (зрозумілим) для споживача;
 - відповідати визначеному часу;
 - містити географічні відомості;
 - відображати пріоритетні напрями діяльності;
 - містити фото, схеми, графіки, діаграми тощо.

Розбір підсумків T24

Діагностика результатів T24 проводиться визначеним офіцером або аналітиком. Після опрацювання T24 використовується для підготовки нового T24. T24 прирівнюються до звітів про злочини, журналів обліку подій або інших звітів, що ведуться на рівні підрозділу.

Тактичний аналіз T30

Тактичний аналіз T30 є щомісячним інструментом оцінки стану криміногенної ситуації для досягнення цілей, які буди визначені підрозділом поліції на початку року.

T30 проводиться на основі відомостей, що накопичені протягом 1 місяця.

T30 складається для злочинів, які вважаються пріоритетними для підрозділу поліції за поточний рік, і є щомісячним інструментом оцінки досягнення цілей.

Кінцева мета:

- дає можливість проводити моніторинг та підтримувати заходи, що проводяться у напрямі протидії злочинності, націлює на проблеми;
- інформування топ-менеджерів / відповідальних працівників;
- підтримка процесу прийняття рішень;

- полегшує прийняття рішень щодо розподілу ресурсів (сил та засобів);
- підготовка інформації, планів та заходів, пов'язаних із запобіганням злочинності.

Частота підготовки Т30

- готується щомісяця;
- готується щодо основних видів правопорушень, яким протидіють на національному, регіональних та місцевих рівнях;
- є результатом інтерпретації аналізів типу Т24 з попередніх періодів.

Формат Т30

Формат Т30 є стандартним, тому він може бути використаний однаково на рівні усієї країни. У Т30 розглядаються наступні питання:

- **Вступ**

У вступі визначається, що тактичний аналіз відповідає національним та місцевим пріоритетам. У вступі висвітлюється охоплений період часу / джерела інформації, що використовується / охоплювана географічна зона / обмеження звіту (наприклад, якість інформації, її наявність).

- **Стан рівень злочинності та / або інцидентів**

Висвітлюється оперативна обстановка за наступними аспектами: події / способи учинення / предмет злочину (на що спрямовано злочинну діяльність) / підозрювані / часові особливості.

- **Наявні проблеми:**

Питання що виникають пов'язані з: серійністю злочинів, способами вчинення злочинів, моделями, тенденціями та проблемними територіями (гарячі точки);

- мотиваційні зміни;
- прогнози щодо майбутньої діяльності;
- можливості для запобіжних заходів;
- відповідна інформація та потенційні підозрювані.

- **Нові цілі**

Вони базуються на:

- перевіреній інформації;
- аналітичних продуктах;
- даних про осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

- **Заходи з планування**

Значні події та заплановані операції, що потребують ресурсів або які можуть вплинути на поточні показники.

- **Рекомендації**

Основні пункти, з перелічених вище розділів:

- Можливості запобігання та протидії кримінальній діяльності;
- Інституційне співробітництво.

- **Додатки**

Додатками можуть бути: зображення, таблиці, графіки, карти.

Технічні правила презентації для ТЗО

Слід зазначити, що цей продукт зосереджується на загальній картині оперативної ситуації, що відповідає річним пріоритетним цілям. Цей тактичний документ, або його скорочена версія, може бути засобом інформування правоохоронних структур, або інших зацікавлених підрозділів. ТЗО готується, використовуючи в основному наступні

Аналітичні технології:

- аналіз результатів (наслідків);
- аналіз способів дій;
- профілювання;
- профілювання злочинної діяльності;
- аналіз мережі;
- цільовий профіль;
- проблемний профіль.

Тактичний аналіз за запитом ТА33 (ATIS)

ТА33 (тактичний аналіз, підготовлений за запитом) готується на вимогу керівників структур-бенефіціарів, на усіх рівнях, у випадку наявності підстав вважати, що спостерігається поновлення або активізація певних злочинів, подій, проблем в межах територіальної юрисдикції, або суміжних юрисдикціях. Аналітик може прийняти або відхилити отриманий запит якщо для цього є вагомі причини.

Період часу, за який готується ТА33 обирає бенефіціар, але такий період **не може перевищувати одного року**.

ТА33 є інструментом для оцінки оперативної обстановки на території окремого правоохоронного підрозділу за видами злочинів, видами подій, проблем, криміногенних зон, з визначенням активних заходів, спрямованих на скорочення можливостей для їх здійснення.

Кінцева мета:

- інформаційна підтримка топ-менеджерів / відповідальних працівників;
- інформаційна підтримка процесу прийняття рішень;
- полегшення прийняття рішень щодо розподілу ресурсів (сил та засобів);
- підтримує ініціативу щодо прийняття невідкладних дій;
- сприяє перегляду відомостей, планів та заходів, пов'язаних з профілактикою та правоохоронною діяльністю, в залежності від виявлених проблем.

Формат звіту ТА33 (ATIS)

За структурою ТА33 схожий на тактичний аналіз Т30.

Зміст

Цей аналітичний продукт орієнтований на типи злочинності, інциденти, проблеми, криміногенних території (області) відповідно до щорічних пріоритетних цілей. Для складання ТА33 використовуються ті ж аналітичні методи, що і під час складання Т30.

В цілому аналітичні методи можуть бути згруповані у три категорії відповідно до свого призначення. *Діагностичні методи* спрямовані, насамперед, на те, щоб зробити аналітичні висновки, припущення, прогалини розвідки більш прозорими. *Метод протилежностей* використовується для порівняння можливостей сучасних методів творчого мислення, які спрямовані на розвиток нових ідей, інших точок зору та розвитку результатів альтернативних рішень.

Існують десятки аналітичних методів, і від кожного аналітика не очікується знання їх усіх. Проте є невелика кількість аналітичних методів, які використовуватися і широко застосовуватися в різних видах кримінального аналізу так часто, що існує необхідність усім аналітикам знати, як і коли їх застосовувати. За словами Річарда Хоара та Рендольфа Ферсона, існує сім аналітичних методів, котрі повинен знати кожен аналітик:

1. Мозковий штурм – це метод, який використовується в групі, яка складається з декількох аналітиків з різними професійними навичками та досвідом у різноманітних сферах задля генерування ідей щодо конкретної гіпотези чи теми. Оскільки *мозковий штурм* відбувається в умовах групи, аналітики мають можливість отримати більш широкий спектр поглядів та ідей, до яких вони б не змогли дійти самостійно, в результаті чого виробляється кращий аналітичний продукт. Він часто використовується на початку проекту, щоб визначити показники, гіпотези, ключових гравців, докази, джерела інформації, потенційних підозрюваних, напрямки розслідування.
2. Матриця перехресного впливу. Цей метод допоможе вам дослідити, як змінні величини впливатимуть на майбутні події. Він також може показати, наскільки кожна змінна величина впливає на результат. Цей метод дає контекст аналітикам для подальшого обговорення відносин між змінними величинами; часто ці величини, що здаються простими та незалежними, взаємопов'язані між собою. Він вимагає, щоб усі припущення про зв'язок між змінними величинами були сформульованими та зрозумілими. Часто цей метод краще використовувати після мозкового штурму.

3. Перевірка ключового припущення. Всі аналітики мають свій тип мислення або когнітивних упереджень, які змушують нас бачити те, що ми хочемо побачити, а не те, що є насправді. Метод *перевірки ключового припущення* є одним з найбільш використовуваних аналітичних методів, оскільки ми як аналітики покладаємося на припущення, коли треба заповнити прогалини у розслідуваних даних. Метою методу перевірки ключового припущення не є дискредитування нашого припущення або відмова від них, а навпаки – визнання того, що інформація чи обставини можуть змінювати припущення аналітиків. Цей метод може бути використаний у будь-який момент протягом аналітичного процесу.
4. Індикатори – це спостережувані процеси (як правило, це частина набору явищ), які допомагають відстежувати події, визначати нові тенденції та попереджати про непередбачені зміни. Метод індикаторів може бути використаний, коли аналітику потрібно відслідкувати подію у часі, щоб проконтролювати та оцінити зміни, або коли аналітик очікує на велику кількість доказів для підтримки конкретної гіпотези, малоімовірної події або сценарію. Використання цього методу надає аналітичному процесу впевненості та дозволяє підвищити вірогідність результату дослідження.
5. Аналіз конкуруючих гіпотез – це проста модель того, як обмірковувати складну проблему. Це аналітичний процес, який визначає повний набір альтернативних гіпотез, систематично оцінює дані, які узгоджуються чи не узгоджуються з кожною гіпотезою та відхиляє гіпотези, які містять занадто багато неузгоджених даних. Аналіз конкуруючих гіпотез ґрунтується на основних принципах когнітивної психології, аналізу прийняття рішень та наукового методу. Це допомагає аналітикам захистити себе від можливих помилок та підвищити свої шанси у прийнятті правильного рішення.
6. Метод самокритики. Цей метод є простим у використанні та дозволяє аналітикам ефективно оспорювати точність власних висновків. Його мета полягає у тому, щоб знизити ризик

раптовості та необхідності у проведенні повторного розслідування того, що виявилось помилковим. Дві обґрунтовані точки зору використання методу самокритики полягають у тому, що він вимагає від аналітика по-новому сформулювати питання, що надасть можливість побачити проблему в іншому світлі. Другий момент полягає в тому, що він визнає розбіжність у поглядах.

7. Аналіз «А що, якщо...?». Цей метод слід використовувати кожному аналітику, щоб попередити вище керівництво про подію, яка може відбутися, навіть якщо в даний момент це здається малоймовірним. Він служить для того, щоб підготувати розум до реагування на зміни на ранніх етапах. Його краще застосовувати тоді, коли агенція або клієнт мають сильну ментальну модель і впевнені в тому, що така подія ніколи не трапиться, або коли існує необхідність зосередити увагу інших на тому, що ця подія може трапитися, і розглянути її потенційні наслідки. Аналіз «А що, якщо?» скеровує дискусію «наскільки ймовірно, що це трапиться» за такими напрямками:

- Як взагалі могло це статися?
- Якими будуть наслідки?
- Чи існує ймовірність того, що ця проблема буде зростати?

Багато методів переплітаються між собою і власне виконують більше завдань, ніж вказано нижче.

Аналіз – поділ об'єкта (подумки чи реально) на складові частини з метою їх окремого вивчення. Такими частинами можуть бути певні матеріальні елементи об'єкта або ж його властивості, ознаки, зв'язки й т.п.

Аналіз – необхідний етап у пізнанні об'єкта. З найдавніших часів аналіз застосовувався, наприклад, для розкладання на складові деяких речовин. Зокрема, уже в Стародавньому Римі аналіз використовувався для перевірки якості золота й срібла способом так званого купелювання (аналізована речовина зважувалася до й після нагрівання).

Для розуміння об'єкта як єдиного цілого не можна обмежуватися вивченням лише його складових частин. У процесі пізнання необхідно розкривати об'єктивно існуючі зв'язки між ними, розглядати їх у сукупності, у єдності. Здійснити цей другий етап у процесі пізнання – перейти від вивчення окремих складових частин об'єкта до вивчення його як єдиного нерозривного цілого – можна тільки в тому випадку, якщо метод аналізу доповнюється іншим методом – **синтезом**.

У процесі **синтезу** відбувається поєднання воедино складових частин (властивостей, ознак, зв'язків і т.п.) досліджуваного об'єкта, розчленованих у результаті аналізу. На основі цього відбувається подальше вивчення об'єкта, але вже як єдиного цілого. При цьому синтез не означає простого механічного поєднання роз'єднаних елементів у єдину систему. Він розкриває місце й роль кожного елемента в цілісній системі, установлює взаємозв'язок і взаємозалежність між ними, тобто дозволяє зрозуміти справжню діалектичну єдність досліджуваного об'єкта.

Аналогія – перенесення властивості (сукупності властивостей) одного явища на інше.

Зрозуміло, заздалегідь мають бути визначені ще й інші схожі ознаки, які дають можливість застосовувати аналогію, встановлювати необхідні зв'язки і відхилення між ознаками явищ, що існують у реальній дійсності. У певному значенні аналогія є різновидом порівняння, оскільки вона спрямована на вивчення схожості та відмінності явищ.

У багатьох випадках висновки за аналогією не можуть бути доказом, але вони мають силу припущення і дають підстави для висування **гіпотез**.

Гіпотеза – це науково обґрунтоване припущення про можливі зв'язки, відносини, причини явищ.

Спрощеним методом аналогії є **відсотковий метод**. Виходячи з відомих даних, які характеризують сьогоденне становище (ВВП, податкові ставки, обсяги торгівлі), можна визначити відповідні показники на майбутнє.

Цей метод стає ефективним за умов того, що попередньо буде вивчено всю сукупність явищ. Лише після цього можна дійти висновку про те, що порівнювані явища такі схожі, що дають можливість вдатися до порівняння.

Найкращі результати відсотковий метод дає під час обробки даних соціологічних опитувань. Так, під час постійного моніторингу рейтингу політичних діячів або соціологічних опитувань з приводу певних подій можна розробити оптимальну політичну програму чи виявити вразливі місця в політиці держави.

***Порівняння** – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження.*

Метод порівняння буде плідним, якщо при його застосуванні виконуються такі вимоги:

- порівнюватись можуть тільки такі явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність;
- порівняння повинно здійснюватись за найважливішими, найсуттєвішими (у плані конкретного завдання) ознаками.

Порівняння завжди є важливою передумовою **узагальнення**.

***Узагальнення** – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об'єктивних явищ.*

Найпростіші узагальнення полягають в об'єднанні, групуванні об'єктів на основі окремої ознаки (синкретичні об'єднання). Складнішим є комплексне узагальнення, при якому група об'єктів з різними основами об'єднуються в єдине ціле. Здійснюється узагальнення шляхом абстрагування від специфічних і виявлення загальних ознак (властивостей, відношень тощо), притаманних певним предметом.

Окремо за значенням і перспективами стоїть такий метод у аналітиці, як **метод мережі зв'язків**.

Суть методу – для графічного зображення асоціацій між людьми й організаціями використовують такі аналітичні інструменти, як складання матриці асоціацій і схеми мережі зв'язків.

Метод мережі зв'язків може бути корисний для встановлення оптимальних організаційних структур установ, урядів, при виборі ймовірних керівників вищої та середньої ланки. Процес аналізу складається з таких етапів: підбір інформації, виділення даних, які стосуються індивідуумів і зв'язків, розробка *матриці* асоціацій та попередньої схеми зв'язків, внесення до схеми організаційних накладень і уточнення схеми.

Зміст повідомлень, значення цінностей, які є предметом масової комунікації, досліджується звичайно за допомогою **контент-аналізу**. **Контент-аналіз** (англ. content – зміст) – *це формалізований метод інтерпретації текстів.*

Спостереження – *це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження.*

Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність стає основою попередньої систематизації об'єктів реальності, роблячи їх вихідними об'єктами наукового дослідження.

Спостереження мусить відповідати таким **вимогам**:

- передбачуваності заздалегідь (спостереження проводиться для певного, чітко поставленого завдання);
- планованості (виконується за планом, складеним відповідно до завдання спостереження);
- цілеспрямованості (спостерігаються лише певні сторони явища, котрі викликають інтерес при дослідженні);

- *вибірковості* (спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси, явища);
- *системності* (спостереження ведеться безперервно або за певною системою).

Метод виключень – ґрунтується на поступовому виключенні значної групи складових на підставі закону виключення третього, значення якого полягає в тому, що спава йде так, як описується у висловлюванні, або так, як говорить заперечення і третього не дано.

Метод пошуку закономірності – є пошуком стійкої і не випадкової характеристики або зв'язків між явищами.

Метод класифікацій – впорядкування об'єктів за істотними ознаками певних класів.

Метод моделювання – один із найважливіших в аналітиці. Передбачає побудову моделі, яка відображає істотні сторони об'єкта, що аналізується, спрощує його і заміняє реальний об'єкт аналізу.

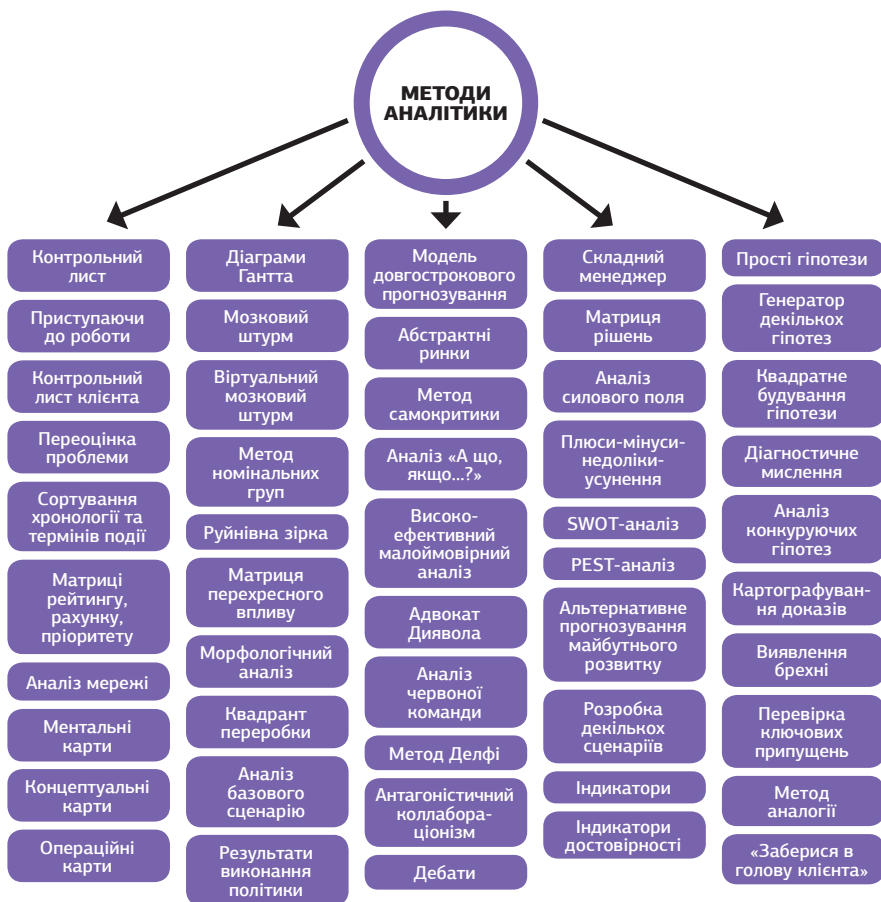
Системний метод – приведення даних в деяку систему, що дозволяє їх пояснити з позицій системного підходу.

Метод екстраполяції – поширення висновків, отриманих зі спостереження за однією частиною явища на іншу його частину.

Метод ідеалізації – уявна процедура, пов'язана з уявленням чого-небудь як ідеалу і подальшим порівнянням реального об'єкта з ідеальним.

Метод емпатії – входження аналітика в образ аналізованого об'єкта, уявлення себе тим, хто вивчається, осмислення з його позицій дій, що ним здійснюються.

Перелік методів аналітики, які активно використовуються під час аналітичної діяльності:

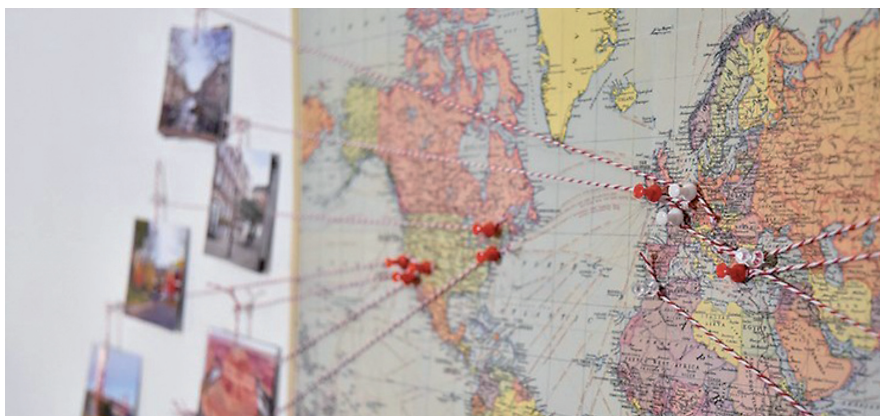

Зрозуміло, що перерахованими методами аналітика не вичерпується.

На тактичному рівні кримінального аналізу активно застосовуються методи картографування аналізу злочину – це процес використання географічної інформаційної системи у поєднанні з методами кримінального аналізу, який дає можливість зосередитися на кримінальній або іншій правоохоронній діяльності.

Часто карти розглядають як візуальне представлення інформації або висновків, але карти можуть бути дуже корисним інструментом для проведення аналізу, як і будь-які інші діаграми. Карта починається з інциденту або звіту, який внесено до бази даних та перетворено у символ на папері. Таким чином, він перетворюється на візуальний засіб комунікації наших думок та ідей.

Існує три основних види карт, з яким аналітики стикаються у своїй роботі. Перша з них – це настінна карта, яка на сьогоднішній день є найпоширенішою. Зазвичай злочини, події або місця знаходження відображаються за допомогою канцелярських шпильок, а також можуть бути закодовані за допомогою канцелярських шпильок різних кольорів.

Друга – це електронна карта. Електронна карта – це картографічне зображення, створене на основі даних цифрових карт і візуалізоване на відеомоніторі комп'ютера або відеоекрані іншого пристрою (наприклад, супутникового навігатора).

Кожна конкретна електронна карта є засобом оперативного контролю і існує лише в певний момент часу, як правило нетривалий, поки видно на пристрої відеозображення. У цьому їх головна відмінність від інших візуальних картографічних матеріалів, відображених на твердій підкладці (папір, пластик) засобами графічного виводу (наприклад, принтерами).

Система умовних знаків електронної карти включає в себе і спеціальні шрифти, а класифікація електронних карт відповідає загальній класифікації карт, наприклад: електронна топографічна карта, електронна авіаційна карта, електронна геологічна карта, електронна кадастрова карта та інші.

Модель – це сукупність логічних, математичних чи інших об’єктів, зв’язків і співвідношень, що відображають з необхідною або максимально досяжною мірою подібності деякий фрагмент реальності, що підлягає вивченню, а також опис всіх властивостей об’єкта, що моделюється.

Інформаційна модель – сукупність інформації, що характеризує істотні властивості і стани об’єкта, процесу, явища, а також взаємозв’язок із зовнішнім світом.

Інформаційні моделі називають також уявними (тому що вони не мають матеріального втілення), іноді – логічними.

Всі знання людства про реальний світ – це безліч інформаційних моделей.

Галузі використання моделей:

- **навчальні моделі** – наочні посібники, тренажери, навчальні програми;
- **дослідні моделі** – створюються для дослідження характеристик реального об'єкта (наприклад, модель теплоходу перевіряється на плавучість, а модель літака – на аеродинамічні характеристики);
- **науково-технічні моделі** – для дослідження процесів та явищ (наприклад, ядерний реактор або синхрофазотрон);
- **ігрові моделі** – для вивчення можливої поведінки об'єкта в запрограмованих або непередбачених ситуаціях (наприклад: військові, економічні, спортивні ігри тощо);
- **імітаційні моделі** – виконується імітація дійсної ситуації, що багато повторюється для вивчення реальних обставин (наприклад: випробування лікарських препаратів на мишах або інших тваринах, політ собаки в космос).

За фактором часу розрізняють:

- динамічні
- статичні

За формою подання інформації:

- словесні;
- жести і сигнали;
- символічні – формули, що відображають зв'язок різних параметрів об'єкта;
- графічні (геометричні);
- структурні – схеми, графіки, таблиці;
- образні;
- логічні – моделі, в яких представлені різні варіанти вибору дій на основі різних заключень та аналізу умов;
- спеціальні – ноти, хімічні формули тощо;

За інструментами реалізації:

- комп'ютерні
- некомп'ютерні

Образні моделі. Образні моделі (малюнки, фотографії та ін) представляють собою зорові образи об'єктів, зафіксовані на будь-якому носії інформації (папері, фото– і кіноплівці та ін). Образні інформаційні моделі широко використовуються в освіті, де потрібна класифікація об'єктів за їхніми зовнішніми ознаками (навчальні плакати з ботаніки, біології та фізики).

Знакові інформаційні моделі. Знакові інформаційні моделі будуються з використанням різних мов (знакових систем). Знакова інформаційна модель може бути представлена у формі тексту (наприклад, програми на мові програмування) або формули (наприклад, другого закону Ньютона).

Табличні моделі. Широко поширені інформаційні моделі у формі таблиць. У таблиці хімічних елементів Д. І. Менделєєва хімічні елементи розташовуються в клітинках таблиці за зростанням атомних ваг, а в стовпцях – за кількістю валентних електронів. Інформаційні моделі діляться на **описові та формальні**.

Описові інформаційні моделі – це моделі, створені природною мовою (тобто будь-якою мовою спілкування між людьми: англійською, українською, китайською, мальтійською тощо) в усній або письмовій формі.

Формальні інформаційні моделі – це моделі, створені формальною мовою (тобто науковою, професійною або спеціалізованою, наприклад мовою програмування). Приклади формальних моделей: всі види формул, таблиці, графи, карти, схеми і т. д.

Ідеалізація об'єкта. Ідеалізація об'єкта є неодмінним етапом створення **інформаційної моделі**. Сутність ідеалізації полягає у визначенні, які саме риси та властивості об'єкта є суттєвими для розв'язання поставленої задачі, впливають на результат рішення і мають бути відтвореними в моделі, а які риси та властивості є несуттєвими і при побудові моделі можуть не враховуватися.

Злочинні моделі

Шаблони, атрибути та елементи, характерні для серії правопорушень.

Визначення та аналіз злочинних моделей є однією з основних обов'язків аналітиків поліцейського підрозділу. Аналітики запитують дані в комп'ютерних системах, базах даних, обробляють, організують, структурують та фільтрують їх, щоб створювати зв'язки між подіями та особами, які їх вчинили. Отримані результати представляють оперативним працівникам поліції та їх керівникам.

Кримінальна схема – це сукупність двох чи більше злочинів, про які повідомляють громадяни, або які виявляються поліцією, які можна об'єднати та проаналізувати разом, оскільки існують такі умови:

1. Злочини мають **принаймні один загальний атрибут або загальну особливість**: поведінка злочинця, поведінка потерпілого, особливості злочинця або жертви, ознаки активів, які є предметом злочину, специфіка місця вчинення злочину.
2. **Немає відомих (установлених) зв'язків між злочинцями та жертвами**. Злочинець та жертва незнайомі.
3. **Існують специфічні ознаки** сукупності атрибутів, які відрізняють їх від інших подібних правопорушень. Ці атрибути відрізняють їх від інших злочинів через певні елементи: певний спосіб учинення злочину, жертви мають певну особливість тощо.
4. Кримінальна діяльність здійснюється протягом **обмеженого періоду часу**.
5. Сфера обсягу роботи аналітика – вся сукупність злочинів.

Категорії, типи злочинців

У певний момент сукупність злочинів можна класифікувати одночасно на кілька категорій.

1. Серія актів злочинця / злочинної групи.

Приклад: зафіксовано чотири підпали у офісах комерційних компаній. Під час перегляду камер відеоспостереження та опитування осіб, встановлено перебування перед виникненням пожеж одного і того ж громадянина чоловічої статі у віці від 40 до 45 років.

2. Сукупність злочинів, вчинених протягом короткого періоду часу.

Приклад: дуже велика кількість крадіжок, здійснених на авто-стоянці протягом години.

3. Сукупність злочинів, вчинених відносно певного типу потерпілого.

Приклад: зафіксовано сім випадків обману (шахрайських дій) з лотерейними квитками, де жертвами є всі люди похилого віку. Інший приклад, зафіксовано десять пограбувань осіб, які перебували у стані алкогольного сп'яніння, та які знаходились поблизу розважального закладу у місті, вчинених різними злочинцями.

4. Сукупність злочинів, які конкретно описують вид вкрадених товарів.

Приклад: зафіксовано 17 крадіжок транспортних засобів протягом 3 тижнів. Зафіксовано 15 крадіжок мідних проводів тощо.

5. Сукупність подібних злочинів, вчинених різними злочинцями в місцях, близьких один до одного (Hot spot, гарячі точки)

Приклад: пограбовано 10 офісних приміщень протягом 3 тижнів у бізнес-зоні міста в радіусі менше 1 кілометра уночі.

***Hot spot, гарячі точки** – це території з високим кримінальним потенціалом, обмежені в просторі і часі, які були визначені на основі вивчення та зіставлення наявних даних. Можуть бути постійними, сезонними, тимчасовими або створеними факторами соціально-економічного ризику. Знаючи місця розташування гарячих точок, можна цілеспрямовано вживати заходів з виявлення, запобігання та припинення кримінальних правопорушень, маневрувати силами та засобами тощо.*

6. Сукупність схожих злочинів, вчинених в одному місці.

Приклад: на автостоянці зареєстровано 12 крадіжок з автомобілів, 2 крадіжки автомобілів та 3 випадки нанесення на стіни будівлі малюнків графіті.

7. Сукупність подібних злочинів, вчинених в аналогічних територіях/ місцях / обставинах.

Приклад: зафіксовано 5 випадків пограбування нежитлових будинків, які розташовані на околиці міста, поруч із лісом протягом двох тижнів. 14 крадіжок з вантажівок, які припарковані вночі на узбіччі дороги протягом 3 тижнів.

Використання географічної інформаційної системи (ГІС) у тактичному аналізі**1. Поняття геопросторового / географічного аналізу**

Геопросторовий / географічний аналіз – набір методів, прийомів та програм на основі географічного представлення з метою виявлення гарячих точок та географічних моделей.

Ключові елементи:

- Простір
- Точки та їх динаміка;
- Географічні та ландшафтні характеристики, які можуть сприяти вчиненню злочинів (наприклад, відсутність вуличного освітлення, будівлі на окраїнах міст);
- Фактори, що генерують гарячі точки;
- Просторовий розподіл – зв'язок між місцями, які становлять оперативний інтерес;
- Просторові умови – наприклад, людні місця;
- Місця пересування (руху) – наприклад, маршрути;
- Територія діяльності (активності) – в якому напрямі підозрюваний (і) рухається.

2. Програмне забезпечення для географічної обробки даних

Ліцензійне програмне забезпечення для комплексного аналізу (платні, складні у користуванні, потребують навчання):

- Geomedia Professional;
- ArcGis тощо.

Безкоштовні / відкриті засоби (відносно обмежена функціональність, безкоштовні, легкі до вивчення):

- PowerMap;
- Google Earth/Maps;
- VBA;
- Qgis;
- Scripts тощо.

3. Засоби географічного аналізу

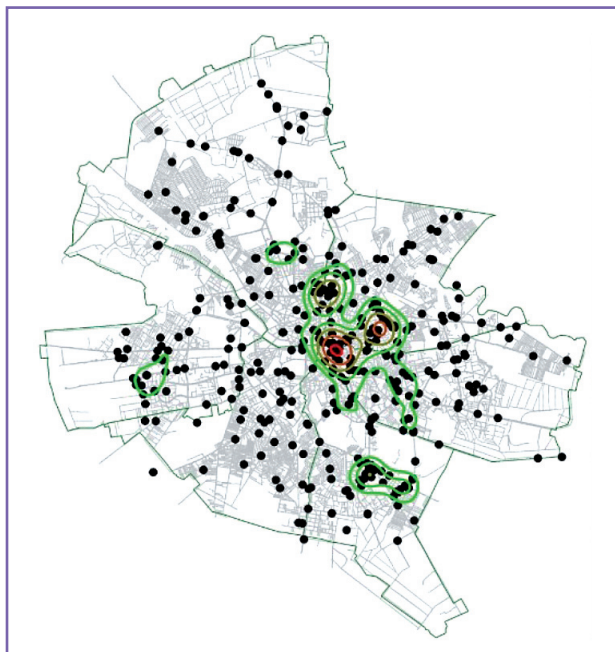
- Перетворення адрес у координати / координати в адреси;
- Створення KML файлів та завантаження їх у Google Earth;
- Генерування шляхів, полігонів, редагування елементів;
- Генерування графіків та теплових карт;
- Географічне прогнозування та складання схем.

4. Відкриті (загальнодоступні) джерела ресурсів:

- Перетворення адрес в координати:
<http://www.findlatitudeandlongitude.com/batch-geocode/>
<https://www.doogal.co.uk/BatchGeocoding.php>
- Перетворення координат в адреси:
<http://www.findlatitudeandlongitude.com/batch-reverse-geocode/>
<https://www.doogal.co.uk/BatchReverseGeocoding.php>

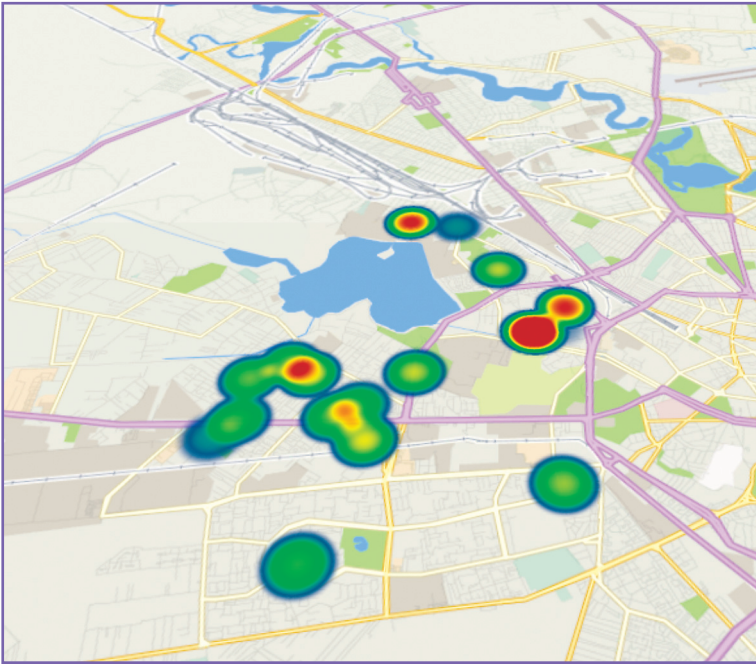
Гарячі точки в Geomedia: сітка / додаткові ізолінії / тематичні гарячі точки.

- Складні формули для розрахунку інтенсивності точок доступу (інтенсивність / вага);
- Тільки географічні координати.

Теплові карти з PowerMap (схемами зон активності).

- Геокоди на основі адрес і координат;
- Відомості, що відображені не на кількості сусідів / поверхні, але на вазі точок;
- Можливість додавання тимчасового елементу в графах / теплових картах і експортувати отримані відео.

5. Географічні моделі, що виникають в результаті нанесення даних

Кримінальна модель (схема):

1. Принаймні один загальний елемент;
2. Відсутні відомі зв'язки між підозрюваними та жертвами;
3. Загальні елементи відрізняють його від інших злочинів;
4. Обмежені часові рамки;
5. Обробляються одним суб'єктом (аналітики та слідчі).

Статистичний аналіз

Прогнози та оцінки:

Описовий – використовує агрегацію та пошук даних, щоб сформулювати уявлення про минуле (що сталося?)

Прогнозний – використовує статистичні моделі та прогнози, методи, щоб зрозуміти майбутнє (що може статися?)

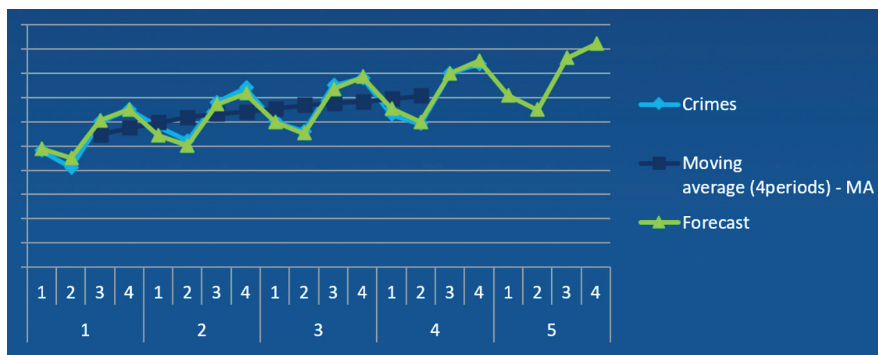
Перспективний – використовує алгоритми оптимізації та моделювання для визначення оптимальних шляхів вирішення поставлених завдань (що ми повинні робити?)

1. Статистична оцінка:

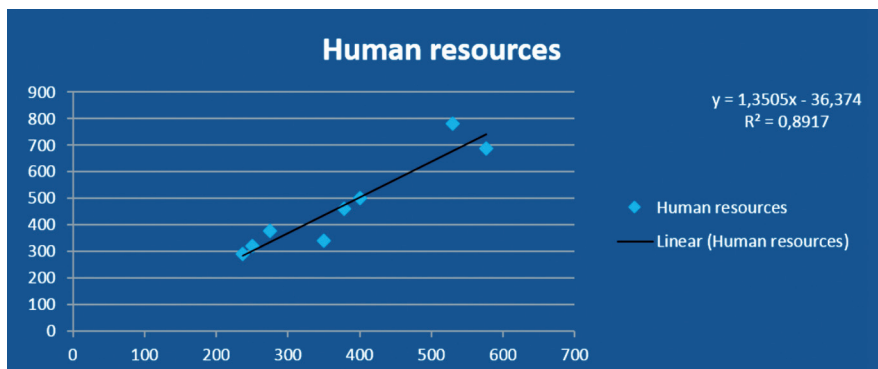
- визначення тенденцій збільшення чи зменшення;
- тимчасовий прогноз на основі зміни відсотків;
- стандартні відхилення – як тимчасові, так і географічні (правило 68/95/99,7)
- інші функції Excel (прогноз, тенденція)

2. Сезонність / нерегулярність / розрахунок тенденції

- Лінія тренду
- Передбачення/прогноз

3. Стандартне відхилення

Тимчасовий аналіз

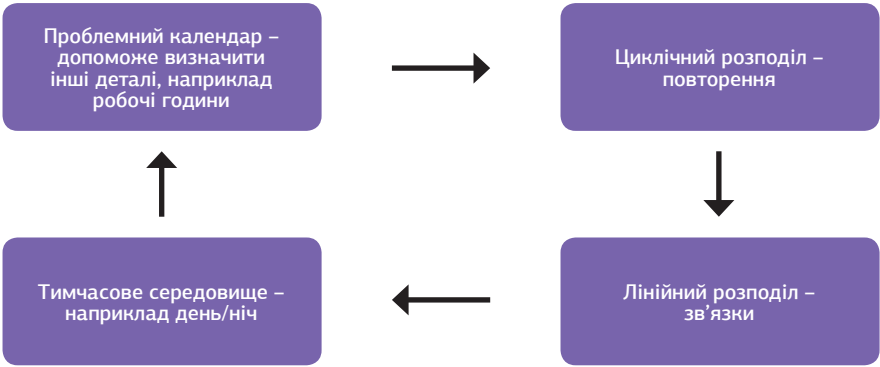
Концепції

Час доповіді – момент, коли про злочин повідомляється владі; за винятком випадків, коли злочинець підозрюється у вчиненні злочину, повідомляється про злочини в один момент часу.

Час комісії – момент або часовий інтервал, за який вчинено злочин; злочини вчинені або в певний момент (кишеньковий злодій), або через певний проміжок часу; іноді часовий інтервал комісії невідомий. Часові інтервали: години / дні / місяці / роки.

Кримінальний тренд – стабільне збільшення або зменшення кількості злочинів. Специфічний тип серії, що характеризується високою частотою злочинної діяльності протягом надзвичайно короткого періоду часу, в тій мірі, в якій діяльність виявляється практично безперервною.

Часова модель

Аористичний метод

Аористичний метод – коли конкретний момент події невідомий. Назначаємо зростаючу можливість до кожної тимчасової секції / одиниці (зазвичай години дня) базуючись на процентній можливості вчинення злочину.

На тактичному рівні аналіз інформації виконується відразу після отримання даних, інформації про походження подій або про ті події, які можуть відбутися найближчим часом, і по складних кримінальних провадженнях. Роль такого аналізу полягає в напрямку і підтримки інформаційних знань з метою виявлення злочинних об'єктів (осіб, груп, організацій), відносин між ними, тактики дій, а також їх статусу.

Результати аналізу на тактичному рівні (в залежності від їх масштабу і можливості реалізації) використовуються в приватних і в оперативних рішеннях, при проведенні різного роду комплексних, типових і разових операціях. Як правило, інформація, яка використовується на цьому рівні, має найнижчий рівень сумісності («байки» з інформаційних доповідей, заяви потерпілого або свідків, опитування підозрюваних). Ця інформація допомагає визначити місце і роль підозрюваних в злочинних угрупованнях і організаціях, зв'язки між ними.

Велика значимість тактичного кримінального аналізу полягає в тому, що він являє собою специфічну систему зворотнього зв'язку. Тобто, знову отримана інформація дає підстави судити, наскільки глибоко були вивчені злочинні прояви, адекватно зроблені висновки, оптимально сплановані заходи боротьби зі злочинністю, і наскільки ефективними ці заходи виявилися.

Виходячи з домінуючої соціальної природи злочинності, її причин, заходів запобігання і контролю, а також способів боротьби з нею, основними методами тактичного кримінального аналізу злочинності як масового соціального явища можуть бути статистичні, соціологічні, соціометричні, соціально-психологічні, економетричні, порівняльні, системні, математичні і інші способи отримання і аналізу якісної і кількісної інформації.

ПРАКТИЧНА ВПРАВА

1. Вправа «Плакат думок»: Тема «Сектори застосування тактичного кримінального аналізу щодо протидії злочинності».

Передбачена групова робота. Тема дається одна для всіх. Кожній з груп потрібен лист формату А4 чи А3 в залежності від очікуваних результатів. Посередині листа прикріпіть, запишіть активність (зображення, текст, цитата тощо). Вільне поле має використовуватись для записів.

Вправа виконується у повній тиші. Уся комунікація відбувається у письмовій формі. У кожній групі має бути аркуш паперу та кольорові фломастери, ручки. Потрібно записувати питання, скажімо, чорною ручкою, а відповіді – червоною. Групи читають текст мовчки (чи розглядають зображення). Далі у письмовій формі безпосередньо на аркуші учасники пишуть питання, коментарі, зауваження до матеріалу. У групі учасники можуть запитувати один одного і відповідати лише письмово. Питання можуть стосуватися теми, а можуть мати відсторонений характер, якщо з'явилися асоціації після ознайомлення з матеріалом. Окрім тексту можна використовувати лінії, підкреслення та різноманітні символи. Записувати має не хтось один, а всі, бо це командна робота.

Знайомство з аркушами інших груп може бути двох видів: або плакати передаються від столу до стола, або групи переходять, а аркуші лишаються на столі. Знову ж таки, діяство відбувається у повній тиші. Учасники знайомляться з плакатами інших, роблять свої замітки, у письмовій формі коментують те, що вже записано. Плакат має наповнитися сторонніми думками. Розраховуйте час на виконання вправи в залежності від кількості груп.

Наприкінці виконання вправи, групи мають повернутися до своїх плакатів. Вони вивчають нові коментарі, питання, написані іншими учасниками груп. Тепер можна у групі словесно обговорити нові зауваження. З'ясувати, чи змінили команди уявлення про матеріал. Вони погодилися з коментарями, чи заперечили їх? Попробуйте виділити найцікавіший коментар чи зауваження.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Основні задачі і проблеми тактичного кримінального аналізу.
2. Основні типи моделей тактичного кримінального аналізу.
3. Наведіть приклади моделей типових задач тактичного кримінального аналізу.
4. Найважливіші методи тактичного кримінального аналізу.
5. Основні характеристики сучасних систем обробки інформації.
6. Основні етапи тактичного кримінального аналізу в проектуванні, прогнозуванні та управлінні.

Список літератури:

1. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою / ІЛР: навчальний посібник / Користін О.Є., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А.; за заг. ред. Вербенського М.Г. – Київ: «Видавництво Людмила», 2019. – 120 с.
2. Основи кримінального аналізу: посібник з елементами тренінгу. О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса: ОДУВС, 2016. 112 с.

3. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень: підручник. Цільмак О.М., Користін О.Є., Заєць О.М. та ін. [за заг. ред. О.М. Цільмак]. Одеса: ОДУВС, 2017. 320 с.
4. Власюк О.В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару. X. : Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2011. Випуск № 3. Частина № 1. С. 82-85.
5. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 17-25.
6. Beebe, Sarah Miller; Pherson, Randolph H. (2014). *Cases in Intelligence Analysis: Structured Analytic Techniques in Action*. SAGE Publications.
7. Heuer, Richards J. Jr. (2007). *Psychology Intelligence Analysis*, Pherson Associates, LLC: Reston, VA. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.cia.gov/csi/books/19104/index.html>.
8. Horbanov I.M., Ismailov K.Yu., Zaiets O.M. Using Analical Methods in the Investigation of Criminal Offences in the Economic Sphere. *European Reforms Bulletin*. 2018. № 2. P. 8-17.
9. Zaiets O.M. The Institute for Analytical Support of Pre-trial Criminal Proceedings in Ukraine: current status and prospects of development. *European Reforms Bulletin*. 2017. № 1. P. 54-62.
10. Zaiets O.M. Legal aspects of title insurance as an element of public safety in the implementation of real estate transactions. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2017. № 1 (42). P. 36-40.
11. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses. *European Reforms Bulletin*. 2016. № 1. P. 69-72.

РОЗДІЛ 2.

ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИКИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

2.1. Загальні положення застосування методів статистичного кримінального аналізу для встановлення тенденцій злочинності

Діяльність людей в безлічі випадків передбачає роботу з даними, а вона в свою чергу може мати на увазі не тільки оперування ними, але і їх вивчення, обробку та аналіз. Наприклад, коли потрібно ущільнити інформацію, знайти якісь взаємозв'язки або визначити структури. І якраз для аналітики в цьому випадку дуже зручно користуватися не тільки різними техніками мислення, а й застосовувати статистичні методи.

Після отримання та збору інформації проводиться аналіз статистичних даних. Вважається, що етап обробки інформації – найважливіший. Дійсно, це так: саме на етапі обробки статистичних даних виявляють закономірності і роблять висновки і прогнози. Але не менш важливим є етап складання інформації, етап отримання звіту і даних.

Ще до початку дослідження необхідно визначитися з типами змінних, які бувають якісні і кількісні. Також змінні поділяються за типом шкали вимірювань:

- вона може бути номінальною – є лише умовним позначенням для опису об'єктів або явищ. Номінальна шкала може бути тільки якісною.
- при ординальній шкалі вимірювань дані можуть вибудовуватися за зростанням або спаданням.
- шкали кількісного типу:
 - інтервальна
 - і раціональна.

Інтервальна шкала вказує, наскільки той чи інший показник більше або менше в порівнянні з іншим і дає можливість підібрати схожі по властивостях співвідношення показників. Але при цьому вона не може вказати, у скільки разів той чи інший показник більше або менше іншого, так як у неї немає єдиної точки відліку. А в раціональній шкалі така точка відліку є. При цьому в раціональній шкалі містяться тільки позитивні значення.

Після визначення змінної можна переходити до збору та аналізу даних. Умовно можна виділити описовий етап аналізу і власне аналітичний. Описовий етап включає уявлення зібраних даних в зручному графічному вигляді – це графіки, діаграми, схеми, таблиці тощо.

Особливістю методів статистичного кримінального аналізу є їх комплексність, обумовлена різноманіттям форм статистичних закономірностей, а також складністю процесу статистичних досліджень.

Для самого аналізу даних використовують статистичні методи дослідження. Нижче ми докладно зупинялися на типах змінних – відмінності в змінних важливі при виборі статистичного методу дослідження, так кожний з них вимагає свій тип змінних.

***Статистичний метод дослідження** – це метод дослідження кількісної сторони даних, об'єктів або явищ. На сьогодні виділяють кілька методів.*

Статистичне спостереження – це систематичний збір даних. Перед спостереженням необхідно визначити ті характеристики, які будуть досліджуватися.

Після спостереження дані можна обробити за допомогою зведення, яке аналізує і описує окремі факти як частина загальної сукупності. Або за допомогою угруповання, під час якої всі дані розподіляються за групами на підставі будь-яких ознак.

Можна визначити абсолютну і відносну статистичну величини – це перша форма подання статистичних даних. Абсолютна величина надає даним кількісні характеристики в індивідуальному порядку, в незалежності від інших даних. А відносні величини описують одні об'єкти або ознаки щодо інших. Прі цьому на значення величин можуть впливати різні чинники. В цьому випадку необхідно з'ясувати варіаційний ряд цих величин (наприклад, максимальне і мінімальне значення за певних умов) і вказати причини, від яких вони залежать.

На якомусь етапі аналізу даних стає занадто багато і в цьому випадку можна застосувати **метод вибірки** – використовувати при аналізі не всі дані, а тільки їх частина, відібрану за певними правилами. Вибірка може бути: випадковою, стратифікованою (яка враховує, наприклад, процентне співвідношення груп, що входять всередині обсягу даних для дослідження), кластерною (коли складно отримати повний опис всіх груп, що входять в досліджувані дані, для аналізу беруть тільки кілька груп) і квотною (схожа на стратифіковану, але співвідношення груп не дорівнює спочатку наявного).

Метод кореляційного і регресійного аналізу допомагає виявити взаємозв'язку даних і причини, за якими дані залежать один від одного, визначити силу цієї залежності.

І нарешті, **метод динамічних рядів** дозволяє відстежити силу, інтенсивність і частоту змін об'єктів і явищ. Він дозволяє оцінити дані в часі і дає можливість прогнозування явищ.

Статистичне спостереження є планомірним, організованим і в більшості випадків систематичним збором інформації, спрямованим, головним чином, на явища соціального життя. Реалізується даний метод через реєстрацію попередньо визначених найбільш яскравих ознак, мета якої полягає в наступному одержанні характеристик досліджуваних явищ.

Статистичне спостереження повинне виконуватися з урахуванням деяких важливих вимог: воно повинно повністю охоплювати досліджувані явища; одержані дані повинні бути точними і достовірними; одержані дані повинні бути одноманітними і легко порівнювальними.

Статистичне спостереження може мати дві форми: звітність – це форма статистичного спостереження, де інформація надходить в конкретні статистичні підрозділи організацій, установ або підприємств. У цьому випадку дані вносяться в спеціальні звіти; спеціально організоване спостереження – спостереження, яке організовується з певною метою, щоб отримати відомості, яких немає в звітах, або ж для уточнення і встановлення достовірності інформації звітів. До цієї форми належать опитування (наприклад, опитування думок людей), перепис населення тощо.

Крім того, статистичне спостереження може бути категоризоване на основі двох ознак: або на основі характеру реєстрації даних, або на основі охоплення одиниць спостереження. До першої категорії відносяться опитування, документування і пряме спостереження, а до другої – спостереження суцільне і несуцільне, тобто вибіркове. Для отримання даних за допомогою статистичного спостереження можна застосовувати такі способи як анкетування,

кореспондентська діяльність, само вирахування (коли спостерігачі, наприклад, самі заповнюють відповідні документи), експедиції і складання звітів.

Говорячи про другий метод, в першу чергу слід сказати про зведення. Зведення представляє собою процес обробки певних одиничних фактів, які утворюють загальну сукупність даних, зібраних під час спостереження. Якщо зведення проводиться якісно, величезна кількість одиничних даних про окремі об'єкти спостереження може перетворитися в цілий комплекс статистичних таблиць і результатів. Також таке дослідження сприяє визначенню спільних рис і закономірностей досліджуваних явищ.

З урахуванням показників точності і глибини вивчення можна виділити просту і складну зведення, але будь-яка з них має ґрунтуватися на конкретних етапах: вибирається групіровочна ознака; визначається порядок формування груп; розробляється система показників, що дозволяють охарактеризувати групу і об'єкт або явище в цілому; розробляються макети таблиць, де будуть представлені результати зведення.

Важливо зауважити, що є і різні форми зведення: централізоване зведення, що вимагає передачі отриманого первинного матеріалу в вище стоячий центр для подальшої обробки; децентралізовані зведення, де вивчення даних відбувається на декількох рівнях по висхідній.

У теорії кримінального аналізу розглядають аналітичну роботу у трьох площинах: стратегічний, операційний, тактичний.

Тактичний аналіз являє собою метод аналізу даних з центром навколо короткострокових і середньострокових проблем, що покликаний виявити закономірності, особливості та специфічні елементи в серії злочинів. Тактичний аналіз ідентифікує підозрілі ознаки, підозрілих осіб та груп осіб, підозрілі зв'язки між декількома фактами (чинниками), сфери чи ділянки території з високим потенціалом кримінальної активності (гарячі точки), типи людей, схильних стати жертвами злочинів та сприятливі проміжки часу для злочинних проявів.

Тактичний аналіз надає керівникам, які приймають рішення, картину постійних чи виникаючих шаблонів злочинів в рамках їх юрисдикції: динаміка злочину; часовий аналіз; просторовий аналіз, географічний аналіз, аналіз місць концентрації злочинів; спосіб вчинення злочину; профіль жертви та підозрюваного; генеруючий чи спричиняючий фактори (соціальний, демографічний економічний, тощо).

Що ж стосується угруповання, то цей процес відрізняється поділом досліджуваних даних на групи за ознаками. Особливості поставлених статистичним аналізом завдань впливають на те, якою саме буде угруповання: типологічної, структурної або аналітичної. Саме тому для зведення і угруповання або вдаються до послуг вузькопрофільних фахівців, або застосовують конкретні техніки мислення.

Абсолютні величини вважаються найпершою формою подання статистичних даних. З її допомогою вдається надати явищу розмірні характеристики, наприклад, за часом, по протяжності, за обсягом, за площею, за масою тощо.

Якщо потрібно дізнатися про індивідуальність абсолютних статистичних величин, можна вдатися до вимірів, оцінки, підрахунку або зважування. А якщо потрібно отримати підсумкові об'ємні показники, слід використовувати зведення і угруповання. Потрібно мати на увазі, що абсолютні статистичні величини відрізняються наявністю одиниць виміру. До таких одиницям відносять вартісні, трудові і натуральні.

А відносні величини виражають кількісні співвідношення, що стосуються явищ соціального життя. Щоб їх отримати, одні величини завжди діляться на інші. Показник, з яким порівнюють (це знаменник), називають підставою порівняння, а показник, який порівнюють (це чисельник), називають звітної величиною.

Відносні величини можуть бути різними, що залежить від їх змістовної частини. Наприклад, існують величини порівняння, величини рівня розвитку, величини інтенсивності конкретного процесу, величини координації, структури, динаміки тощо.

Щоб вивчити якусь сукупність диференційованих ознак, в статистичному аналізі застосовуються середні величини – узагальнюючі якісні характеристики сукупності однорідних явищ по якій-небудь диференційованій ознаці. Вкрай важливою властивістю середніх величин є те, що вони говорять про значення конкретних ознак у всьому їхньому комплексі єдиним числом. Незважаючи на те, що у окремих одиниць може спостерігатися кількісна різниця, середні величини виражають загальні значення, властиві всім одиницям досліджуваної комплексу. Виходить, що за допомогою характеристики чогось одного можна отримати характеристику цілого.

Слід мати на увазі, що одним з найважливіших умов застосування середніх величин, якщо проводиться статистичний аналіз соціальних явищ, вважається однорідність їх комплексу, для якого і потрібно дізнатися середню величину. А від такого, як саме будуть представлені початкові дані для обчислення середньої величини, буде залежати і формула її визначення.

У деяких випадках даних про середні показники тих чи інших досліджуваних величин може бути недостатньо, щоб провести обробку, оцінку і глибокий аналіз якогось явища або процесу. Тоді до уваги слід брати варіацію або розкид показників окремих одиниць, який теж представляє собою важливу характеристику досліджуваної сукупності.

На індивідуальні значення величин можуть впливати багато факторів, а самі досліджувані явища або процеси можуть бути дуже різноманітні, тобто володіти варіацією (це різноманітність і є варіаційні ряди), причини якої слід шукати в сутності того, що вивчається.

Вищеназвані абсолютні величини знаходяться в безпосередній залежності від одиниць виміру ознак, а значить, роблять процес вивчення, оцінки та порівняння двох і більше варіаційних рядів більш складним. А відносні показники потрібно обчислювати як співвідношення абсолютних і середніх показників.

Сенс вибіркового методу (або простіше – вибірки) полягає в тому, що за властивостями однієї частини визначаються чисельні характеристики цілого (це називається генеральною сукупністю). Основний вибіркового методу є внутрішній зв'язок, що об'єднує частини і ціле, одиничне і загальне.

Метод вибірки відрізняється рядом істотних переваг перед іншими, тому що завдяки зменшенню кількості спостережень дозволяє скоротити обсяги роботи, що витрачаються кошти і зусилля, а також успішно отримувати дані про таких процесах і явищах, де або недоцільно, або просто неможливо досліджувати їх повністю. Відповідність характеристик вибірки характеристикам досліджуваного явища або процесу буде залежати від комплексу умов, і в першу чергу від того, як взагалі буде реалізовуватися вибіркового метод на практиці. Це може бути як планомірний відбір, що йде по підготовленій схемі, так і непланомірний, коли вибірка проводиться з генеральної сукупності.

Але у всіх випадках вибіркового метод повинен бути типовим і відповідати критеріям об'єктивності. Дані вимоги потрібно виконувати завжди, тому що саме від них залежатиме відповідність характеристик методу і характеристик того, що піддається статистичному аналізу.

Таким чином, перед обробкою вибіркового матеріалу необхідно провести його ретельну перевірку, позбувшись тим самим від всього непотрібного і другорядного. Одночасно з цим, складаючи вибірку, в обов'язковому порядку потрібно обходити стороною будь-яку самодіяльність. Це означає, що ні в якому разі не слід робити вибірку тільки з варіантів, що здаються типовими, а всі інші – відкидати.

Ефективна та якісна вибірка повинна складатися об'єктивно, тобто виробляти її потрібно так, щоб були виключені будь-які суб'єктивні впливи і упереджені спонукання. І щоб ця умова була дотримана належним чином, потрібно вдатися до принципу рандомізації або, простіше кажучи, до принципу випадкового відбору варіантів з усієї їх генеральної сукупності.

Представлений принцип є основою теорії вибіркового методу, і слідувати йому потрібно завжди, коли потрібно створити ефективну вибірку сукупність, причому випадки планомірного відбору винятком тут не є.

Кореляційний аналіз та регресійний аналіз – це два високоефективних методу, що дозволяють проводити аналіз великих обсягів даних для вивчення можливого взаємозв'язку двох або більшої кількості показників.

У випадку з кореляційним аналізом завданнями є: виміряти тісноту наявної зв'язку диференційованих ознак; визначити невідомі причинні зв'язку; оцінити фактори, які найбільшою мірою впливають на остаточні ознаки.

А у випадку з регресійним аналізом завдання наступні: визначити форму зв'язку; встановити ступінь впливу незалежних показників на залежний; визначити розрахункові значення залежного показника.

Щоб вирішити всі вищеназвані завдання, практично завжди потрібно застосовувати і кореляційний і регресійний аналіз в комплексі.

За допомогою цього методу статистичного аналізу дуже зручно визначати інтенсивність або швидкість, з якою розвиваються явища, знаходити тенденцію їх розвитку, виділяти коливання, порівнювати динаміку розвитку, знаходити взаємозв'язок розвиваються в часі явищ.

Ряд динаміки – це такий ряд, в якому в часі послідовно розташовані статистичні показники, зміни яких характеризують процес розвитку досліджуваного об'єкта або явища.

Ряд динаміки включає в себе два компоненти: період або момент часу, пов'язаний з наявними даними; рівень або статистичний показник. У сукупності ці компоненти є два члена ряду динаміки, де перший член (часовий період) позначається буквою «t», а другий (рівень) – буквою «у».

Виходячи з тривалості часових проміжків, з якими взаємопов'язані рівні, ряди динаміки можуть бути моментними і інтервальними. Інтервальні ряди дозволяють складати рівні для отримання загальної величини періодів, наступних один за іншим, а в моментних такої можливості немає, але цього там і не потрібно.

Ряди динаміки також існують з рівними і різними інтервалами. Суть же інтервалів в моментних та інтервальних рядах завжди різна. У першому випадку інтервалом є часовий проміжок між датами, до яких прив'язані дані для аналізу (зручно використовувати такий ряд, наприклад, для визначення кількості дій за місяць, рік тощо). А в другому випадку – часовий проміжок, до якого прив'язана сукупність узагальнених даних (такий ряд можна використовувати для визначення якості тих же самих дій за місяць, рік тощо). Інтервали можуть бути рівними і різними, незалежно від типу ряду.

Природно, щоб навчитися якісно застосовувати кожен з методів статистичного аналізу, недостатньо просто знати про них, треба ще напрацювання певних навичок і вмінь. Але щоб вона давалася простіше, можна і потрібно тренувати своє мислення і покращувати когнітивні здібності.

В іншому випадку дослідження, оцінка, обробка та аналіз інформації – дуже цікаві процеси. І навіть в тих випадках, коли це не призводить до якогось конкретного результату, за час дослідження можна отримати нову інформацію для подальшого дослідження.

2.2. Практика використання методики розрахунку показників кореляційно-регресійного аналізу кримінальних правопорушень

В умовах реформування органів правопорядку на результативність правоохоронної діяльності органів національної поліції України впливає ряд зовнішніх та внутрішніх чинників. Особливо значний вплив здійснюють фінансові чинники, а саме чинники достатності фінансування органів Національної поліції України,

оцінити результати дії яких стає можливо, використовуючи економіко-статистичні методи. Застосування даних методів полягає у проведенні глибинного аналізу досліджуваних статистичних показників та на основі отриманих результатів побудови математичної моделі.

Велика кількість факторних величин обумовлює необхідність застосування саме методів множинного кореляційно-регресійного аналізу, які дозволяють виокремлювати найбільш статистично значимі фактори та оцінити взаємозв'язок їх з результативною ознакою, який в результаті представлений у вигляді певного числового виразу.

Так, лише одні показники результативності органів національної поліції України становлять вже значну статистичну сукупність, що без застосування відповідних економіко-математичних методів та програмних комплексів призведе до ймовірності одержання не лише недостовірних результатів, однак й неадекватної математичної моделі.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність у проведенні кореляційно-регресійного аналізу як одного з найефективніших економіко-статистичних методів для виявлення впливу найбільш значущих факторів на результативну ознаку та побудови адекватної математичної моделі.

Кореляційно-регресійний аналіз – це метод кількісної оцінки взаємозалежностей між статистичними ознаками, що характеризують окремі суспільно-економічні явища та процеси. Перед ним ставиться завдання:

- встановити теоретичну форму зв'язку між факторними і результативними ознаками (регресійний аналіз);
- визначити тісноту цього зв'язку (кореляційний аналіз).

Залежно від кількості взаємодіючих ознак кореляція буває парною і множинною. Парна кореляція – це вивчення залежності результативної ознаки від однієї факторної, а множинна – від декількох факторних ознак.

У залежності від аналітичного вираження форми зв'язку виділяють лінійний кореляційний зв'язок (виражається рівнянням прямої лінії) та нелінійним (виражається рівнянням кривих ліній – гіперболи, параболи, степеневі, показникової). Встановлення форми зв'язку означає добір рівняння регресії, що найбільш повно відображає характер взаємодії між результатом і фактором.

Міру впливу факторів на варіацію результативної ознаки характеризує коефіцієнт кореляції. Його числове значення коливається від «-1» до «+1». Чим ближче абсолютне значення коефіцієнта до одиниці, тим зв'язок між ознаками тісніший, і навпаки. Знак при коефіцієнті кореляції вказує на напрям зв'язку: «+» – прямий (із зростанням значення факторної ознаки зростає значення результативної); «-» – зворотній (із зростанням факторної ознаки значення результативної зменшується). Значення кореляційного аналізу полягає в тому, що він дає змогу кількісно виміряти й оцінити механізм взаємодії факторних ознак, а його параметри використовуються як знаряддя цілеспрямованого регулювання рівнів результативних ознак.

Метою даної методики є розгляд, аналіз та узагальнення впливу джерел та інструментів фінансування органів національної поліції України як обраних факторних величин на обсяг ефективності діяльності як одного з ключових показників результативності правоохоронної діяльності в Україні. Окрім цього, вважається за доцільне зосередити свою увагу також на узагальненні усіх наявних в економіці фінансових ресурсів залежно від джерел їх формування та впливі обраних факторів один на одного з метою уникнення в розрахунках явища мультиколінеарності.

Результати правоохоронної діяльності в умовах реформування органів правопорядку формуються під впливом багатьох факторів, вплив яких можна виразити за допомогою економіко-статистичних методів.

Між тим, сучасний стан інформаційної забезпеченості створює передумови для широкого застосування багатфакторних моделей з метою встановлення взаємозв'язків між результативною ознакою та основними факторами.

З метою дослідження якісної та кількісної оцінки внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків між результативною ознакою та обраними факторами, доцільно застосовувати саме кореляційно-регресійний аналіз, основне завдання якого полягає у аналізі наявних статистичних даних між досліджуваними ознаками з послідовним встановленням щільності взаємозв'язку за допомогою розрахованих коефіцієнтів кореляції.

З метою врахування усіх наявних джерел та інструментів фінансування правоохоронної діяльності, що впливають на обсяг ефективності діяльності, проведемо кореляційний аналіз низки фінансових показників для визначення щільності зв'язку між результативною ознакою та факторними величинами та побудови економіко-математичної моделі.

Аналіз впливу даних факторів на обсяги ефективності діяльності органів національної поліції України дозволяє оцінити ситуацію, що склалася у результаті здійснення правоохоронної діяльності протягом 2014-2018 років.

Ефективним засобом уникнення громіздких розрахунків є пакет «Аналіз даних» в програмному комплексі MS Excel, який дозволяє швидко проводити економіко-математичні розрахунки, будувати багатофакторні лінійні та нелінійні моделі тощо [5].

Взаємодія результуючого показника (Y) з факторними ознаками (X1, X2....Xn) традиційно описується рівнянням лінійної багатофакторної регресії, що визначається за формулою 1 [1,54]:

$$\hat{Y} = \hat{a}_1 + \sum \hat{a}_n X_n$$

$$y = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_k X_k,$$

Формула 2.2.1.

У якості результуючого показника (Y) було обрано обсяг зареєстрованих злочинів за рік та (Y1) – кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру, а у якості факторних величин наступні показники:

X1 – Кількість працівників поліції;

X2 – Об'єм фінансування Міністерства внутрішніх справ України, тис. грн.;

X3 – Середня заробітна плата, тис. грн.

Зведені дані для кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних величин на обсяг зареєстрованих злочинів подано у табл. 2.2.2.

Таблиця 2.2.1.

Зведені дані для кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних величин X1, X2, X3 на обсяг зареєстрованих злочинів Y*

Рік	Y	Y1	X1	X2	X3
2014	529139	199 263	117000	15396048,1	3816,5
2015	565182	188 099	120000	31296428,7	4409,25
2016	592604	159 480	123000	40194938	5976
2017	523911	198 477	126000	48201604,8	9364,75
Всього	2210836	745319	126000	135089019,6	-
Середнє	552709	186330	121500	33772254,9	5891,63

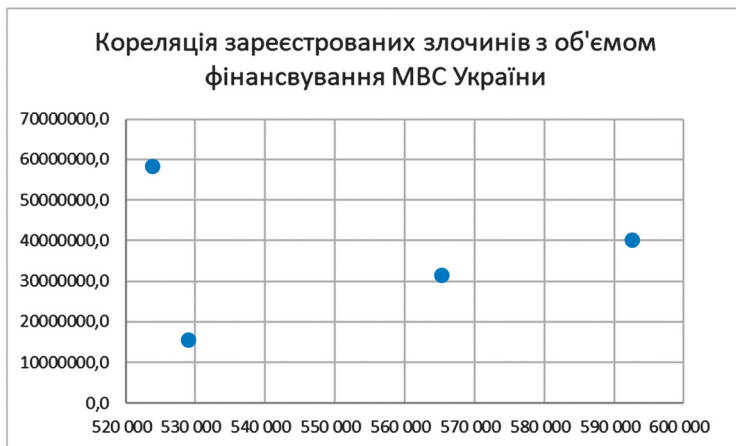
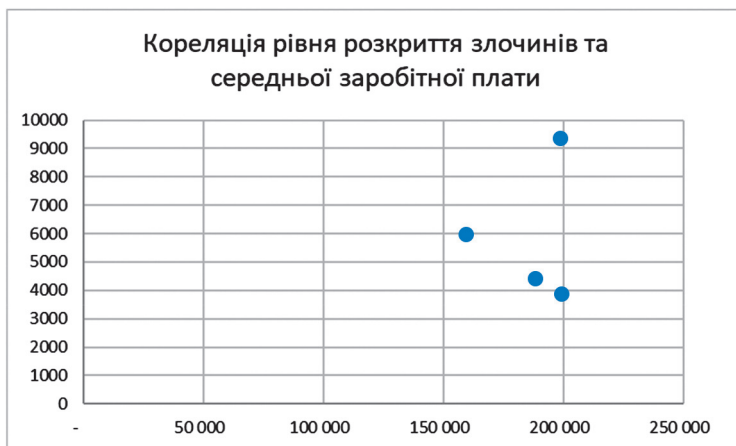
* Сформовано та розраховано за джерелом [2,3].

В результаті розв'язання поставленої мети трьох факторного кореляційно-регресійного аналізу, було побудовано економіко-математична модель, яка має наступний вигляд:

$$Y = 552709 + 0,046 X_1 + 0,178 X_2 - 0,274 X_3$$

$$Y_1 = 186330 - 0,214 X_1 - 0,314 X_2 + 0,075 X_3$$

Дане рівняння свідчить про те, що найбільший вплив з обраних трьох факторів має **середня заробітна плата** – при підвищенні вагомості даного фактору, обсяг розкриття злочинів зростає.

Між тим, важливого значення у технології проведення кореляційно-регресійного аналізу займає перевірка одержаної моделі на явище мультиколінеарності.

Для більш наочного подання, вхідні дані було зведено до кореляційної матриці, яка використовується для вимірювання сили взаємозв'язку між обраними факторними величинами та результативним показником (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2.

Кореляційна матриця Y*

	Y	X1	X2	X3
Y	1			
X1	0,046	1		
X2	-0,026	0,992	1	
X3	-0,274	0,944	0,954	1

Кореляційна матриця Y1*

	Y1	X1	X2	X3
Y1	1			
X1	-0,215	1		
X2	-0,118	0,992	1	
X3	0,075	0,944	0,954	1

* Розраховано автором самостійно на основі даних табл. 2.2.1.

Розрахунок кореляційної матриці дає змогу зробити висновок про не значну залежність між результативним показником (Y) та факторними величинами, окрім пари (Y та X3) та (Y1 та X1).

Суть методу «Кореляційний аналіз» полягає у визначенні характеру зв'язків між двома наборами елементів (змінних) – діяльністю, умов, функцій тощо та будуванні на їх основі скатер-діаграм (діаграм розсіювання), що відображають тренди (тенденції) у графічній формі, а не математично.

Головною метою зазначеного методу є визначення характеру і сили кореляції між двома змінними, наприклад взаємозалежністю рівня злочинності у різних районах містам від загальної кількості поліції, що обслуговують райони цього міста.

Правила застосування зазначеного методу:

1. Обираються два основних статистичних показника спостереження, один з яких є залежним від іншого.
2. Визначається декартова система координат з визначенням по її осях обраних параметрів (зазвичай значення незалежного параметра відображаються горизонтально, а значення залежного – вертикально).
3. На діаграмі розсіювання для кожного окремого показника спостереження (або елементарної одиниці набору даних) фіксується точка, координати якої (в декартовій системі координат) дорівнюють значенням двох обраних раніше параметрів цього спостереження.
4. Проводиться поверхневий аналіз діаграми із виявлення певних зв'язків між обраними параметрами.

Умови застосування зазначеного методу:

1. Доцільність застосування методу проявляється в умовах ускладнення оперативної обстановки, що характеризується певною інтенсивністю злочинності, повторністю (серійністю) видових злочинних проявів, схожими характеристиками їх вчинення тощо.
2. Провідна роль відводиться слідчому (або працівникові СОГ, призначеному слідчим), який організовує збір і систематизацію необхідної аналітичної інформації, визначає основні змінні, на основі яких здійснюється аналіз і формуються висновки.

3. До групи суб'єктів досудового розслідування (членів СОГ або СГ) повинні увійти 5-7 фахівців, які повинні бути обізнані з матеріалами кримінального провадження.
4. Члени СОГ (або СГ) повинні брати активну участь у процесі формування висновків.
5. Зроблені за висновками кореляційного аналізу гіпотези (версії) необхідно зберігати до часу їх повної перевірки (підтвердження або спростування).

Перевагами застосування зазначеного методу є те, що він:

- 1) на основі дедуктивної логіки дозволяє вилучати деталі (аргумент витікає із загальних умов до конкретних) й прогнозувати подальший розвиток подій;
- 2) за отриманими результатами дозволяє суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) звертати увагу на питання причинно-наслідкового зв'язку подій;
- 3) дозволяє систематизувати аналізовані явища в самостійні категорії;
- 4) забезпечує наочність сприйняття досліджуваних явищ;
- 5) забезпечує статистичну точність результату.

Недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- 1) складно терміново підтвердити (перевірити) об'єктивність висновків, що приймаються на основі аналізу
- 2) у процесі кореляційного аналізу існує можливість висунення різнопланових і не пов'язаних одна з одною гіпотез (версій);
- 3) відсутня можливість об'єктивної аргументації гіпотез (версій).

Даний метод сприятиме:

- 1) генеруванню нових ідей (припущень, рішень), які ще не були відпрацьовані у процесі досудового розслідування;
- 2) забезпеченню об'єктивності досудового розслідування;
- 3) винайденню найбільш раціональних і нових конструктивних рішень;
- 4) якості та результативності процесу досудового розслідування.

Надалі проведемо регресійний аналіз між результативним показником та факторними величинами X1, X2, X3 (табл. 2.2.3) з використанням Регресії пакету «Аналізу даних» в MS Excel.

Таблиця 2.2.3.

Зведені дані для кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних величин X1, X2, X3 на обсяг зареєстрованих злочинів Y*

Рік	Y	X1	X2	X3
2014	529139	117000	15396048,1	3816,5
2015	565182	120000	31296428,7	4409,25
2016	592604	123000	40194938	5976
2017	523911	126000	48201604,8	9364,75
Всього	2210836	126000	135089019,6	-
Середнє	552709	121500	33772254,9	5891,63

* Сформовано та розраховано за джерелом [2,3].

Зведені дані для кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних величин X1, X2, X3 на обсяг розкритих злочинів Y1*

Рік	Y1	X1	X2	X3
2014	199 263	117000	15396048,1	3816,5
2015	188 099	120000	31296428,7	4409,25
2016	159 480	123000	40194938	5976
2017	198 477	126000	48201604,8	9364,75
Всього	745319	126000	135089019,6	-
Середнє	186330	121500	33772254,9	5891,63

* Сформовано та розраховано за джерелом [2,3].

У процесі виявлення кореляційно-регресійних зв'язків між результативним показником та факторними величинами, окрім побудови економіко-математичної моделі, було розраховано коефіцієнт множинної регресії, коефіцієнт детермінації, стандартну помилку, t-критерій Стюдента, що графічно наведено у табл. 2.2.4, 2.2.5.

Таблиця 2.2.4.

Показники регресійної статистики*

Коефіцієнт множинної регресії R	0,972866
Коефіцієнт детермінації R ²	0,946467
Нормований коефіцієнт детермінації R ²	0,915877
Стандартна помилка	3565,206

* Розраховано автором самостійно на основі даних табл. 2.2.3.

Коефіцієнт множинної регресії R = 0,973 вказує на дуже щільний зв'язок між результативним показником та факторними величинами. Щодо значення коефіцієнту детермінації R² отриманої кореляційно-регресійної моделі R² = 0,946, то залежність обсягу зареєстрованих злочинів на 94,6% обумовлена обраними факторними величинами. Решта 5,4 % обумовлені іншими факторами, що впливають на обсяг зареєстрованих злочинів, але не є включеними в модель регресії.

Таблиця 2.2.5.

Показники, що характеризують достовірність моделі регресії*

	Df	SS	MS	F	Значущість F
Регресія	4	1573093412	393273353	30,94035994	0,015307617
Залишок	7	88974836,64	12710690,95		
Разом	11	1662068249			

* Розраховано автором самостійно на основі даних табл. 2.2.3.

З огляду на високі значення коефіцієнтів множинної регресії та детермінації, дана залежність є достатньо закономірною. Показник дисперсії, значущості F та показник F-статистики свідчить про достатній рівень достовірності результатів оцінювання.

Проведений аналіз фінансового забезпечення органів національної поліції в Україні засвідчив про недостатність обсягів фінансування. Відповідно, виникає необхідність у пошуку додаткових фінансових ресурсів, що на сьогодні, в умовах нестабільної економічної ситуації в країні, вимагає особливо чітких розрахунків, які б дозволили реально оцінювати фінансові можливості Національної поліції України.

Отже, в результаті проведення кореляційно-регресійного аналізу залежності рівня зареєстрованих злочинів від обраних факторів – джерел та інструментів фінансування, для забезпечення стабільного розкриття скоєних злочинів, як основного показника результативності органів Національної поліції України, необхідно створити сприятливі умови для підвищення середньої заробітної плати. Підтвердженням доцільності даного завдання є результати отриманого вище проведеного кореляційно-регресійного аналізу, згідно яких найбільшого впливу на обсяг розкриття злочинів відіграють саме кошти, спрямовані на фонд заробітної плати.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте висначення статистичного аналізу?
2. Які Ви знаєте типи шкал вимірювання даних?
3. Які особливості статистичного аналізу Ви знаєте?
4. Які статистичні величини Вам відомі?
5. Назвіть види статистичного аналізу та охарактеризуйте їх.
6. Назвіть рівні кримінального аналізу.
7. Дайте визначення вибіркового методу статистичного аналізу.
8. Охарактеризуйте кореляційний метод статистичного аналізу.
9. Дайте характеристику регресійному методу статистичного аналізу.

Список літератури:

1. *Бараз В.Р. Корреляционно-регрессионный анализ с использованием программы Excel : учебное пособие. Екатеринбург : ГОУ ВПО «УГТУ–УПИ», 2005. 102 с.*
2. *Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/Zarp_ek_m/zpm2014_u.htm*
3. *Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.*
4. *Використання надбудови “Пакет аналізу” для виконання аналізу складних даних URL: <http://office.microsoft.com/uk-ua/excel-help/HA102748996.aspx>.*
5. *Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу / О.Є. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. Одеса : ОДУВС, 2016 112 с.*
6. *Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 65-73.*

РОЗДІЛ 3.

ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

3.1. Поняття, завдання та функції географічно-інформаційних систем

На сьогодні карту по праву можна вважати одним з універсальних інструментів відображення та пізнання об'єктивної реальності та унікальним винаходом людства. З давніх часів карта є образом і засобом пізнання навколишнього середовища у його просторових станах і змінах.

Географічна карта являє собою узагальнене зображення на площині поверхні Землі, зменшене в розмірах, причому для визначення місць розташувань географічних об'єктів використовуються умовні знаки. Вивчення будь-яких явищ, заснованих на аналізі та використанні географічних карт, називається картографічним методом дослідження, який дає змогу створювати тематичні карти, наносячи на них безліч об'єктів, відображаючи їх взаєморозташування і взаємозв'язки. Також картографічний метод використовують на всіх етапах дослідження – від збирання вихідних даних до розроблення нових наукових матеріалів. Складання різноманітних тематичних карт підвищує інформаційну місткість практичного та наукового матеріалу, що є дієвим інструментом наукових досліджень та основою для подальшого його практичного застосування в більшості сферах людського життя, у тому числі правоохоронній сфері.

З розвитком технологій паперові карти для аналізу застосовуються все рідше, а на зміну їм прийшли **географічно-інформаційні системи** (далі ГІС) – це програмно-технічний комплекс, що забезпечує автоматизований збір, обробку, зберігання, аналіз, відображення і розповсюдження просторово-координованої інформації.

Як відзначає Nicholas Chrisman, одне із загальних визначень ГІС було прийнято в результаті консенсусу 30 фахівців: «Географічна інформаційна система – сучасна комп'ютерна технологія, програмне забезпечення, сукупність даних, людей, організацій та інститутських домовленостей для збору, збереження, аналізу й поширення інформації про території Землі».

Основні риси ГІС:

- це складна багатофункціональна структура, якій характерна внутрішня організація, емерджентність і яка діє як одне ціле;
- це система обробки даних, яка володіє засобами накопичення, збереження, поновлення, пошуку та видачі даних;
- ГІС здатна опрацьовувати просторову (простороворозподілену, просторово-координовану, позиційну) інформацію;
- ГІС містить специфічні засоби аналізу й моделювання просторових даних.

ГІС є підкласом інформаційних систем, які мають свої певні особливості. Вони будуються з урахуванням закономірностей геоінформатики і методів, що застосовуються в цій науці. Частина «гео» в назві ГІС визначає об'єкт досліджень, а не предметну галузь дослідження цих систем, тому ГІС – це не інформаційна система для географії, це – інформаційна система з географічною (просторовою) організацією інформації. У Національному стандарті України ДСТУ ISO 19101:2002 дається таке визначення: «Географічна інформація (Geographic Information) – інформація про об'єкти та явища, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з певним місцеположенням відносно Землі». Іншими словами, географічна інформація – це інформація про об'єкти, системи об'єктів, явища й процеси реального світу, що мають або можуть мати просторову прив'язку в реальному просторі землі.

Сучасні геоінформаційні системи – це не тільки системи автоматизованого опрацювання геопросторових даних, векторизації та візуалізації об'єктів і подій у режимі реального часу, але й потужний комплекс геопросторового аналізу, стратегічної підтримки прийняття управлінських рішень.

Для України питання розробки та впровадження ГІС є дуже актуальним, про що можна говорити, аналізуючи зміст ухвалених та розроблених протягом останніх років нормативно-правових актів, зокрема мова йде про Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та розвитку електронного урядування в Україні від 20 вересня 2017 р. № 649-р, Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 р. №5, Концепції створення Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», а також безліч громадських проектів щодо відображення криміногенної обстановки в м. Київ (<http://www.cityscale.com.ua/index.htm?data=crimes>) або в м. Львів (<https://zaxid.net/projects/crime/>).

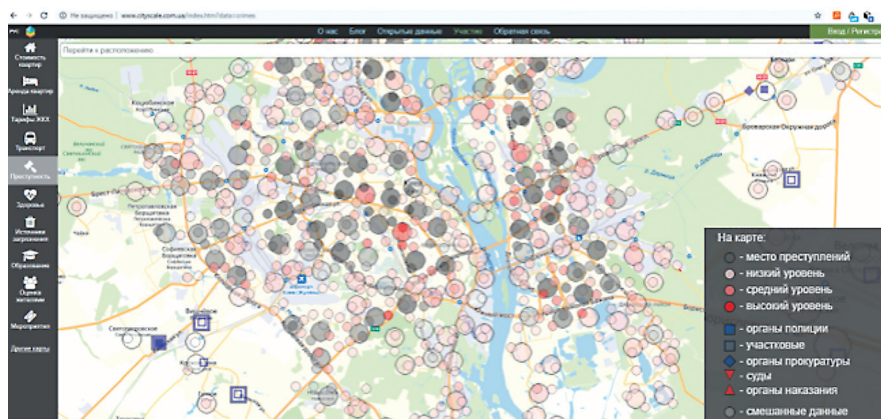

Рис. 3.1.1. Криміногенна обстановка в м. Київ. Ресурс www.cityscale.com.ua

Рис. 3.1.2. Криміногенна обстановка в м. Львів. Ресурс www.zaxid.net/projects/crime

Будь-який об'єкт реального світу, який може бути визначений однозначним змістом і межами й описаний в ГІС у вигляді набору геоданих, має назву реального просторового об'єкта (Spatial Entity Object) або географічного об'єкта (Geographic Entity). Географічні об'єкти в ГІС подаються як набір просторових і атрибутивних даних із загальною назвою географічні дані (Geographic data). Географічні дані – це дані, які описують певну частину поверхні Землі або об'єкти, що знаходяться на цій поверхні. Вони показують об'єкти з точки зору розташування їх на поверхні Землі, тобто представляють собою географічну карту місцевості.

Географічні дані (геодані) містять такі **компоненти**:

- **географічне положення** (розміщення). Геопросторове відношення певного об'єкта до зовнішнього середовища, елементи якого мають або можуть мати на нього істотний вплив. Об'єкти подаються у вигляді координат в географічно співвіднесеній системі координат (широта / довгота);
- **атрибути** (семантичні дані). Якісна або кількісна ознака, яка характеризує просторовий об'єкт, але не пов'язана з його місцем розташування;
- **просторові відношення**. Внутрішні взаємовідношення між просторовими об'єктами;

- **часові характеристики** подаються в вигляді строків одержання даних, визначають їх життєвий цикл (строків придатності або достовірності), зміну місця розташування або властивостей просторових об'єктів у часі.

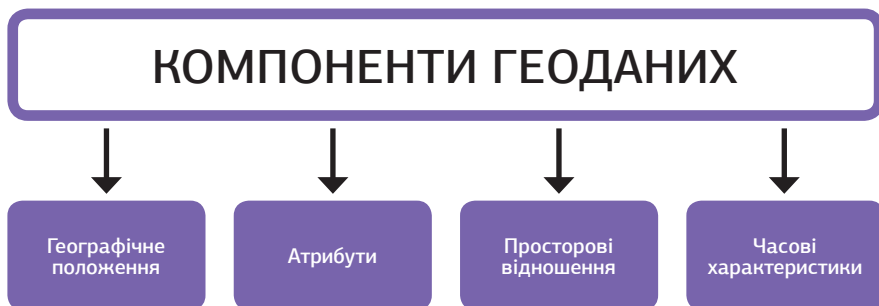

Рис. 3.1.3. Компоненти (складові) географічних даних

Геоінформаційні системи працюють на основі **геопросторового аналізу** – це підхід до застосування методів статистичного аналізу та різних інформаційних технологій до даних географічного або геопросторового характеру (геоданих). Зазначений аналіз передбачає використання спеціалізованого програмного забезпечення для геопросторового опрацювання та представлення, застосування аналітичних методів до наземних чи географічних даних, зокрема засобами географічних інформаційних систем та геоінформатики. Для застосування геопросторового аналізу необхідна геопросторова інформація, яка включає в себе дані, що пройшли обробку чи оцінку за допомогою дій користувача чи технічної системи, геопросторовими знаннями – упорядкування геопросторової інформації у супроводі роз'яснень або довідок (аналізу).

Треба відмітити, що місцеположення у геопросторі визначається широтою і довготою або прямокутними координатами. Анізотропність геопростору виражається у нерівнозначності горизонтального і вертикального напрямків (вертикальне переміщення значно ускладнене), наслідком чого є сферичність будови Землі, а також (меншою мірою) широти та довготи, проявом чого є широтна зональність.

Завдання, які вирішує ГІС. ГІС загального призначення, в числі іншого, зазвичай виконує п'ять процедур (задач) з даними:

- введення;
- маніпулювання;
- управління;
- запит і аналіз;
- візуалізація.

Введення. Для використання в ГІС дані повинні бути перетворені у відповідний цифровий формат. Процес перетворення даних з паперових карт в комп'ютерні файли називається оцифруванням. В сучасних ГІС цей процес може бути автоматизований із застосуванням сканера технології, що особливо важливо при виконанні великих проектів, або, при невеликому обсязі робіт, дані можна вводити за допомогою дигітайзера (пристрій, призначений для оцифровки зображень, що застосовується для створення на комп'ютері малюнків і начерків). Багато даних вже переведені у формати, безпосередньо сприймаються ГІС-пакетами.

Маніпулювання. Часто для виконання конкретного проекту наявні дані потрібно додатково видозмінити відповідно до вимог вашої системи. Наприклад, географічна інформація може бути в різних масштабах (осьові лінії вулиць мають в масштабі 1: 100 000, межі округів перепису населення – в масштабі 1: 50000, а житлові об'єкти – в масштабі 1: 10000). Для спільної обробки і візуалізації всі дані зручніше представити в єдиному масштабі. ГІС-технологія надає різні способи маніпулювання просторовими даними і виділення даних, потрібних для конкретного завдання.

Управління. У невеликих проектах географічна інформація може зберігатися у вигляді звичайних файлів. Але при збільшенні обсягу інформації і зростанні числа користувачів для зберігання, структурування та управління даними ефективніше застосовувати системи управління базами даних (СКБД), то спеціальними комп'ютерними засобами для роботи з інтегрованими наборами даних (базами даних). У ГІС найбільш зручно використовувати

реляційну структуру, при якій дані зберігаються в табличній формі. При цьому для зв'язування таблиць застосовуються загальні поля. Цей простий підхід досить гнучкий і широко використовується в багатьох, як ГІС, так і не ГІС додатках.

Запит і аналіз. При наявності ГІС і географічної інформації можливо отримувати відповіді на прості запитання (На якій відстані один від одного розташовані об'єкти? Де розташовані дані об'єкти?). Встановлювати додаткові запити-фільтри.

Сучасні ГІС мають безліч потужних інструментів для аналізу, серед них найбільш значущі два: аналіз близькості і аналіз накладення. Для проведення аналізу близькості об'єктів відносно один одного в ГІС застосовується процес називається буферизацією. Процес накладення включає інтеграцію даних, розташованих у різних тематичних шарах. У найпростішому випадку це операція відображення, але при ряді аналітичних операцій дані з різних верств об'єднуються фізично.

Візуалізація. Для багатьох типів просторових операцій кінцевим результатом є представлення даних у вигляді карти або графіка. Карта – це дуже ефективний і інформативний спосіб зберігання, подання та передачі географічної (що має просторову прив'язку) інформації. З її допомогою візуалізація самих карт може бути легко доповнена звітними документами, тривимірними зображеннями, графіками і таблицями, фотографіями та іншими засобами, наприклад, мультимедійними.

Стратегію створення будь-якої ГІС визначають функції, які вона буде виконувати. Крім традиційних функцій, притаманних будь-якій інформаційній системі збору, збереженню, обробці й передачі інформації, ГІС повинні володіти додатковими функціями розв'язку задач моделювання та прогнозування даних, підтримки прийняття рішень тощо. **Функції ГІС можна поділити на вісім груп.**

Рис. 3.1.4. Функції ГІС

Таким чином, ГІС проводить підтримку прийнятого рішення за рахунок його візуалізації, прогнозів розвитку ситуацій при різних варіантах розвитку, та обґрунтування вірності зробленого висновку.

3.2. Класифікація та складові частини геоінформаційних систем

Наразі розроблено та діє велика кількість різноманітних геоінформаційних систем в світі. Разом з цим запропоновано різні класифікації, кожна з яких певною мірою ранжирує існуюче різноманіття в певну кількість однорідних класів з використанням однієї або декількох ознак.

Для оперативного, а головне дієвого використання ГІС працівниками правоохоронних органів для виконання покладених на них завдань, необхідно обов'язково знати, де саме останні використовуються, та які данні за допомогою ГІС можливо отримати. Так, найчастіше **ГІС класифікують** за такими ознаками:

1. За призначенням;
2. За проблемно-тематичною орієнтацією;
3. За територіальним охопленням;
4. За ступенем організації даних;
5. За класом вирішуваних задач;
6. За ступенем доступу до даних.

1. За призначенням – залежно від цільового використання:

1.1. Багатоцільові як правило, є регіональні ГІС, призначені для розв'язання широкого спектра завдань, пов'язаних з регіональним керуванням.

1.2. Спеціалізовані забезпечують виконання однієї або кількох близьких функцій. До них, як правило, відносять геоінформаційні системи:

- **інформаційно-довідкові.** Створення і ведення банків просторово-координованої інформації, у тому числі:
 - створення цифрових атласів. Перший комерційний проект розробки цифрових атласів – Цифровий атлас світу – був випущений у 1986 р. фірмою Delorme Mapping Systems (США). Можна також відзначити Цифровий атлас Великобританії на оптичних дисках у результаті виконання британського Domesday Project (1987), Цифрову карту світу (Digital Chart of the World), розроблену Картографічним агентством Міністерства оборони США у 1992 р. і т.д. і, нарешті, – електронну версію Національного атласу України, розроблену Інститутом географії НАН України і фірмою «Інтелектуальні Системи, Гео» (Київ, 2000);

- створення і ведення банків даних систем моніторингу. Програмне забезпечення роботи з просторовими даними в кадастрових системах складають програмні ГІС-пакети ARC/INFO, Arc View GIS, MGE Intergraph, MapInfo (США), SICAD (Німеччина), ILWIS (Нідерланди) та ін.
- **моніторингові.** Контроль, оцінка та прогноз стану криміногенної ситуації, навколишнього середовища та інше за допомогою побудови карт різного походження.
- **прийняття рішень.** Системами підтримки прийняття рішень або інтелектуальні системи, за допомогою яких особи, що приймають рішення мають змогу аналізувати оперативну ситуації, формулювати задачі, виробляти, контролювати й оцінювати варіанти рішень, які забезпечують досягнення поставленої мети. Також вони застосовуються в правоохоронних органах, органах виконання покарань, національної безпеці, службі охорони, військовій розвідки, митниці, міграційній службі та багатьох інших. Зазначимо, що інформаційні системи можна віднести до класу систем підтримки прийняття рішень тільки за наявності в неї родової структури – підсистем керування базою даних, керування базою моделей та інтерфейсу користувача.
- **дослідницькі.** Створюються для забезпечення розв'язання будь-якої наукової проблеми або сукупності наукових проблем із застосуванням методів просторово-часового аналізу й моделювання. В останній час дуже важливо розроблення науково-обґрунтованих карт розташування відео камер для попередження правопорушень та/або оперативного реагування на вже вчиненні правопорушення.
- **навчальні.** Розробляються для забезпечення навчального процесу. Аналіз навчальних університетських програм з дисципліни «Геоінформаційні системи» для комп'ютерних спеціальностей засвідчив, що в більшості своїй у навчальній практиці використовуються пропріетарні програмні

ГІС комплекси (в переважній більшості це продукти сімейства ArcGis), в основі яких лежить платна користувацька ліцензія. Прийнято вважати, що компанія Environmental Systems Research Institute із лінійкою програмних продуктів ArcGis є світовим лідером у сфері розробки та реалізації ГІС, а тому використання саме цих продуктів у навчальному процесі надає студентам у майбутньому більше конкурентних переваг на ринку. Зазначимо, що за версією аналітичної платформи G2 Crowd в рамках дослідження світового ринку ГІС, перше місце відведено GoogleEarth Pro, а ArcGis знаходиться на другому місці рейтингу найкращих. Окрім того, на думку експертів та користувачів, продукти ArcGis корисні в якості корпоративних ГІС та й вартість їх ліцензій є недоступною для середнього та малого бізнесу, бюджетних та інших організацій у нашій країні.

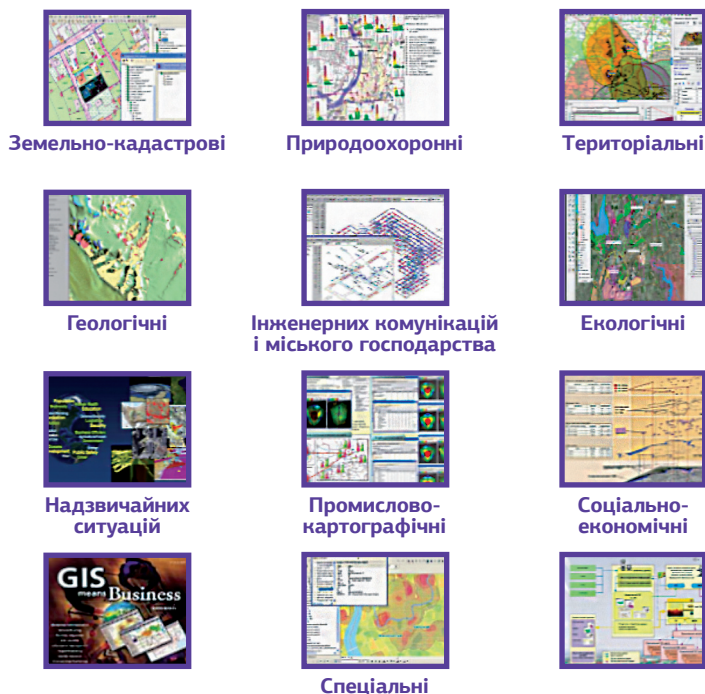

Рис. 3.2.1. Класифікація ГІС за призначенням

2. За проблемно-тематичною орієнтацією, що відповідають основним сферам застосування ГІС:

2.1. За адміністративно-територіальним управлінням:

- ситуаційне управління;
- міське планування та проектування об'єктів;
- ведення кадастрів інженерних комунікацій, земельного, містобудівного, зелених насаджень;
- прогнозування надзвичайних ситуацій техногенно-екологічного характеру;
- керування транспортними потоками та маршрутами міського транспорту; побудова мереж екологічного моніторингу;
- інженерно-геологічне районування міста.

2.2. Телекомунікаціях:

- транковий і стільниковий зв'язок, традиційні телекомунікаційні мережі;
- стратегічне планування телекомунікаційних мереж;
- вибір оптимального розташування антен, ретрансляторів тощо;
- визначення маршрутів прокладки кабелю та моніторинг стану мереж;
- оперативне диспетчерське управління;
- оцінка потреб у мережах водопостачання та каналізації;
- моделювання наслідків стихійних ситуацій для систем інженерних комунікацій;
- моніторинг стану інженерних мереж і запобігання аварійних ситуацій;
- автомобільний, залізничний, водний, трубопровідний, авіатранспорт;
- керування транспортною інфраструктурою та її розвитком;
- керування парком рухомих засобів і логістика;
- керування рухом, оптимізація маршрутів і аналіз вантажопотоків;
- навігація.

2.3. Нафтогазовому комплексі:

- геологорозвідка та польові досліджувані роботи;
- моніторинг технологічних режимів роботи нафто- і газопроводів;
- проектування магістральних трубопроводів;
- моделювання й аналіз наслідків аварійних ситуацій.

2.4. Силкових відомствах:

- служби швидкого реагування, збройні сили, прикордонні війська, Національна поліція України, ДСНС;
- планування рятувальних операцій і охоронних заходів;
- моделювання надзвичайних ситуацій;
- стратегічне та тактичне планування операцій;
- навігація служб швидкого реагування й інших силових відомств.

2.5. Екології:

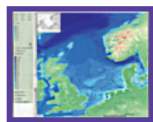
- оцінка та моніторинг стану природного середовища;
- моделювання екологічних аварій і катастроф, аналіз їх наслідків;
- планування природоохоронних заходів;
- стратегічне управління лісовим господарством;
- ведення лісових кадастрів.

2.6. Сільському господарстві:

- планування обробки сільськогосподарських угідь;
- облік землевласників і орних земель;
- оптимізація транспортування сільськогосподарських продуктів і мінеральних добрив.

Багатоцільові

Інформаційно-
довідковіМоніторингові
й інвентаризаційні

Дослідницькі

Прийняття рішень

Навчальні

Видавничі

Інші

Рис.3.2.2. Класифікація ГІС за тематичною орієнтацією

3. За територіальним охопленням поділяються на:

- 3.1. **Глобальні.** Охоплюють або всю земну кулю, наприклад, як Глобальний банк природно-ресурсної інформації (GRID), або якусь її значну частину – як геоінформаційні система Європейського співтовариства CORINE.
- 3.2. **Субконтинентальні.**
- 3.3. **Загальнонаціональні (державні).** Охоплюють територію всієї країни;
- 3.4. **Субрегіональні.**
- 3.5. **Регіональні.** Охоплюють частину країни, таку, як економічний район, адміністративна область чи група суміжних областей та інше.
- 3.6. **Локальні.** Відносяться геоінформаційні системи меншого територіального охоплення чим регіональні.

- 3.7. Муніципальні.** Специфічна категорія геоінформаційних систем, що розробляються для території міста або його частини;
- 3.8. Підприємств.** Застосовуються на великих підприємствах та служать для оперативного реагування на можливі місця розривів трубопроводів, прослідити на карті шляхи розповсюдження забруднень і оцінити вірогідний збиток для природного середовища, обчислити обсяг коштів, необхідних для усунення наслідків аварії та інше.

Глобальні
(планетарні)

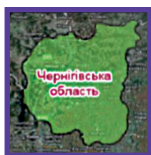
Субконтинентальні

Національні
(державні)

Субрегіональні

Регіональні

Локальні
(місцеві)

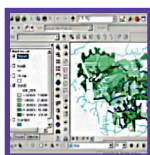
Рис.3.2.3. Класифікація ГІС за територіальним охопленням

4. За ступенем організації даних:

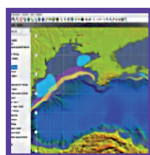
- 4.1. Растрові.** Є оптимальними для роботи з об'єктами, що мають безперервний характер зміни властивостей;
- 4.2. Векторні.** Містять інформацію про точки, лінії, контури та поверхні, яка кодується і зберігається у вигляді набору координат «Х», «У». Векторна модель зручна для опису дискретних об'єктів і неефективна для опису об'єктів із неперервним характером зміни властивостей.

4.3. Векторно-растрові.

4.4. Тривимірні (3D). Застосовують двомірні моделі координат (2D) і тривимірні (3D). Двомірні моделі використовуються при побудові карт, а тривимірні – при моделюванні процесів, проектуванні споруд, потоків.

Векторні ГІС

Растрові ГІС

Гібридні ГІС

Тривимірні ГІС

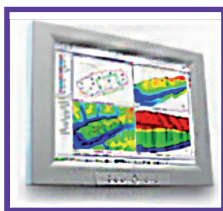
Рис.3.2.4. Класифікація ГІС за способом організації даних

5. За класом вирішуваних задач:

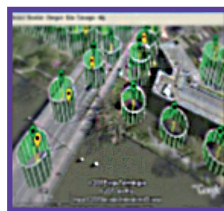
- 5.1. Інтегровані ГІС (IGIS);
- 5.2. Полімасштабні, або масштабно-незалежні ГІС (multiscale GIS);
- 5.3. Просторово-часові ГІС (spatio-temporal GIS).

Інтегровані ГІС

Полімасштабні ГІС

Просторово-часові ГІС

Рис. 3.2.5. Класифікація ГІС за класом вирішуваних задач

6. За ступенем доступу до даних:

- 6.1. Глобальні в Інтернеті;
- 6.2. Корпоративні в Інтранеті;
- 6.3. Персональні.

Складові частини ГІС

Геоінформаційна система включає в себе п'ять ключових складових: апаратні засоби, програмне забезпечення, дані, виконавці та методи.

Рис.3.2.6. Складові частини ГІС

Апаратні засоби. Це комп'ютер, на якому запущена ГІС, які працюють на різних типах комп'ютерних платформ, від централізованих серверів до окремих або зв'язаних мережею настільних комп'ютерів.

Програмне забезпечення ГІС містить функції та інструменти, необхідні для зберігання, аналізу та візуалізації географічної (просторової) інформації. Ключовими компонентами програмних продуктів є: інструменти для введення та оперування географічною інформацією; система управління базою даних; інструменти підтримки просторових запитів, аналізу та візуалізації (відображення); графічний користувацький інтерфейс для легкого доступу до інструментів.

Дані про просторове положення (географічні дані) і пов'язані з ними табличні дані можуть збиратися і готуватися самим користувачем, або можуть бути придбані у постачальників. У процесі управління просторовими даними ГІС інтегрує просторові дані з іншими типами і джерелами даних.

Виконавці – це люди, які працюють з програмними продуктами і розробляють плани їх використання при вирішенні реальних завдань. Користувачами ГІС можуть бути як технічні фахівці, які розробляють і підтримують систему, так і звичайні співробітники (кінцеві користувачі), яким ГІС допомагає вирішувати поточні щоденні справи і проблеми.

Методи. Успішність та ефективність (у тому числі економічна) застосування ГІС в чому залежить від правильно складеного плану і правил роботи, які складаються відповідно до специфіки завдань і роботи кожної організації.

Формування геоінформаційної системи наступне:

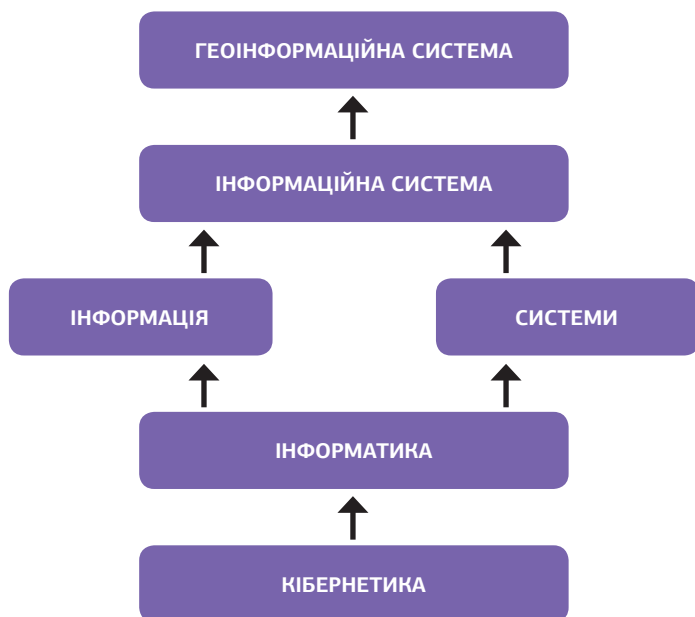

Рис.3.2.7. Формування геоінформаційної системи

3.3. Завдання, основні функції просторового аналізу даних та аналіз просторового розподілу об'єктів. Часовий аналіз.

В аналітичній роботі працівники правоохоронних органів використовують серед інших аналітичних технік **геопросторовий або географічний аналіз** – це набір методів, прийомів та програм на основі географічного представництва з метою виявлення гарячих точок та географічних моделей.

Просторовий аналіз здійснює:

- перетворення адрес в географічні координати та координат в адреси;

- створення KML-файлів та завантаження в Google Earth;
- створення шляхів, полігонів, редагування елементів;
- створення графіків, карт гарячих точок та теплових карт;
- географічне передбачення та створення шаблонів.

Завдання просторового аналізу

До засобів просторового аналізу відносяться різні процедури маніпулювання просторовими і атрибутивними даними, що виконуються при обробці запитів користувача. Наприклад, операції накладання графічних об'єктів, засоби аналізу мережових структур або виділення об'єктів за заданими ознаками.

Для кожного окремого ГІС характерний свій набір засобів просторового аналізу, що забезпечує рішення специфічних завдань, але виділимо основні функції: організація вибору і об'єднання об'єктів відповідно до заданих умов, реалізація операцій обчислювальної геометрії, аналіз накладень, побудова буферних зон, мережевий аналіз.

Основні функції просторового аналізу даних

Вибір об'єктів за запитом. Найпростішою формою запиту є отримання характеристик об'єкту вказаного курсором на екрані і зворотна операція, коли зображується об'єкти із заданими атрибутами. Складніші запити дозволяють вибирати об'єкти за декількома ознаками. Для вибору даних відповідно до певних умов використовуються SQL-запити. Для виконання запитів різної складності реалізовані можливості використання при складанні запитів математичних і статистичних функцій, а також географічних операторів, що дозволяють вибирати об'єкти на підставі їх взаємного розташування в просторі.

Узагальнення даних може проводитися по рівності значень певного атрибуту, зокрема для зонування території. Ще один спосіб угруповання – об'єднання об'єктів одного тематичного шару відповідно до їх розміщення усередині полігональних об'єктів інших тематичних шарів.

Геометричні функції. До них відносяться розрахунки геометричних характеристик об'єктів або їх взаємного положення в просторі, при цьому використовуються формули аналітичної геометрії на площині і в просторі. Так для площадкових об'єктів обчислюються займані ними або периметри меж, для лінійних – довжини, а також відстані між об'єктами і так далі.

Оверлейні операції (топологічне накладення шарів). Є одним з найпоширеніших і ефективніших засобів для накладення 2-х шарів, які утворюють інший додатковий у вигляді графічної композиції початкових шарів. Враховуючи, що аналізовані об'єкти можуть відноситися до різних типів (точка, лінія, полігон), можливі різні форми аналізу: точка на точку, точка на полігон та інше.

Побудова буферних зон. Одним із засобів аналізу близькості об'єктів є побудова буферних зон (райони, межа яких знаходиться на заданій відстані від межі початкового об'єкту). Межі таких зон обчислюються на основі аналізу відповідних атрибутивних характеристик.

Мережевий аналіз дозволяє користувачеві проаналізувати просторові мережі зв'язних лінійних об'єктів (дороги, лінії). Зазвичай мережевий аналіз служить для завдань визначення найближчого, найбільш вигідного шляху, визначення рівня навантаження на мережу, визначення адреси об'єкту або маршруту за заданою адресою і інші завдання.

Аналіз просторового розподілу об'єктів

При аналізі просторового розподілу об'єктів у багатьох випадках необхідно знати не лише об'єм простору, займаний об'єктами, але і розташування об'єктів в просторі, який може характеризуватися кількістю об'єктів в певній області, наприклад, розподіл чисельності населення, або кількості злочинів. Найбільш поширені методи аналізу розподілу точкових об'єктів. Мірою точкового розподілу служить щільність, яка визначається як результат ділення числа точок на значення площі території, на якій вони розташовані. Окрім щільності розподілу можна оцінити форму розподілу.

Точкові розподіли зустрічаються в 1-му з 4-х варіантів:

- рівномірному: число точок в кожній малій підобласті таке ж, як і у будь-якій іншій підобласті;
- регулярному якщо точки, розділені однаковими інтервалами по усій області, розташовані у вузлах сітки;
- випадковому;
- кластерному: точки зібрані в тісні групи.

Точкові розподіли можуть описуватися не лише кількістю точок в межах підобластей. Часто аналізуються локальні стосунки усе-редині пар точок. Обчислення цього статистичного показника включає визначення середньої відстані до найближчої сусідньої точки серед усіх можливих пар найближчих точок. Цей метод дозволяє оцінити міру розрідженості точок в розподілі.

Розподіл ліній також оцінюється по щільності. Зазвичай обчислення виконується для порівняння різних географічних областей. Лінії можуть також оцінюватися по близькості і можливим перетинам. Іншими важливими характеристиками є орієнтація, спрямованість і зв'язаність.

Аналіз розподілу полігонів подібний до аналізу розподілу точок, проте при оцінці щільності визначають не кількість полігонів на одиницю площі, а відносну долю площі, займаної полігоном.

Наряду з просторовим аналізом можливо використовувати часовий аналіз.

Аналіз часових рядів – це сукупність математико-статистичних методів аналізу, призначених для виявлення структури часових рядів і для їх прогнозування.

Є дві основні **мети** аналізу часових рядів:

1. Визначення природи ряду,
2. Прогнозування майбутніх значень часового ряду по теперішнім і минулим значенням.

Тобто метою прикладного статистичного аналізу часових рядів є побудова моделі ряду, за допомогою якої можна пояснити поведінку ряду і здійснити прогноз на майбутні періоди.

Етапи проведення аналізу часового ряду

1. Побудова і вивчення графіка;
2. Вибір моделі для часового ряду;
3. Прогнозування або інтерполяція.

1. Побудова і вивчення графіка. Аналіз часового ряду починається з побудови і вивчення його графіка. Якщо не стаціонарність часового ряду очевидна, то спочатку необхідно виокремити його нестационарну складову. Процес виокремлення тренду та інших компонент ряду, що призводять до порушення стаціонарності, може проходити в декілька етапів. На кожному з них розглядається ряд залишків, отриманий у результаті вирахування з вихідного ряду підібраної моделі тренду, або результат різницевих і інших перетворень ряду.

У вибіркових дослідженнях найпростіші числові характеристики описової статистики (середнє, медіана, дисперсія, стандартне відхилення, коефіцієнти асиметрії й ексцесу) звичайно дають достатньо інформативне уявлення про вибірку. Графічні методи зображення й аналізу вибірок при цьому грають лише допоміжну роль, дозволяючи краще зрозуміти локалізацію і концентрацію даних, їхній закон розподілу.

Середньостатистична особа досить упевнено визначає за графіком часового ряду наступні позиції:

1. Наявність тренду і його характер;
2. Наявність сезонних і циклічних компонент;
3. Ступінь повільності або переривчастості змін послідовних значень ряду після усунення тренду (по цьому показнику можна судити про характер і розмір кореляції між сусідніми елементами ряду).

2. **Вибір моделі для часового ряду.** Після того, як вихідний процес максимально наближений до стаціонарного, можна приступити до вибору різноманітних моделей отриманого процесу. Мета цього етапу – опис і урахування надалі аналізу кореляційної структури аналізованого процесу. Модель може вважатися підбіраною, якщо залишкова компонента ряду є процесом типу, як правило, «білого шуму». Після підбору залишки аналізуються для перевірки адекватності моделі та побудови надійних інтервалів.
3. **Прогнозування.** Останнім етапом аналізу часового ряду може бути прогнозування його майбутніх (екстраполяція) або відновлення пропущених (інтерполяція) значень і визначення точності цього прогнозу на базі підбіраної моделі. Добре підібрати математичну модель вдається не для всякого часового ряду. Нерідко буває і так, що для опису підходять відразу декілька моделей. Неоднозначність вибору моделі може спостерігатися як на етапі виділення детермінованого компонента ряду, так і при виборі структури ряду залишків. Тому досить часто розробляють декілька прогнозів, зроблених за допомогою різних моделей.

Часовий аналіз обробляє наступні дані:

- час повідомлення про злочин;
- час вчинення злочину;
- інтервали часу: години, дні, місяці, роки;
- кримінальна тенденція – константа або стійке зростання чи спадання числа злочинів;
- розгул злочинності: характеризується високою частотою кримінальної злочинності в рамках короткого часу.

3.4. Картографія в інформаційно-аналітичному забезпеченні роботи правоохоронних органів

Головною метою діяльності Національної поліції України (НПУ) є захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності та інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань. Для її ефективного досягнення необхідно інформаційне забезпечення управлінських функцій, пов'язаних насамперед з прогнозуванням і плануванням, регулюванням і координацією, обліком і контролем діяльності підрозділів НПУ.

Ці напрямки пов'язані з подальшим нарощуванням засобів автоматизації роботи НПУ: формування єдиних баз даних «ІПС», «ІПП», «ОРІОН», «Дакто», «Аркан», «НАІС», «Рубіж», «Гарпун», «Безпечне місто» та ін.

Більшість автоматизованих систем управління МВС України пов'язані з обробкою великої кількості інформації, що має географічну прив'язку до геоінформації – це дані про оперативну обстановку в зоні відповідальності територіальних органів поліції, про кримінальну ситуацію в регіоні, організації та регулювання дорожнього руху, маршрутах і знаходженні об'єктів патрульної поліції та ін.

Так, з метою попередження злочинності органи та підрозділи поліції повинні мати повні, достовірні та обґрунтовані відомості, які б дозволили розглянути злочинність за територіальною і часовою ознаками, вивчити взаємозв'язок причин її виникнення та наслідків негативного впливу на суспільство, спрогнозувати подальший розвиток тощо. Інформаційну основу для проведення такого аналізу повинна забезпечувати не тільки чітка організація обліку і звітності у підрозділах поліції, але й відповідна візуалізація такої інформації, що може забезпечити застосування картографічного методу дослідження і пізнання реальності.

Слід зазначити фактор геомасштабу організаційної ієрархії НПУ. Чим вищий рівень ієрархії органів НПУ, тим більший об'єм оброблюваної геоінформації (ГІ), ширше її номенклатура, вищий темп її надходження (зміни).

Для обробки великих масивів геоінформації служать спеціальні засоби – геоінформаційні системи (ГІС) і технології (ГІТ).

Важливого наукового та практичного значення набуває проблема картографування окремих злочинів або їх групи на території вулиці, міста чи області. Такі карти можна будувати на основі «Google» карт. Процедура створення спеціальних карт злочинів полягає у послідовній реалізації спеціальних процедур:

1. Створюємо «Google» акаунт на «Google» диску;
2. На «Google» диску шляхом натискання кнопки «Створити» заходимо у пункт «Більше» і обираємо «Google Мої карти».

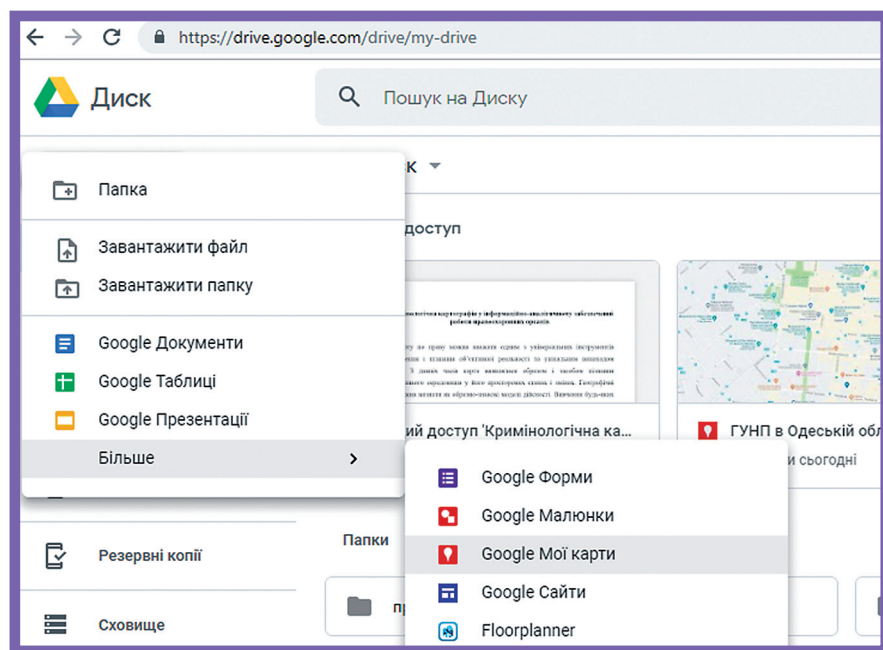

Рис. 3.4.1. Створення Google Kарт

Після цього реалізується процедура «Вибір типу карти». Вона здійснюється шляхом натискання кнопки «Вихідна карта». Після цього обирається тип бажаної карти – «Карта», «Супутник», «Рельєф» тощо.

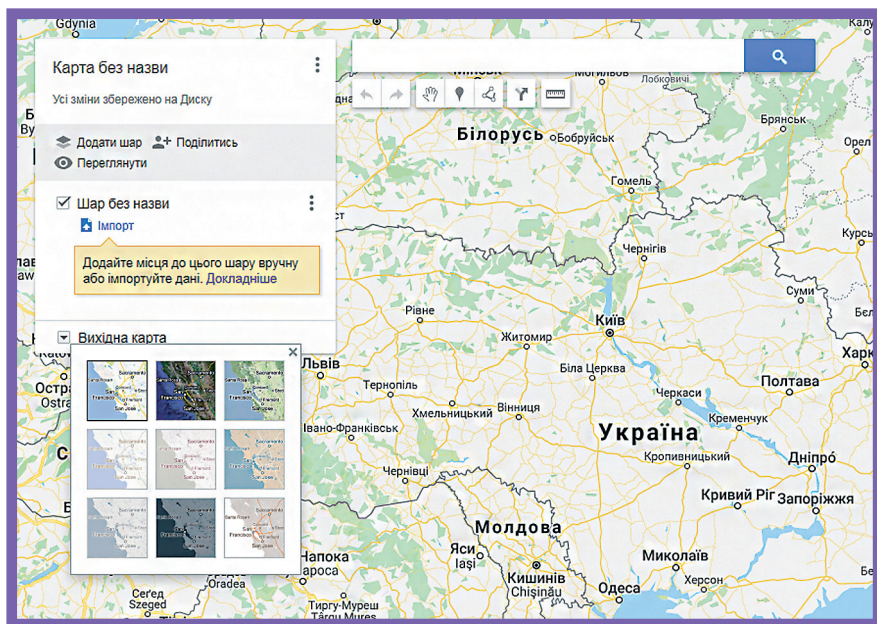

Рис. 3.4.2. Обрання типу Google карт

Після цього обираємо назву карти. Для цього потрібно увійти у графу «Карта без назви», де у відповідну графу заноситься назва шару. Наприклад, Приморський ВП м. Одеси ГУНП в Одеській області.

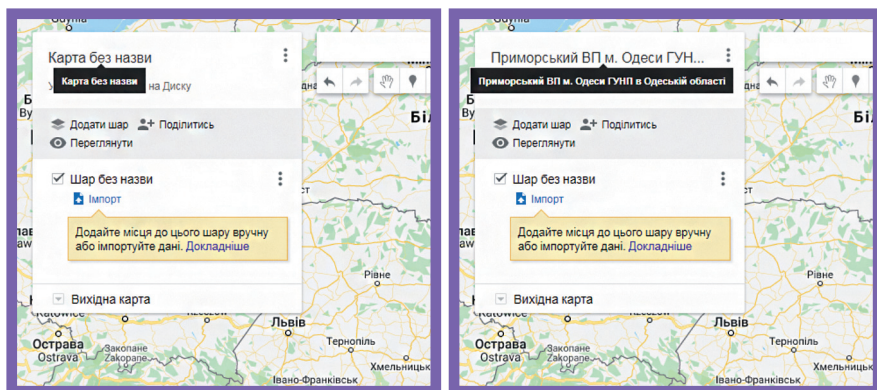

Рис. 3.4.3. Зміна назви Google карти

Після цього створюються додаткові шари через процедуру «Додати шар». Ці параметри відображатимуть у собі окремі данні про самостійні види злочинів, наприклад, «Крадіжки», «Грабежі», «Розбої», тощо.

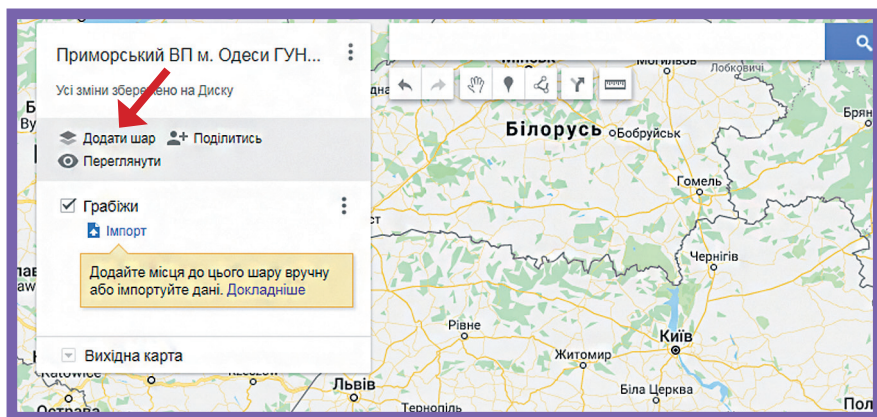

Рис. 3.4.4. Створення шару на карті під назвою «Грабіжі»

У кожному окремо створеному шарі додаються точки «маркери», які відображають місця (адреси) вчинених злочинів на карті. Для цього потрібно натиснути на карті «Додати маркер» і встановити точку на карті за потрібною адресою.

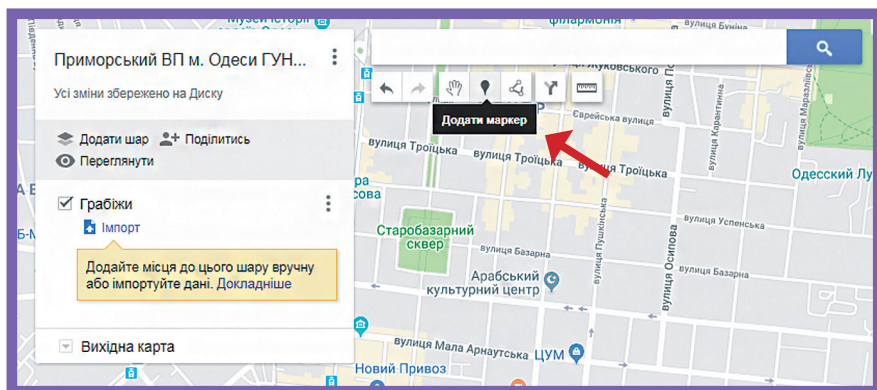

Рис. 3.4.5. Додавання маркеру на Google карті

Під час занесення маркерів, які відображають місце вчинених злочинів рекомендується їх позначати у відповідних шарах різними маркерами або кольорами. Наприклад, у шарі «Крадіжки» варто заносити відповідні дані із маркерами, які тематично і візуально відображають крадіжки, так само це стосується і інших злочинів – «Грабежі», «Розбої», «Шахрайства» тощо.

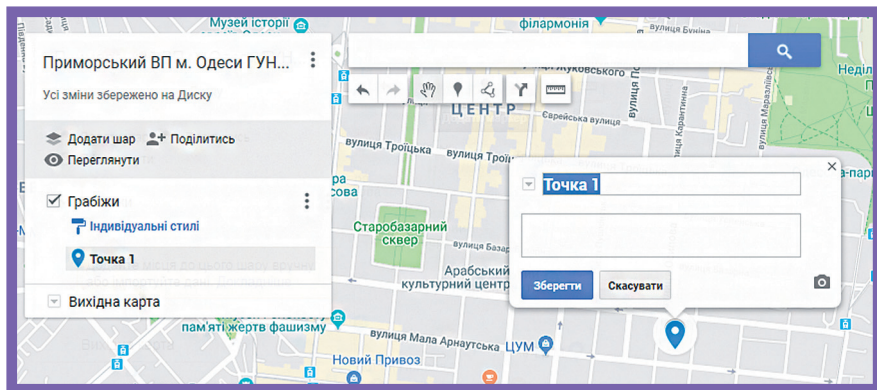
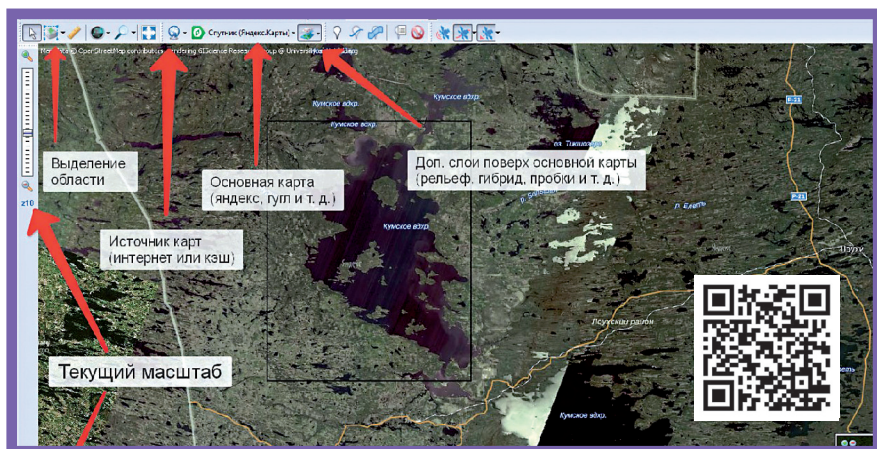

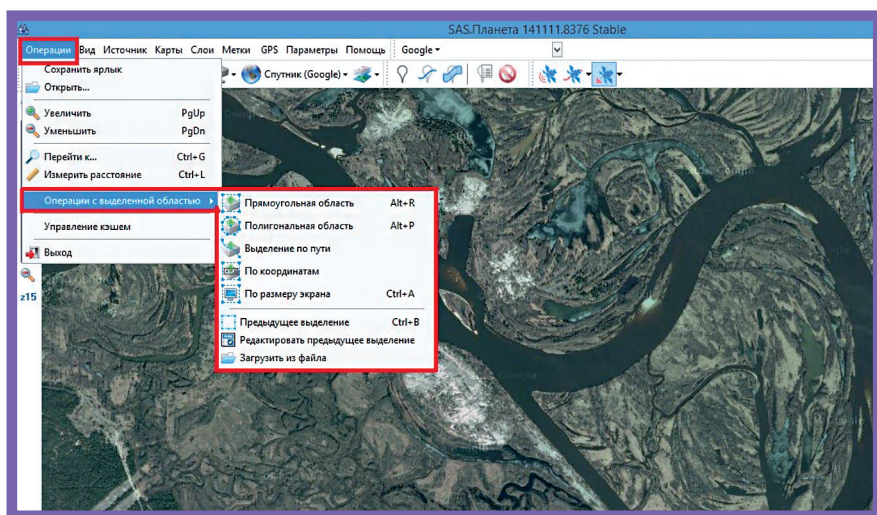
Рис. 3.4.6. Внесення даних на маркери в Google maps

Також, найбільш простим і зручним програмним забезпеченням для роботи з картами є «**SAS.Planet**», яке можна завантажити за посиланням <http://www.sasgis.org/download>.

Це безкоштовна програма, призначена для перегляду і завантаження супутникових знімків високої роздільної здатності та звичайних карт, що представляються такими сервісами, як Google Earth, Google Maps, Bing Maps, DigitalGlobe, Космоснимки, Yahoo! Maps, VirtualEarth, Gurtam, OpenStreetMap, eAtlas, iPhone maps, та ін.

На відміну від вищезазначених сервісів, всі попередньо завантажені карти залишаються на комп'ютері з можливістю їх перегляду навіть без підключення до мережі Інтернет. Крім супутникових карт можлива робота з політичними, ландшафтними, комбінованими картами.

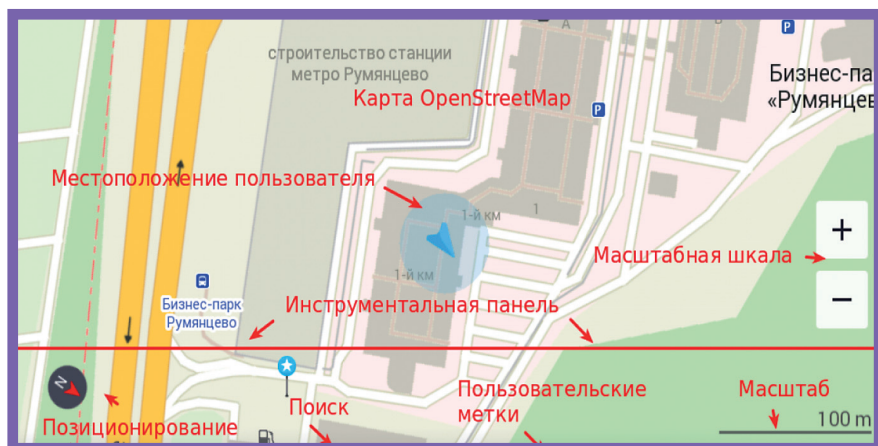
Завантаження карт здійснюється як виділенням деякої області (можливо непрямокутної), так і в процесі переміщення по карті. Карти часто оновлюються – програма дозволить завантажити тільки найновіші.

Крім перегляду і завантаження в програмі реалізовані наступні корисні функції:

- Робота з GPS-приймачем;
- Прокладка маршрутів;

- Вимірювання відстаней;
- Можливість експорту карт в різні формати;
- Завантаження і відображення об'єктів Wikimapia;
- Пошук місць засобами Google;
- Формування карти заповнення шару – ця функція дозволить подивитися області на карті, які ви вже завантажили в кеш або, навпаки, які у вас відсутні;
- Збереження частини карти в одне зображення, яке ви можете переглянути та обробити в будь-якому графічному редакторі, а також використовувати в інших ГІС-додатках;
- Можливість збереження необхідних місць та швидким їх пошуком;
- Карта огляду дає можливість швидкого отримання інформації стосовно місцезнаходження необхідного місця, а також швидко перейти до будь-якого іншого місця на карті;
- Перегляд карти в повноекранному режимі, що особливо зручно при невисокій роздільній здатності екрану;
- Конвертація з одного шару всіх попередніх дозволить завантажити будь яке місто тільки на 18 масштабі, а всі попередні сформувати на його основі.

Так само використовується й інше програмне забезпечення, наприклад, **«Maps.me»**, яке має схожі функції та інструменти з попереднім ПЗ.

Maps.me доступний на платформах iOS, Android (включаючи збірки для планшетів Amazon Kindle Fire), Blackberry та Windows (<https://hwtech.ru/download/MAPS.ME.zip>).

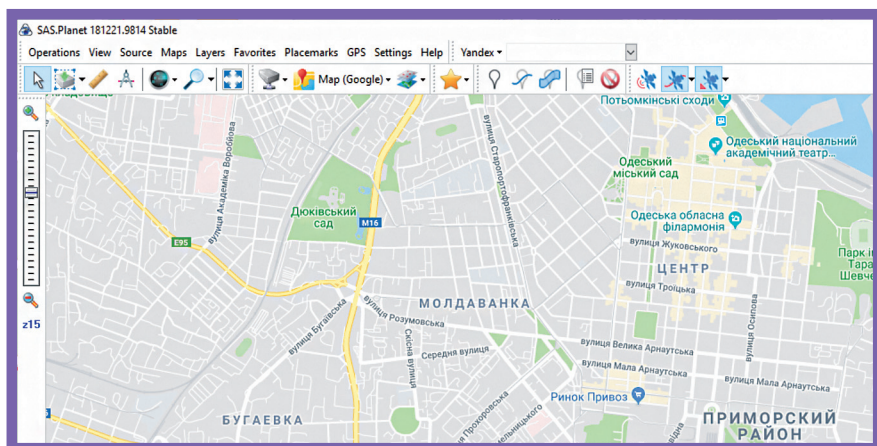
Перед початком роботи програма завантажує мапи міста, області або країни з усіма об'єктами в пам'ять пристрою і залишається повністю функціональною без підключення до мережі Інтернет.

ПЗ вміє орієнтуватися за GPS, будувати маршрути для автомобілів і пішоходів між двома заданими точками (в тому числі, між різними областями та країнами), проводити пошук за об'єктами, експортувати й імпортувати дані у форматі KML, а також надавати детальну інформацію про «точки інтересу(POI) на мапі. Доступна голосова навігація.

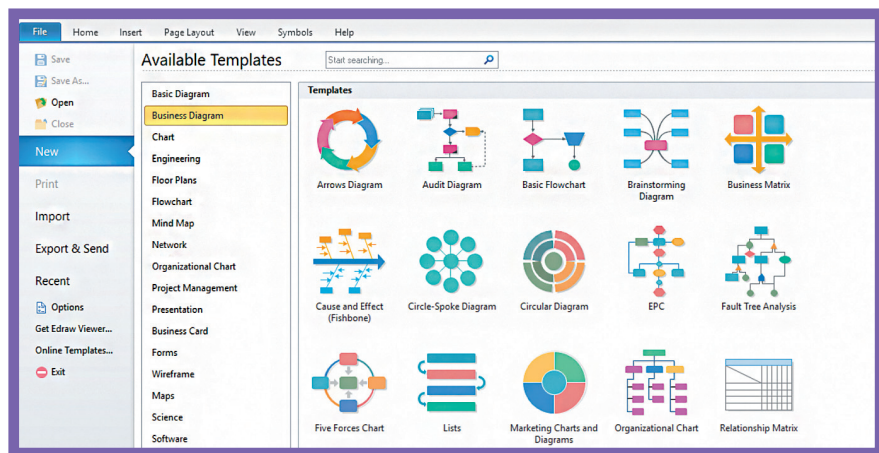
Джерельний код навігаційного сервісу опублікований на GitHub, відкритий для вільного використання та доступний на умовах ліцензії Apache 2.0.

Користувачам Maps.me доступне редагування об'єктів на мапах OpenStreetMap.

Окрім програмного забезпечення «Maps.me» можливо використувати «**SAS.Planet**» (<http://www.sasgis.org/download/>).

Для повноцінної роботи з картами є необхідність у додатковому нанесенні на них інформації (позначення, діаграми, посилання та інше), в чому допоможе програмне забезпечення «EdrawMax»

Також, якщо виникла додаткова необхідність можливо використовувати додатки за посиланням <https://www.g2crowd.com/categories/gis?segment=all>

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Функції й галузі застосування ГІС і геоінформаційних технологій
2. Які джерела даних та організація інформації в ГІС?
3. Напрями створення та сфери застосування ГІС
4. Визначення ГІС. Відмінність ГІС від інших інформаційних систем
5. Методи формалізації просторово-розподіленої інформації. Просторова інформація в ГІС
6. Растрове подання просторових даних
7. Традиційні методологічні підходи та методи просторового аналізу
8. Назвіть мету та етапи проведення аналізу часового ряду
9. Яке програмне забезпечення в роботі з картами використовують поліцейські?

Список література:

1. *Геоінформаційні системи і бази даних : монографія / В.І. Зацерковний, В.Г. Бурачек, О.О. Железняк, А.О. Терещенко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 492 с.*
2. *Geographic Information Systems as an Integrating Technology: Context, Concepts, and Definitions. Kenneth E. Foote and Margaret Lynch, The Geographer's Craft Project, Department of Geography, The University of Colorado at Boulder. Retrieved 21 Apr 2015.*
3. *Кабінет Міністрів України. (2018, Січ. 17). Розпорядження № 67-р, «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». [Електронний ресурс]. Доступно: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.*
4. *Best GIS Software. G2 Crowd, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.g2crowd.com/categories/gis?segment=all>.*
5. *Open-Source Software (OSS), 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.techopedia.com/definition/5602/open-source-software-oss>.*
6. *Волошин В.У. Король П.П. Геоінформаційне тематичне картографування засобами ГІС MapInfo Professional : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 280 с.*
7. *Пугач С. О. Суспільно-географічна картографія : метод. Рекомендації. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 72 с.*
8. *Офіційний сайт програми MapInfo. URL: <http://www.mapinfo.ru>.*

РОЗДІЛ 4.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПОРТРЕТА ЗЛОЧИНЦЯ

4.1. Різновиди методик побудови психолого-криміналістичного портрета злочинця

В останні роки з'являються роботи, присвячені серійним вбивствам, в яких автори дають визначення цього поняття, виділяючи ряд обов'язкових структурних елементів:

- 1) кількісна ознака;
- 2) однотипність;
- 3) аналогічність способів скоєння злочинів;
- 4) спільність (схожість) мотивів вбивств, що входять «в серію»;
- 5) здійснюються однією й тією ж особою;
- 6) певна «рознесеність» в часі та ін. [16].

Існує цілком обґрунтована думка, що на місці події виявляються звички, навички та вміння злочинця. При всій своїй обережності, винний стикаючись із зовнішнім світом, не може не відобразити в слідах стереотип власної поведінки, який проявляється в підготовці до злочину, в його скоєнні та приховуванні [16].

Навички проявляються в механоскопічних слідах, які завжди видимі, об'ємні, але виявити їх не завжди просто, оскільки вони там, де немає гомеоскопічних. Звичайно, стереотип поведінки знаходить те чи інше відображення далеко не у всіх випадках, ще рідше його вдається виявити [16].

Маючи справу з серією вбивств, необхідно шукати певну послідовність, закономірність. Увагу слід приділяти часу, способу, місцю

скоєння злочину, вибору жертв і т.д. Так, операція із затримання Р. Чикатила отримала назву «Лісосмуга», у зв'язку з тим, що більшість своїх звірств маніяк скоював у прилеглий до залізниці лісосмузі. Нижегородець Серов свої злочини скоював у ліфтах м/р «Верхні Печери», чому і був названий «Печерським маніяком» [16].

Ефективність роботи зі слідами полягає не тільки в тому, щоб їх виявити, але й в тому, щоб уміти на їх підставі зробити достовірні висновки та скористатися ними для розкриття та розслідування злочину [16].

Здійснюючи пошук слідів, не можна нехтувати жодним слідом. Відшукавши будь-який слід, завжди потрібно розуміти – як він виник, які дії потрібно зробити, щоб його зберегти.

Ніколи не можна знати наперед, яке значення може мати той чи інший слід у зв'язку з іншими слідами. Тому надзвичайно важливо спробувати знайти зв'язок виявленого сліду з іншими можливими слідами, причому не можна упускати жодної можливості при побудові моделі винного та вчиненого ним злочину.

У практиці криміналістичного профайлінгу використовуються різні поняття портрета особи, яка вчинила протиправні дії, наприклад, «психологічний портрет», «психолого-кримінологічний портрет» «психолого-криміналістичний портрет» та ін. У подальшому по тексту ми будемо використовувати термін «психолого-криміналістичний портрет» злочинця (надалі – ПКПЗ).

Основною метою здійснення ПКПЗ є визначення особи, яка вчинила протиправні дії, для її пошуку та подальшого затримання.

Завдання побудови ПКПЗ – на основі психологічного аналізу злочинної події зробити припущення про психологічні особливості злочинця і визначити його особистісні характеристики.

Як матеріал для складання ПКПЗ невстановленого злочинця може бути використана вся достовірна інформація, яка має відношення до конкретного розслідуваного кримінального провадження.

Існує кілька різних підходів до методики складання портрета: модель ФБР (США), модель географічна Д.К. Россмо (Канада), модель Д. Кантера (Великобританія).

1. **Модель ФБР** заснована на комп'ютерній базі даних і використовує типологію злочинців. Дана модель вимагає великого обсягу інформації по кримінальному провадженню. У цьому випадку складений профіль може відображати великий ряд припущень, що стосуються характеристики правопорушника. Для створення такого профілю підключають висококваліфікованих досвідчених фахівців.
2. **Модель географічна Д.К. Россмо (Канада).** Географічне профілювання – це система стратегічного управління інформацією, заснованої на аналізі та оцінці всієї сукупності й окремих деталей місця злочину, оцінці потерпілого та інших доказів [16]. Дана модель не є безпосереднім способом побудови ПКПЗ, але має пряме відношення до створення профілю невідомого злочинця. Географічний профіль допомагає уточнити ПКПЗ, фокус його застосування і збільшити його корисність, оскільки в ньому аналізуються різні фактори злочинності і елементи навколишнього середовища.
3. **Статистична модель Д. Кантера** для створення ПКПЗ використовує емпіричні дані, зібрані за довгі роки. Статистичний підхід до аналізу кримінального профілювання бере свій початок від створення бази даних SATCHEM. У цій базі були зібрані дані з 1960 року про вбивства дітей на сексуальному ґрунті і викрадення в Великобританії. Така база даних вельми корисна для розслідування кримінальних проваджень, оскільки дозволяє знайти подібності розкритих кримінальних проваджень з тими, що розслідуються.

В основу розробки ПКПЗ покладено такі *психологічні принципи аналізу події*:

- 1) елементи криміналістичної характеристики розглядаються як результати поведінки, реалізованої особистістю в умовах

вільного вибору, детермінованої системи як усвідомлюваних, так і неусвідомлюваних спонук і спрямованої на досягнення суб'єктивно бажаної мети;

- 2) елементи криміналістичної характеристики злочину розглядаються як єдина система, системоутворюючим принципом якої виступає особистість злочинця в її суб'єктивному відношенні до інших складових елементів криміналістичної характеристики.

Отже, злочинна подія як психолого-криміналістична система містить у собі її елементи (час, місце, знаряддя, жертву тощо) за ознаками «матеріалізованого в них ідеального Я». Саме суб'єктивне ставлення злочинця до якісного змісту кожного з елементів та їх сукупності і визначає зроблені ним відповідні вибори. Таке особистісне ставлення знаходить зовнішній прояв в «індивідуальних діях», що трактується, за Х. Хекхаузенем, як дія, детермінована індивідуальною особливістю особистості.

В основі побудови ПКПЗ лежить психологічний аналіз слідів і обставин злочину, який полягає у:

- 1) встановленні ознак суб'єктивної сторони діяння (мотиву, мети, особи злочинця);
- 2) визначення психологічного значення та особистісного сенсу для злочинця – мотиву, мети, обраного для злочину часу, місця, способу, засобу тощо;
- 3) визначення змістовної характеристики мотиву, мети, обраного для злочину часу, місця, способу, засобу тощо;
- 4) встановлення відповідностей виявлених змістовних ознак елементів криміналістичної характеристики злочину з ознаками особи злочинця.

Спеціальний агент ФБР Р. Хейзелвуд, відомий американський фахівець в області кримінальної психології, виділяв в аналізі три основних питання – «Що?», «Чому?», «Хто?», і фази:

- «Що сталося?» – під цим розуміється все, що з поведінкової точки зору могло бути цікавим у злочині;

- «Чому і яким чином це сталося?» – чому, наприклад, після вбивства знівечений труп жертви? Які причини кожного значимого поведінкового фактора в злочині?
- «Хто міг скоїти такий злочин?» – вирішення цього питання і становить завдання фахівця-профайлера (Біркенбіл, 1997; Васке, 2006; Возженікова, Кузнецов, 2014; Кузнецова, 2013 і ін.). При цьому спочатку потрібно встановити базову лінію поведінки.

Алгоритм складання ПКПЗ базується на трьох рівнях аналізу слідів і обставин події. **Рівнями аналізу виступають** [15]:

- 1) **криміналістичний** – виявлення усього обсягу матеріально-слідової інформації про ознаки складу злочину та його обставини, за якими реконструюється зовнішня сторона злочинної діяльності, формальний зміст елементів криміналістичного механізму злочину (криміналістичної інформаційної моделі злочину). На цьому рівні аналізу виокремлюються елементи психологічної структури злочинної діяльності та відповідні їм мотив, цілі, умови скоєння злочину в їх формалізованому змісті;
- 2) **поведінковий** – виявлення в діях злочинця індивідуальної дії;
- 3) **діагностичний (інтерпретаційний)** – поєднання поведінкових ознак злочинця (індивідуального в діях) з його особистісними психологічними властивостями та іншими ознаками, на основі пошуку можливої природи причин, які спонукали суб'єктивний зміст дій злочинця.

Залучення психологічного аналізу в криміналістичну тактику і методику огляду (огляду місця події) передбачає реконструкцію зовнішньої психологічної структури злочинної діяльності по слідах, що означає інший пізнавальний підхід до їх вивчення. Виявляються інші структурні одиниці аналізу. Сліди та їх зв'язок між собою визначаються і аналізуються як психологічні структурні одиниці діяльності: «операції» – «дії» – «ланцюжок дій» – «діяльність» в цілому [15].

Суть психологічного визначення діяльності полягає в наступному: «Людська діяльність не існує інакше як у формі дій або ланцюжка дій», й вона реалізує мотив. «Дія» співвідноситься з метою. Мета ж «як закон визначає спосіб і характер дій злочинця» [15].

4.2. Етапи складання психолого-криміналістичного портрета невстановленого злочинця

Етапами розробки ПКПЗ є[15]:

1. Складання криміналістичної інформаційної моделі події злочину.
2. Ситуаційне моделювання (моделювання поведінки).
3. Інтерпретація через психологічне пояснення поведінки злочинця (діагностичний рівень);
4. Оформлення вивідної інформації про ознаки особистості злочинця в психологічному портреті.

На першому етапі розробки ПКПЗ (складання криміналістичної інформаційної моделі події злочину) – збирається і аналізується інформація про особу злочинця та події, які містяться в можливих її носіях.

Зонами пошуку відомостей про особу злочинця та подію злочину є [15]:

- огляд місця події;
- показання свідків;
- висновки експертиз;
- інформація про особу жертви;
- об'єкт злочину;
- фактична інформація на відомого злочинця.

На цьому етапі виявляються всі обставини та сліди події, які можна поділити на чотири основні види відомостей про [15]:

- а) спосіб злочину (знаряддя і засоби);
- б) матеріальну обстановку злочину (просторово – об'єктно – тимчасову характеристику);

- в) об'єкт злочину, як носія конкретних якостей;
- г) осіб, побічно пов'язаних зі злочинном.

Тут використовується **прийом реконструкції криміналістичного механізму злочину** (В. Васильєв, 2004, 2005), який передбачає ретроспективне відтворення зовнішнього ряду дій злочинця та ситуації злочину за його слідами та обставинами на місці події.

Бесіди зі свідками базуються на встановленні психологічного контакту. Треба визначити, до якої групи належать свідки. Це допомагає систематизувати отриману інформацію, об'єктивно оцінити ситуацію та врахувати вплив реактивних психологічних станів для визначення ступеня адекватності свідчень стосовно події. Такі особливості свідків як темперамент, вік, стать, соціальне становище, родинні зв'язки з учасниками подій, шкідливі звички, нормативність поведінки, фізичні вади (наприклад, поганий зір, слух тощо) значно впливають на алгоритм проведення роботи. Спілкування зі свідками відбувається на основі знань про особливості формування свідчень різних людей на стадії сприйняття просторово-часових відносин, зовнішності особи та її дій, про особливості запам'ятовування свідками обставин події, особливості відтворення свідчень тощо, що має найсуттєвіше значення для побудови реальної картини того, що відбувалось.

На заключному етапі цього виду роботи психолог оцінює, аналізує та систематизує одержану від свідків інформацію і встановлює взаємозв'язки між фактами та подією.

Достовірність ПКПЗ залежить від роботи з потерпілим, якщо він лишився живим. Треба враховувати: його емоційний стан; психологічну готовність до сприйняття психотравмуючого чинника, яким є ситуація вчинення злочину; психологічні особливості його особистості.

За результатами бесіди з потерпілим можна уточнити найдрібніші моменти події, поведінки, емоційних проявів, зовнішності злочинця, які б могли характеризувати його особистість.

Другий етап побудови ПКПЗ (ситуаційне моделювання (моделювання поведінки) – включає у себе психологічні прийоми виявлення «індивідуальної дії» злочинця.

Прийом психологічного моделювання поведінки злочинця (В. Васильєв, 2004, 2005).

Завдання: виявити за допомогою психологічних прийомів аналізу у реконструйованій зовнішній стороні діяльності злочинця «індивідуальні дії».

Правила:

Правило перше – виявлення «індивідуальної дії» на основі встановлення індивідуальних розходжень. Передбачає оцінку ступеня відповідності реконструйованої дії діям інших людей. Чим менше погоджується дія людини з діями більшості людей у тій самій ситуації, тим у більшій мірі вона обумовлена особистісними чинниками.

Приклад – «Допомога»: натовп людей нерухомо стоїть навколо жертви аварії, і лише хтось один нахилиється, щоб допомогти. Ця дія є «індивідуальною». Слід оцінювати ступінь відповідності такої дії діям тієї ж людини в інших ситуаціях. Чим частіше людина діє однаково у різних ситуаціях, тим більше її поведінка обумовлюється особистісними чинниками.

Приклад – «Метро»: у серії злочинів, вчинених одним злочинцем, простежувалися істотні розбіжності в об'єктивних параметрах ситуаційних умов, а саме: за часом доби; за якісною характеристикою простору – «замкнуте» (горище, підвал, під'їзд тощо), «відкрите» (лісосмуга, пустир, вулиця тощо); за віком жертв, які обираються, та їх статтю. У них об'єктивно існували істотні розбіжності. Злочини відбувалися як у тих, так і в інших ситуаційних умовах. Та у всіх випадках умови ситуації злочину мали одну спільну ознаку: простір місця події завжди був поблизу якоїсь станції метро. Таку дію, яка проявлялася стабільно (у різних ситуаціях) за однотипним вибором (усвідомленому чи безсвідомому) місця вчинення злочину, виходячи з однієї його характеристики – незначної віддаленості від станцій метро – необхідно розглядати як «індивідуальну дію» злочинця.

Правило друге – виявлення «індивідуальної дії» на основі встановлення стабільності дії у часі. Характерним для цього правила є оцінка ступеня відповідності реконструйованої дії діям тієї ж людини в аналогічних ситуаціях у минулому.

Приклад – «Приховування»: у серії злочинів, вчинених тією ж самою особою, простежується закономірність: у шести із семи епізодів злочинець після здійснення вбивства нічого не робив, аби приховати труп. Лише в одному випадку – п'ятому, труп був переміщений з наступним його переховуванням. У цьому випадку порушена закономірність у поведінці. Отже, дію з переміщення трупу з наступним його прихованням необхідно вважати «індивідуальною».

Третій етап побудови ПКПЗ (Інтерпретація через психологічне пояснення поведінки злочинця (діагностичний рівень).

Прийом психологічної інтерпретації поведінки злочинця (індивідуальних дій) (В. Васильєв, 2004, 2005).

Завдання: пояснити, психологічно визначити «індивідуальні дії» злочинця.

Правила:

Правило перше – пояснення причин «індивідуальної дії» «сильними властивостями» особи, що визначили вибір цієї дії серед можливих інших.

1. Висувається версія, що в «індивідуальній дії» проявилися (можливо, акцентовано) будь-які з цих параметрів особистості:
 - спрямованість (потреби, мотиви, установки, життєві плани, концепції, ціннісні орієнтації, схильності, смаки);
 - соціально-психологічні особливості поведінки (у тому числі демографічні, культурні, соціальний і міжособистісний статус, ролі, стилі життя та спілкування);
 - характерологічні особливості (характер, акцентовані властивості особистості);

- психічні властивості і процеси (особливості інтелектуальної, емоційно-вольової сфери, сприйняття, уваги, мови);
 - операційні характеристики (звички, уміння, навички, знання);
 - біопсихічні властивості (статеві, вікові, соматичні, фізіологічні, морфологічні, патологічні властивості, темперамент);
 - особливості сексуальної сфери (сексуальна орієнтація, біологічні і соціальні детермінанти особистісної проблеми).
2. Оцінюючи дії злочинця в контексті зазначених вище особистісних параметрів (необхідно пов'язати встановлені особливості у діях злочинця з будь-якими його параметрами, спроможними пояснити ці дії).

Приклад – «Допомога» (див. вище). «Індивідуальну дію» з надання допомоги можна інтерпретувати так: цю людину, мабуть, відзначає велика готовність до допомоги. Можливі й інші внутрішні причини, що пояснюють таку поведінку. Можливо, людина має відношення до медицини, готова виконати професійний обов'язок, є близькою людиною для потерпілого тощо.

Правило друге – пояснення причин «індивідуальної дії» «операційним змістом» передбачає вибір цієї дії серед можливих інших.

1. Висувається версія, що в «індивідуальній дії» реалізувався досвід минулих способів дії, що містить у собі надбані навички: професійні, побутові, пов'язані із захопленнями, хобі тощо, а також звички (феномен «операційного змісту» як механізм вибіркової прояви себе, як правило, на підсвідомому рівні реалізації, іноді відзначаючись незвичним для ситуації способом дії, вживання предмета, що відрізняється від оптимального варіанта поведінки).
2. Необхідно пов'язати встановлені навички, звички, знання, уміння з ознаками і властивостями особистості як здатними пояснити виявлену особливість поведінки (тобто, необхідно дати смислову інтерпретацію «індивідуальній дії» злочинця).

Приклад: на пустирі виявлено труп. У 200 метрах від нього (на стежині, що веде до житлового масиву) за парканом приватного володіння знайдено зім'яту ганчірку зі слідами крові. Слідством встановлено: місцем злочину є місце виявлення трупа; кров на ганчірці належить потерпілій. Звідси слідчий, у рамках реконструкції дій злочинця, робить припущення, що злочинець для приховування слідів причетності до злочину розпочав дії зі знищення слідів крові на руках. Для цього він підняв ганчірку і, витираючи нею на ходу руки, втік. Особливості умов (наявність калюжі, піску, трави, нарешті, одягу потерпілої), які могли бути альтернативним засобом досягнення мети, з одного боку, а з іншого – нетиповість вибору способу знищення доказу, дозволили зробити припущення про можливу природу існування причини, що вказує на обраний спосіб дії, у якому можна побачити специфічний операційний склад – неквапливе (ніби «між іншим») витирання рук ганчіркою.

В результаті було висунуто версію про ознаку винного, а саме: рід професійної діяльності злочинця, ймовірно, пов'язаний з використанням пально-мастильних матеріалів або інших речовин, хімічний склад яких не вимагає використовувати рукавички для захисту шкіри. Ймовірно, звичним засобом витирання рук є ганчірка. Отже, в основу розробки оперативно-розшукових заходів покладено версію про ознаку винуватця, що істотно обмежила коло підозрюваних за професійною ознакою (механік, слюсар-сантехник тощо).

Правило третє – пояснення причин «індивідуальної дії» механізмом маскуванню «слабких сторін – позицій» злочинця. Найчастіше саме цим пояснюється вибір злочинцем саме цієї дії з поміж можливих інших. До цієї категорії «індивідуальних дій» належать дії-приховування: слідів на місці злочину; місця скоєння злочину; самого факту злочину тощо, а також дії-інсценування.

Треба проаналізувати, чи не є обрана злочинцем «індивідуальна дія» (сукупність дій) «маскуванням», зокрема, що носить характер приховування, інсценування. Якщо є підстави припустити це, то, ймовірно, існує якийсь зв'язок злочинця з жертвою чи місцем

вчинення злочину або іншими обставинами злочину. Можливо, існує і зв'язок за сукупністю зазначених чинників.

Доцільно висунути версію про зв'язок злочинця з жертвою, який здатний пояснити «індивідуальну дію».

Приклад – «Приховування» (див. вище). Ймовірно, пояснення не-приховування злочину у шести з семи епізодів можна знайти у такій «психології» злочинця: «Мене неможливо «вирахувати», бо я не належу до кола знайомих жертви. Місце злочину не співпадає з місцем, де я живу, стандартним переміщенням, іншими обставинами звичної життєдіяльності жертви».

Можливі й інші внутрішні причини, що спонукують до відхилення від звичного способу дій в аналогічних ситуаціях. Вони часто можуть вказувати на індивідуальні ознаки злочинця.

Розглянуті психологічні прийоми розробки психологічного портрета злочинця та приклади, що демонструють можливість встановлення психологічного (суб'єктивного) змісту його дій, а також пояснення спонукань, дозволяють аргументовано висунути версію про ознаки особистості, яка вчинила злочин. Та необхідно визнати, що існує ризик одержати недостовірні результати при аналізі делікту методом «портретування». Причини цього багато в чому залежать від того, що слідчі віддають перевагу стереотипним судженням, упередженій спрямованості розслідування.

Четвертий етап ПКПЗ (оформлення вивідної інформації про ознаки особистості злочинця в психологічному портреті).

Завдання: формулювання інформації про індивідуальні ознаки та індивідуальні особливості злочинця, підготовка підсумкової аналітичної довідки.

В аналітичній довідці надається формулювання комплексу відомостей про індивідуальні особливості та ознаки злочинця.

Структура аналітичної довідки (портрета невстановленого злочинця):

- 1) **вступ** – міститься опис фабули злочину. Обов'язковими є відомості щодо місця скоєння злочину, способу насильницьких дій, інформація про час та дату, коли та за яких обставин бачили в останній раз потерпілих. Інформація повинна бути стислою, відображати загальні закономірності зникнення та виявлення потерпілих;
- 2) **основна частина** – надаються:
 - а) психологічний аналіз матеріалів кримінального провадження щодо розгляду всієї інформації про кримінальну подію (аналіз обрання жертви, маршрутів, часу кримінальної події, географії скоєння злочинів (оцінка місця події злочину та робота з картою місцевості);
 - б) ймовірнісний психологічний портрет можливого злочинця:
 - вік;
 - сімейний стан;
 - судимість;
 - професійна діяльність;
 - звички, навички;
 - місце постійного чи тимчасового проживання та інше;
 - в) рекомендації для висунення оперативно-розшукових версій:
 - можливе місце та час наступного контакту з жертвою;
 - маршрут руху злочинця тощо.Фахівці вважають, що розробка ПКПЗ актуальна при розслідуванні певної категорії неочевидних злочинів, що характеризуються істотним чи повним браком відомостей про конкретну особистість винуватця:
 - убивств на сексуальному ґрунті з ознаками садистського катування жертви; убивств із посмертними колотими і різаними пораненнями;
 - убивств із ознаками маніпуляцій злочинця з трупом жертви;
 - «безмотивних» підпалів і вибухів; зґвалтувань тощо.

У цьому випадку пошук ознак злочинця здійснюється найчастіше тільки виходячи зі слідів і обставин злочину. Їх психологічний аналіз, у рамках методики складання психологічного портрета злочинця, може ініціювати продуктивні версії про особливі ознаки злочинця, що дозволяють звужувати коло підозрюваних, а також виявляти винного серед осіб, які потрапили в поле зору слідства.

З урахуванням цих вимог до портрета злочинця фахівці рекомендують включати такі дані:

- 1) загальну характеристику особистості та переважну мотивацію злочинів;
- 2) індивідуальні ознаки особистості – звички, схильності, навички тощо;
- 3) вік;
- 4) район місця проживання;
- 5) район місця роботи, служби, навчання;
- 6) часткові характеристики місця ймовірного перебування;
- 7) рівень освіти та професійної кваліфікації;
- 8) рід занять;
- 9) особливості походження (батьківська родина) і особистої історії життя;
- 10) сімейний стан;
- 11) наявність дітей;
- 12) ставлення до окремих видів діяльності – служба в армії, спорт, медицина, робота з людьми тощо;
- 13) наявність судимості у минулому;
- 14) наявність психічної чи іншої патології;
- 15) антропологічні та динамічні характеристики обличчя (тип зовнішності, статура, пантоміміка тощо). Окрім зазначених можуть бути наведені й інші дані.

Концептуально-психологічний портрет злочинця створюється на основі теоретичного положення про особистісну детермінованість поведінки. Практикуються два підходи до встановлення зв'язку між ознаками злочину та злочинця.

Об'єктивність висновків про особистість злочинця у психолого-криміналістичному портреті забезпечується низкою **загальних правил аналізу матеріалів кримінального провадження** (С. Богомолова, В. Образцов, 2003):

1. Відмовою від передчасних узагальнень і висновків.
2. Варіативністю припущень. Вивчаючи розвиток здібностей дослідника, Є. Регирер стверджував, що він «повинен тримати свою уяву на прив'язі», поступово охолоджуючи себе судженнями про можливість та ступінь імовірності. Необхідно частіше розглядати припущення: «якби», «припустимо, що» та усіякі передбачувані ситуації, пов'язані з певним ризиком думки.
3. Багаторазовістю спостережень (повторюваністю) проявів особливостей особистості в інших обставинах і діях. Це правило вимагає враховувати, що та сама форма поведінки є, з одного боку, реалізацією багатьох індивідуально-особистісних тенденцій і особливостей, з іншого боку – має різні об'єктивні відображення – сліди. Тому зробити висновок про ту чи іншу особливість особистості імовірного злочинця можна лише на основі аналізу багатьох форм його поведінки, відображених у різних криміналістичних елементах злочину.
4. Контролем за допомогою інших методів дослідження (наприклад, спеціально організованого експерименту).
5. Виявленням протиріч у логіці дій злочинця, обставинах події.
6. Системністю. Окремі об'єкти поєднуються в системи, комплекси, обумовлені сутністю досліджуваних явищ, з дотриманням такого порядку «спостереження», щоб жоден істотний для розслідування об'єкт не опинився поза увагою. При цьому оцінюється значення одного факту в системі інших фактів. Нове знання – висновок порівнюється з відомим та іншими знаннями. При альтернативних гіпотезах про особистість перевага надається тій, котра підтверджує значні підстави в сукупності обставин злочину.

4.3. Структурно-логічна схема психолого-криміналістичного портрета невстановленого злочинця

Структурно-логічна схема психолого-криміналістичного портрета невстановленого злочинця складається з таких розділів:

1. *Дослідження та інтерпретація усіх речових доказів*, а саме: фотографії, відеозаписи та протоколи з місця події; слідчі довідки; показання свідків і сусідів; опис жертви тощо.
2. *Дослідження жертви*. Якщо жертва залишилась живою, то вона стає дуже ефективним джерелом інформації. Визначення того як, де, коли і чому саме ця особа була обрана жертвою, може допомогти відновити (ідентифікувати) особистість злочинця.
3. *Надання характеристики особистості злочинця та його поведінці* (підслідного, підозрюваного) включає у себе вивчення:
 - соціально-демографічної характеристики злочинця (стать; сімейний стан;
 - національність;
 - в якій сім'ї виховувався (повна чи неповна);
 - місце проживання відносно до місця, де було вчинено злочин;
 - житлові умови;
 - склад сім'ї;
 - матеріальне становище та соціальний статус сім'ї;
 - фізичне здоров'я всіх членів сім'ї;
 - психічне здоров'я;
 - стосунки між членами сім'ї;
 - дотримання асоціального стилю життя членами сім'ї (зловживання алкоголем, наркотиками, здійснення протиправних дій, сексуальна розбещеність тощо);
 - спосіб життя злочинця (наявність кваліфікованої праці; наявність постійної роботи; кримінальний досвід; частота зміни місця роботи, тривалість трудової діяльності на одному місці; джерело матеріального доходу (випадковий заробіток, утримання, жебрацтво, здійснення злочину);

- дозвільний спосіб життя;
- бродяжництво;
- спілкування з друзями;
- спілкування з сім'єю;
- спілкування з випадковими знайомими;
- звички;
- ставлення до алкоголю;
- ставлення до наркотичних речовин;
- сексуальна орієнтація та поведінка;
- спрямованості особистості (ставлення до навчання, праці; ставлення до сім'ї);
- прагнення до оволодіння знаннями та професією;
- бажання та шляхи досягнення матеріального добробуту;
- оцінка прожитого етапу життя (досвід минулого);
- плани на майбутнє (цілі та перспективи);
- інтелектуальні особливості (рівень освіченості; якості розуму, (здатність до аналізу та синтезу, швидкість, гнучкість розумових процесів);
- властивості пам'яті; властивості уяви; словниковий запас тощо);
- риси характеру: ставлення до себе (самооцінка – адекватна, підвищена, занижена);
- рівень домагань (вважає, що здатний домогтися багато чого, сприймає існуюче становище реалістично, вважаючи, що так і повинно бути);
- впевненість у власних силах;
- егоїзм;
- схильність до самообвинувачення;
- схильність до рефлексії; схильність до ретрофлексії;
- ставлення до людей (поважливе ставлення до людського життя);
- поважливе ставлення до особистості;
- доброзичливість;
- здатність до емпатії;
- товариськість;
- уміння легко входити в довіру, встановлювати міжособистісні контакти; ставлення до особистості, виходячи з фізичних, інтелектуальних ознак, а також з її соціально-економічного становища;

- використання ненормативної лексики (стосовно кого?);
 - брехливість;
 - агресивність;
 - жорстокість;
 - уміння підкоряти собі;
 - навіювання;
 - конфліктність (причини виникнення, шляхи вирішення);
 - ставлення до речей, матеріальних цінностей: ощадливість; марнотратність; жадібність;
 - схильність до накопичення;
 - корисливість;
 - ставлення злочинця до вчиненого ним злочину;
 - способи прийняття рішень (самостійність; сміливість; продуманість; швидкість чи схильність до вагань; імпульсивність; легковажність тощо);
 - емоційність (сила емоційних реакцій; глибина переживань);
 - схильність до створення «застійних» емоційних комплексів (мстивість, злопам'ятність);
 - схильність до афективних станів;
 - домінуючий настрій;
 - здатність до контролю та втримання емоційних проявів;
 - становище в групі (вивчення особистого статусу; вивчення системи відносин і ставлень);
 - визначення групового лідера;
 - проведення диференціації рольових функцій кожного з членів групи;
 - особливостей поведінки (у сім'ї; на роботі; у неформальних групах).
4. *Зібрана інформація порівнюється, інтегрується та аналізується. У своїй сукупності ці дані можуть становити психологічний портрет злочинця. На їх основі можна проводити пошук серед підозрюваних, встановити (скоротити) коло підозрюваних, спробувати дати відповідь на запитання, чи могла саме ця особа вчинити саме цей вид злочину, а також розробити алгоритм проведення допиту конкретної особи.*

Якість складання ПКПЗ залежить від аналізу психологом місця події, його бесід зі свідками, потерпілими для визначення можливих психологічних характеристик особи, яка вчинила злочин, та для інтенсифікації роботи з її пошуку.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Завдання побудови ПКПЗ.
2. Підходи до методики складання портрета.
3. Сутність моделі ФБР (США).
4. Сутність географічної моделі Д.К. Россмо (Канада).
5. Сутність моделі Д. Кантера (Великобританія).
6. Сутність психологічних принципів аналізу події.
7. Сутність психологічного аналізу слідів і обставин злочину.
8. Основні рівні аналізу слідів і обставин злочину.
9. Етапи розробки ПКПЗ.
10. Сутність прийому реконструкції криміналістичного механізму злочину.
11. Сутність прийому психологічної інтерпретації поведінки злочинця (індивідуальних дій).
12. Загальні правила аналізу матеріалів кримінального провадження.
13. Структурно-логічна схема ПКПЗ.

Список літератури:

1. *Актуальные проблемы психологической теории и практики*, СПб.: Изд – во Санкт – Петербургского ун – тета, 1996., 186 с.
2. *Антонян Ю. М. Роль конкретной жизненной ситуации в совершении преступлений: Учебное пособие*, М.: Изд–во Акад. МВД СССР, 1973., 72 с.
3. *Антонян Ю. М. Психология убийства*, М.: Изд – во «Юристъ», 1997., 303 с.

4. Антонян Ю. М. Методика ТАТ в изучении личности преступника // *Личность преступника: методы изучения и проблемы воздействия: Сборник научных трудов*, М.: Изд – во ВНИИ МВД СССР, 1988, С. 4 – 18.
5. Антонян Ю. М. Преступное поведение и психические аномалии., М.: Изд – во «Юристъ», 1998., 215 с.
6. Антонян Ю. М., Гульдман В. В. Криминальная патопсихология. – М.: Изд – во «Наука», 1991. – 248 с.
7. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследования преступлений. – М.: Изд – во «Юристъ», 1996. – 336 с.
8. Васильев В. Л. Юридическая психология. – С.-Пб.: Изд – во «Питер», 1997. – 500 с.
9. Карвасарский Б. Психотерапевтическая энциклопедия., С.-Пб.: Изд – во «Питер Ком», 1998., 752 с.
10. Кримінальний кодекс України.
11. *Личность преступника* // Отв. ред. В. Н. Кудрявцев., М.: Изд – во «Юрид. лит.», 1975., 270 с.
12. Методичні рекомендації, альбом схем, таблиць на допомогу практичним психологам органів і підрозділів внутрішніх справ щодо складання психологічного портрета злочинця.// Упоряд. Ю. Майдигов, В. Сулицький, О. Комаров, О. Діденко, К.: ЦПП ДРП МВС України, 2005., 112 с.
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України // Відп. ред. Кондратьєв Я. Ю., Яценко С. С., К.: Вид-во «Юрінком», 1994., 800 с.
14. Психология: Словарь. // Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского., М.: Изд-во «Политиздат», 1990., 494 с. URL: www.politik.org.ua
15. Анфиногенов А.И. Психологический портрет преступника, его разработка в процессе расследования преступления. Диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.06., Москва, 1997.
16. КіберЛенінка: <https://cyberleninka.ru/article/n/znachenie-kriminalisticheskikh-sledov-i-psiologicheskogo-portreta-neizvestnogo-prestupnika-v-rassledovanii-seriynyh-seksualnyh>

РОЗДІЛ 5.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПОРТРЕТА ЖЕРТВИ ВБИВСТВА

5.1. Етапи складання психологічного профілю жертви вбивства

У кримінальному процесі здійснюється комплексне вивчення не лише особи невстановленого злочинця, а й його жертви. Так як при вчиненні конкретних злочинів певну роль у механізмі злочинної поведінки відіграє саме потерпілий (жертва), який виступає в ролі зовнішнього фактору (конкретної життєвої ситуації), який може вплинути на прийняття злочинцем рішення про вчинення певного типу злочину.

Тому, науковці у галузі кримінології та криміналістики намагаються класифікувати жертв злочину за певними критеріями.

Так, наприклад, Д.В. Рівман здійснив класифікацію жертв злочину за індивідуальною схильністю особи до віктимності. Отже, на його думку слід виділити такі **типи жертв** як [1]:

- 1) *універсальний* – характеризується явно вираженими особистісними рисами, що визначають високу потенційну вразливість по відношенню до різних злочинів;
- 2) *вибірковий* – особи, що володіють високою вразливістю щодо певних видів злочинів;
- 3) *ситуативний* – особи, що стають жертвами в результаті збігу ситуативних чинників;

- 4) *випадковий* – особи, що стають жертвами в результаті випадкового збігу обставин;
- 5) *професійний* – особи, віктимність яких визначається їх професійної зайнятістю.

В.А. Туляков, в свою чергу, пропонує класифікацію жертв злочинів, засновану на характеристиці **провідної мотивації віктимної активності особи**. На його думку є:

- 1) *імпульсивна жертва* – характеризується переважним несвідомим почуттям страху особи, пригніченістю реакцій і раціонального мислення на напад правопорушника;
- 2) *жертва з утилітарно-ситуативною активністю* – добровільні, рецидивні жертви, особи що стають жертвами, в силу своєї діяльності, статусу, необачності в ситуаціях, що вимагають розсудливості, що потрапляють в кримінальні ситуації;
- 3) *установча жертва* – агресивна жертва, «ходяча бомба», істероїд, який зухвалою поведінкою провокує злочинця на дії у відповідь;
- 4) *раціональна жертва* – жертва-провокатор, яка сама створює ситуацію вчинення злочину і сама потрапляє в цю пастку;
- 5) *жертва з ретретистською активністю* – пасивний провокатор, який своїм зовнішнім виглядом, способом життя, підвищеною тривожністю і доступністю підштовхує злочинців до скоєння правопорушень.

Аналіз основних теоретичних підходів дають змогу дійти висновку, що поняття «жертва» може розглядатися з позиції різних наук, у тому числі й психології. В цьому аспекті під віктимністю жертви слід розуміти потенційну або актуальну здатність особи демонструвати поведінку, що відхиляється від норм безпеки і зумовлює її підвищену уразливість, доступність і привабливість для правопорушника. Поведінку, що не відхиляється від норм безпеки розуміють як нормативно-схвальну, характерну для більшості людей даного суспільства в даний час. Аномальна поведінка – та, в якій прослідковуються різні відхилення, вона поділяється на нормативно-несхвальну, патологічну та нестандартну [2,66].

Жорж Годфруа називає такі критерії аномальної поведінки [3,126-127]:

- 1) людина «виходить поза всі нормальні межі», її поведінка йде врозріз із цінностями, установками інших людей;
- 2) поведінка людини становить небезпеку для неї самої чи для довколишніх (суїцид, наркоманія);
- 3) «розшифровка» навколишнього світу головним мозком відбувається не так, як у інших (наприклад, схильність до сприйняття поглядів, жестів інших як ворожих чи навпаки);
- 4) при зміні рівня свідомості через «затямарення» (галюцинація);
- 5) певні емоційні порушення (гнів, страх, депресія та ін.);
- 6) нездатність долати життєвий стрес, що призводить до відчуження від світу довколишніх.

Слід зазначити, що між жертвою і злочинцем можливі такі типи стосунків:

- А) майбутню жертву формує майбутній злочинець чи інші особи (це криміногенний фактор);
- Б) майбутнього злочинця формує майбутня жертва чи інші особи (це віктимогенний фактор).

Особистість і поведінка жертви можуть відігравати суттєву роль в механізмі скоєння злочину. За вибірковими даними, механізм конкретного злочину пов'язаний з особистістю і поведінкою жертви в кожному другому-третьому побутовому злочині, в кожному третьому випадку зґвалтування, в двох з п'яти випадків автотранспортного злочину, у восьми випадках з десяти – при вчиненні шахрайства [4].

Відповідно до комплексного підходу, в основу класифікації якого покладено ступінь віктимності, що відображає у найбільш узагальненому вигляді віктимну деформацію особи; професійну віктимність; вікову віктимність; віктимну патологію, можна виокремити декілька типів жертв злочинів [5]:

- 1) *випадкова жертва* – коли особа стає такою внаслідок збігу обставин. Взаємовідносини, що виникли між жертвою і злочинцем, не залежать від їх волі й бажання;

- 2) *жертва з незначним ступенем ризику* – особа, яка живе при нормальних для всіх людей факторах ризику, і віктимність якої зростає непередбачено під впливом конкретної несприятливої ситуації;
- 3) *жертва з підвищеним ступенем ризику* – особа, яка володіє низкою віктимних властивостей. До цієї категорії належать два основних види жертв:
 - а) *жертви необережних злочинів* – коли характер роботи, що вони виконують, або їх поведінка у громадських місцях мають більш високу, ніж звичайна, віктимність;
 - б) *жертви умисних злочинів*, соціальний статус яких або роль, що вони виконують, містять підвищений ризик (працівники правоохоронних органів, воєнізованої охорони тощо). Жертвами цього типу можуть бути й особи, віктимність яких зростає внаслідок конкретних взаємовідносин між жертвою і злочинцем, а також дій третіх осіб, які породили конфліктну ситуацію. Віктимність може виявитися також у манерах поведінки майбутньої жертви, її зовнішньому вигляді;
- 4) *жертва з дуже високим ступенем ризику* – особа, морально-соціальна деформація якої не відрізняється від правопорушників. Вона характеризується стійкою антисупільною спрямованістю, схильністю до алкоголю, наркотиків, статевою розбещеністю тощо. Висока віктимність – це стан, який тривалий час не зникає і після того, коли особа змінила свою поведінку.

За своїм характером віктимна поведінка може бути [6]:

- *конфліктною*, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію або бере активну участь у конфлікті, що виник (є ініціатором бійки або вступає в бійку на боці однієї зі сторін). Особливими різновидами такої поведінки є необхідна оборона, затримання злочинця, правозахисна активність;
- *провокуючою* (демонстрування багатства, екстравагантна зовнішність, неправильна поведінка жінки, що створює уявлення про її доступність, тощо);
- *легковажною* (довірливість і наївність неповнолітніх та інших осіб, які неспроможні протистояти нападаючому, створення аварійних ситуацій на шляхах пішоходами й водіями тощо).

У межах криміногенної ситуації поведінка жертви може бути оцінена як [7]:

- *негативна*, тобто така, що провокує злочин або створює для нього об'єктивно сприятливу ситуацію (форми провокації різні: від фізичного чи психічного насильства стосовно злочинця або його близьких до їх образи, виявів неповаги до громадського порядку та загальноновизнаних норм моралі);
- *позитивна*, що виражається у протидії злочинцю, виконанні громадського обов'язку тощо;
- *нейтральна* – така, що не сприяла вчиненню злочину [5,6].

Жертва злочину є головним елементом механізму злочинної поведінки. Соціальні контакти і вся сфера спілкування можуть змінюватися. Усі зміни в особі жертви злочину, її поведінці та сфері спілкування після початку злочинних дій залежать від різноманітних чинників, з яких виділяють:

- а) особливості злочинця – його моральні, психологічні, демографічні, інтелектуальні, рольові та інші характеристики;
- б) особливості ситуації вчинення злочину – сприятлива, несприятлива або нейтральна для продовження злочину й доведення його до кінця.

Злочинець та жертва впливають один на одного. Форми та ступінь цього впливу достатньо різноманітні і здійснюється цей вплив не тільки в момент вчинення злочину, але і в докримінальній ситуації.

Якщо трансформувати зв'язок між злочинцем і жертвою у психологічну площину, то можна запропонувати класифікацію, яка спиратиметься, принаймні, на три аспекти такого зв'язку. Сам зв'язок набуває вигляду взаємостосунків, які описуються у показниках **стабільності, емоційного забарвлення** (модальності) і **психологічного змісту**.

Стабільність взаємостосунків злочинця та жертви має три градації: випадкові, ситуативні, стійкі.

Емоційне забарвлення має п'ять градацій (від позитивного до негативного): пристрась, приязнь (симпаія), нейтральне, неприязнь, ворожнеча.

Психологічний зміст має п'ять градацій: випадкові взаємостосунки, знайомство, дружба, інтимно-сексуальні контакти, сімейно-родинні контакти.

Графічно психологічну класифікацію жертв злочинів представлено на рис. 5.1.1.

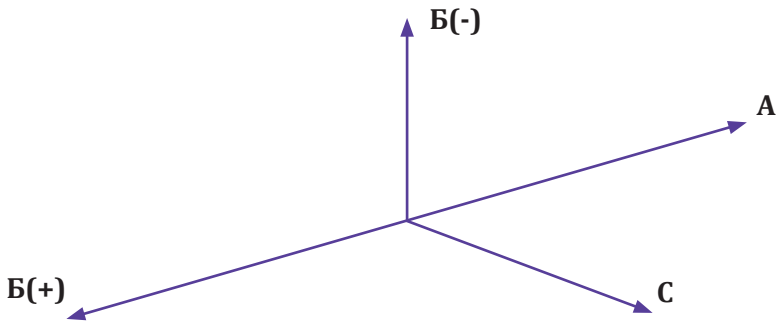

Рис. 5.1.1. Тримірний простір взаємостосунків злочинця і жертви.

Умовні позначення:

вісь А – стабільність;

вісь В – емоційна модальність: позитивна (+) та негативна (-);

вісь С – психологічний зміст.

Отже, можна виділити такі **етапи складання психологічного профілю жертви вбивства:**

1. Вичерпний аналіз місця злочину. Дослідження та інтерпретація усіх речових доказів, а саме: фотографії, відеозаписи та протоколи з місця події; слідчі довідки; показання свідків і сусідів тощо.
2. Біологічні особливості жертви: вік, стать
3. Висунення криміналістичних версій щодо імовірних мотивів та мети вбивства.

4. Висунення криміналістичних версій щодо імовірних факторів, що могли сприяти тому, що саме ця особа стала жертвою. Фактори, що визначають конкретну жертву, поділяють на три групи [8]:

- перша* – фактори, що пов'язані з особистісними якостями жертви злочину;
- друга* – фактори, що пов'язані із соціальним становищем жертви злочину;
- третья* – фактори, що характеризують поведінку жертви злочину.

5. Складання психологічного портрет жертви вбивства.

Таким чином, психологічний портрет жертви вбивства сприятиме пошуку злочинця та винайденню фактичних даних, що ляжуть в основу процесу доказування.

5.2. Структурно-логічна схема портрета жертви вбивства

Для отримання психологічного профілю злочинця необхідно мати психологічний профіль жертви. На виконання цієї роботи виділяються додаткові співробітники, що спеціалізуються в області криміналістичної віктимології. Ці співробітники займаються виключно жертвою стільки часу, скільки необхідно для того, щоб отримати «точну картину злочину».

У загальній віктимній характеристиці особи можна вирізнити три групи характеристик [9]:

1. Соціально-демографічні;
2. Суспільно-професійні;
3. Психологічні.

Зараз наведемо вже встановлені в дослідженнях характеристики, що належать до першої та другої груп.

Соціально-демографічні характеристики [9]:

Стать. Стать особи як така і в поєднанні з іншими характеристиками, професією чи родом занять має високий коефіцієнт віктимності. Серед потерпілих чоловіки складають приблизно 52%, жінки – 48%. Але жінки виявляються жертвами злочинців-чоловіків у 2,5 раза частіше, ніж злочинців-жінок. Чоловіки потерпають від злочинців-чоловіків в 11 разів частіше, ніж від злочинців-жінок. Особи жіночої статі утримують абсолютне лідерство серед жертв сексуальних злочинів, передбачених статтями 152, 153, 154 Кримінального кодексу України, а також торгівлі з метою сексуальної експлуатації чи використання у порнобізнесі.

Вік. Найбільш віктимною є вікова група у межах 20-49 років, підвищено віктимною є неповнолітні (близько 30% всіх потерпілих), які водночас мають найвищу латентність, високий рівень уявної жертви для таких злочинів, як незаконне позбавлення волі або викрадення та захоплення заручників. Жертва є винятково неповнолітньою у таких злочинах, як розбещення, експлуатація праці, втягнення у злочинну діяльність. Найменша ймовірність стати жертвою в осіб похилого віку, які найчастіше потерпають від злочинів на побутовому ґрунті [9].

Освіта. За статистичними даними, рівень освіти суттєво впливає на віктимність особи з початковою та незакінченою середньою освітою. В цілому з підвищенням рівня освіти знижується **загальна** ймовірність стати об'єктом злочинних посягань.

Фізичний і фізіологічний стан. Особливості фізичного та фізіологічного стану слугують найвиразнішими зовнішніми індикаторами зниженої спроможності чинити опір. Фізичними індикаторами є загальна нерозвиненість, осанка, особливості ходи, послаблений під час і після хвороби стан, фізичні вади [9].

Серед фізіологічних станів, які найбільш суттєво віктимізують жертву самі по собі та в поєднанні з відповідним впливом на психіку, свідомість, розгальмованість потягів, виокремлюється **сп'яніння** (алкогольне, наркотичне, від інших одурманюючих речовин

– галюциногенів, токсичних та ін.). Воно виконує подвійну функцію: **знижувальну** і **провокаційну** [9]. По-перше, сп'яніння знижує спроможність до опору (сприйняття й оцінка ситуації, адекватність реакцій і дій, фізична безпорадність тощо). По-друге, свідомо або несвідомо підвищується рівень провокаційної поведінки. Стан сп'яніння жертви найчастіше простежується у злочинах проти статевої свободи та недоторканності, за грабежів, розбоїв, заподіяння тілесних ушкоджень під час сімейно-побутових конфліктів.

Суспільно-професійні характеристики [9]:

Сімейно-родинні стосунки. У цілому сімейно-родинний чинник відіграє віктимогенну роль у злочинах на побутовому ґранті, під час конфліктів, сварок. Кожний п'ятий вбивця – родич загиблого, у 60% випадків вбивств дітьми своїх батьків наявна стійка провокаційна поведінка жертви. Сімейно-родинний чинник найбільш тісно пов'язаний зі станом сп'яніння жертви (73% випадків) і спільним зі злочинцем вживанням алкоголю. Підвищена віктимність спостерігається у жінок, батьків відносно дітей, за значної різниці в освіті подружньої пари. Стрімко зростає кількість вбивств чоловіків і коханців «на замовлення» від жінок. «Сімейно-родинна» жертва є високолатентною в корисливих злочинах із незначною шкодою, у випадках заподіяння легких чи середніх тілесних ушкоджень.

Характер проведення дозвілля. Проведення дозвілля у вечірній, нічний час у публічних місцях розваг (дискотеки, кав'ярні, бари), на концертних чи шоу-майданчиках, спортивних заходах у поєднанні з випадковими знайомствами та вживанням алкогольних напоїв виступає суттєвим віктимним чинником для жінок, неповнолітніх і молоді.

Статева поведінка. Ця загальна характеристика містить два конкретніші аспекти: надмірну сексапільність і статеву нерозбірливість.

Надмірна **сексапільність** полягає в демонстративному, гіперболізованому підкресленні власної сексуальної звабності, намаганні

привернути до себе сексуальну увагу з боку інших осіб. Зовнішніми індикаторами надмірної сексапільності є **манера поведінки** та **особливості оформлення зовнішності** [9].

Провокаційна манера сексуальної поведінки криє в собі словесні вирази і реакції, «відвертий» погляд, жести (маніпуляції з зачіскою, погладжування, доторкування пальцем до губ та ін.), глибоке «грудне» дихання, часткову демонстрацію інтимних частин тіла. Провокаційне сексуальне оформлення зовнішності – це надмірний макіяж, численні прикраси-символи, відповідний одяг і відсутність окремих його елементів.

Якщо надмірна сексапільність притаманна жінкам-жертвам, то статеву нерозбірливість має переважно «чоловіче» забарвлення. Вона використовується як пусковий механізм корисливого злочину. Схема цього злочину виглядає так: випадкове знайомство – вживання (часто – додаткове для жертви) алкоголю – запрошення до інтимного продовження – замасковане для жертви вживання сильнодіючих фармакологічних речовин (клофелін тощо) із подальшою втратою свідомості. Жертва злочину на ґрунті статевої нерозбірливості є високолатентною [9].

Професія та рід занять. Віктимність професії в цілому визначається двома групами чинників, які мають самостійне значення, але в окремих випадках взаємопов'язані [9].

Перша група чинників зумовлюється змістом, організацією, умовами здійснення професійної діяльності, в яких об'єктивно міститься елемент небезпеки, загрози здоров'ю, життю чи власності.

Друга група чинників пов'язана з прямою чи прихованою можливістю отримання значних прибутків у вигляді грошей, речей і майна, нерухомості тощо.

До професій, віктимність яких зумовлена переважно першою групою чинників, належать окремі спеціальності правоохоронних органів (спецпідрозділів, карного розшуку, служби з боротьби проти організованої злочинності та ін.); діяльність водіїв легкових

таксомоторів, особливо тих, що працюють у вечірній і нічний час; дрібних приватних торгівців спиртним, тютюновими виробами, наркотичними медичними препаратами у вечірній та нічний час; осіб, зайнятих дрібним тіньовим бізнесом [9].

До професій, віктимність яких зумовлена здебільшого другою групою чинників, належить трудова діяльність, пов'язана з приватизаційною та банківсько-кредитною сферою; а також представників публічних, популярних спеціальностей – акторів, співаків, діячів шоу-бізнесу, спортсменів високої кваліфікації, особливо тих, які мають міжнародні контракти (футболістів, хокеїстів, тенісистів), представників середнього та великого бізнесу.

Щодо роду занять, то підвищено віктимними є колекціонери; особи, які надають сексуальні послуги членам організованих злочинних груп; ті, хто спеціалізується на певних виконавчих функціях. Окрему віктимну групу утворюють особи без певного місця проживання («бомжі») та «непрофесійні» жебраки.

Третя група характеристик утворює **психологію віктимності**, яку розглянемо окремо. **Психологічні характеристики особи**, які в підсумку зумовлюють психологію віктимності, складаються з психофізіологічних (наприклад, швидкість і адекватність сенсомоторних реакцій, викривлене чи ілюзорне сприйняття злочинця), індивідуально-психологічних (емоційна невірноваженість, понижений самоконтроль) і соціально-психологічних (комунікабельність, конформність) якостей. Такі якості найчастіше стають віктимними через нерозвиненість, акцентуйовану чи патологічну форму розвитку і таким чином мають відповідний вплив на поведінку особи. Багато з них взаємопов'язані з соціально-професійними характеристиками. Це стосується, наприклад, підліткового віку, гіперсексуальності й акцентуації характеру, професії та схильності до ризику тощо [9].

Ці якості, як окремі, так і в сукупності, можуть обумовлювати провакційну поведінку конкретної жертви.

Орієнтовне коло віктимних психологічних характеристик особи утворюють [9]:

- психічні вади (розумова відсталість, психопатії, психози тощо);
- дефекти пізнавальних психічних процесів: сприйняття, пам'яті, мислення, а також неуважність;
- емоційна неврівноваженість;
- схильність до неконтрольованого вживання алкоголю, одурманюючих речовин і зловживання ними;
- необережність та відсутня чи понижена антиципація (спроможність передбачати кінцевий результат і наслідки своєї поведінки);
- понижені самоконтроль та рефлексія (здатність до адекватного самосприйняття і самооцінки);
- схильність до невиправданого ризику та її крайня форма – авантюризм;
- характерологічні риси: довірливість, наївність, сварливість, задиристість;
- конформність (нездатність протистояти психологічному впливові з боку оточення);
- акцентуація характеру за істероїдним, нестійким типом та особистості в цілому за демонстративним і збудливим типом.
- розгальмованість органічних потягів і загальна аморальна спрямованість особистості.

Перелічені якості утворюють **загальну психологічну базу** віктимності особи. Найбільш суттєвим незалежно від виду злочину у цій базі є схильність до неконтрольованого вживання та зловживання алкоголем, одурманюючими речовинами; понижена рефлексія і самоконтроль; схильність до невиправданого ризику; характерологічні риси (сварливість, задиристість, довірливість, наївність); розгальмованість органічних потягів і аморальна спрямованість особистості [9].

Таким чином, **структурно-логічна схема психолого-віктимно-логічного портрета встановленої жертви вбивства** складається з таких розділів:

1. Сімейний статус жертви. Характеристики родинних зав'язків.

2. Поглиблене вивчення оточення жертви (жертв, якщо їх декілька). Коло знайомих і друзів, наявність ворогів. Соціальна адаптованість жертви.
3. Місце проживання (колишнє і теперішнє). Репутація за місцем мешкання. Взаємозв'язок місця проживання і місця злочину.
4. Рід занять (колишній і справжній). Місце роботи або навчання (успішність навчання, взаємини). Репутація на у колективі. Взаємозв'язок місця роботи (навчання) і місця злочину.
5. Фінансовий стан жертви.
6. Визначення плану переміщень жертви до смерті: місце роботи, місце проживання, де останній раз бачили жертву перед тим, як вона була виявлена на місці злочину.
7. Поглиблене вивчення показань оточення жертви та документів з інформацією про особу жертви:
 - Фізичні особливості жертви (наявність певних вад, прикмет...).
 - Зовнішній вигляд жертви та одяг під час інциденту.
 - Соціально-психологічні характеристики жертви: інтелект, особливості особистості і темпераменту, манера поведінки.
 - Фізичне і психічне здоров'я жертви. Сексуальна адаптованість. Історія хвороби (фізичні і психічні особливості).
 - Особистісні звички жертви (вживання алкоголю, токсичних або наркотичних речовин в немедичних цілях).
 - Соціальні звички жертви (галузі захоплення, пристрасті)
 - Стиль життя і недавні зміни в стилі життя.
8. Формування можливих мотивуючих чинників вбивства.

Структурно-логічна схема психолого-віктимнологічного портрета нестановленої особи – жертви вбивства складається з таких розділів:

1. Характерні ймовірні індивідуальні особливості характеру особи.
2. Фізичні особливості жертви (наявність певних вад, прикмет...).
3. Імовірний рід занять особи.
4. Формування можливих мотивів та мети вбивства.
5. Встановлення можливих факторів вбивства.
6. Встановлення та ідентифікація особи – жертви вбивства.

Якість складання психолого-віктимнологічного портрета особи – жертви вбивства, залежить від ретельності збору криміналістично важливої інформації, від ретельності аналізу психологом та кримінологом матеріалів кримінального провадження та також від їхньої компетентності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте кримінально-психологічне тлумачення жертви.
2. Що поєднує та відрізняє потерпілу особу та жертву злочину?
3. Назвіть соціально-демографічні характеристики особи, які впливають на її віктимність.
4. У чому полягають суспільно-професійні характеристики, які найбільш суттєво впливають на віктимність особи?
5. Назвіть загальні психологічні характеристики віктимності особи.
6. Яким чином розгальмованість органічних потреб і потягів впливає на віктимність особи?
7. Опишіть етапи складання портрета жертви вбивства.
8. Опишіть структурно-логічну схему портрета жертви вбивства.

Список літератури:

1. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. СПб. : Питер, 2002. 304 с.
2. Віктимність як предмет психологічного аналізу. Н. Ю. Волянюк, Г. В. Ложкін, В. В. Папуша // Вісник післядипломної освіти. 2009. Вип. 11(2). С. 62-70.
3. Годфруа Ж. Что такое психология: в 2 т. / Ж. Годфруа. М.: Мир, 1999. Т. 2. 376 с.
4. Гриб В.Г., Шикла И.Р., Мажников А.В. Основы обеспечения виктимологической безопасности жертв преступного насилия : учебное пособие. М. : Синергия, 2013. 288 с.
5. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / За заг. ред. О.М. Джужіс К.: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. С. 129–130.

6. *Зелінський А.Ф. Кримінологія: Навч. посіб. Х.: Рубікон, 2000. С. 82-83.*
7. *Криминология. Учебник для юридических вузов / Под ред. проф. В.Н. Бурлакова, проф., академика В.П. Сальникова. С.Пб.: Санкт-Петербург. акад. МВД России, 1998. С. 157.*
8. *Кримінологічна віктимологія: посібник. За заг. ред проф. О.М. Джужі. Київ 2006*
9. *Кримінальна психологія: курс лекцій URL: <https://studfiles.net/preview/5287384/>.*

РОЗДІЛ 6.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЯК МЕТОДУ ТАКТИЧНОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

6.1. Поняття, сутність та правовий зміст криміналістичного моніторингу

На сучасному етапі реформування діяльності органів та підрозділів Національної поліції України існує нагальна проблема у висококваліфікованих та компетентних фахівцях. На сьогодні підготовка фахівців у закладах вищої освіти потребує суттєвих змін, тобто її переорієнтування з теоретичної на практичну компетентніснозорієнтовану.

Так саме потребує удосконалення й методичне забезпечення навчального процесу, тобто окрім осучаснення підручників, необхідно здійснювати підготовку навчальних посібників практичної спрямованості, зокрема, це стосується загальнотеоретичних положень методів криміналістики.

Слід підкреслити, що існує велика кількість методів криміналістики, деякі з них вже описані у наукових працях, підручниках, а деякі – тільки згадуються, тоді як тактика їх застосування не описується. Один із таких методів, що заслуговує на увагу, є метод криміналістичного моніторингу (від англ. «monitoring», від лат. «monitor» – що нагадує, що наглядає).

Вперше основні елементи системи моніторингу були описані Р. Манном ще у 1473 році. Однак, у науковий обіг термін «моніторинг» увійшов перед проведенням Стокгольмської конференції ООН по навколишньому середовищу (5-16 червня 1972 р.). Великий внесок у розробку теорії моніторингу внесли: В.Д. Фьодоров (1974), Ю.А. Ізраель (1974, 1979, 1984), К.С. Бурдін (1985) та ін. [1].

Предмет моніторингу доволі різнобічний, це може бути: економічна ситуація в країні, покупна спроможність населення, ставлення населення до політичних рухів, конкурентоспроможність певної організації та ін.

Термін «криміналістичний моніторинг» зустрічається у наукових працях С.Ю. Косарева, М.Г. Ципаркова, однак тактика його застосування не описується. Слід зазначити, що предметом криміналістичного моніторингу може бути: регіональний стан злочинності, детермінація злочинності, юридично значима інформація, криміналістично важлива інформація та ін.

Таким чином, метод криміналістичного моніторингу може використовуватися як для вжиття заходів щодо профілактики кримінальних правопорушень, так і для прийняття процесуальних рішень під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Необхідно підкреслити, що науковцями метод криміналістичного моніторингу не був описаний у контексті його загальнотеоретичних положень та тактики його застосування під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим розглянемо зазначені положення криміналістичного моніторингу більш детально через його предмет – криміналістично важливу інформацію стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення.

Загальна характеристика криміналістично важливої інформації

У процесі досудового розслідування кримінального правопорушення важливе значення має криміналістично важлива інформація стосовно фактів та обставин злочинного явища.

Криміналістично важлива інформація (від лат. «informatio» – пояснення, викладення, повідомлення) – це сукупність важливих відомостей і даних стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення; а також відомостей і даних довідкового характеру, які відіграють важливу роль у процесі виявлення, розслідування та попередження злочинів.

Є такі **різновиди інформації**:

- 1) **за формами її представлення, кодування та збереження:** графічна, звукова, відеоінформація, текстова, числова;
- 2) **за її каналом сприйняття та відтворення:**
 - вхідна, тобто та, яку сприймають із навколишнього;
 - вихідна, тобто та, яку віддають у навколишнє середовище;
- 3) **за статикою або динамікою:**
 - статична, тобто, наприклад, фотографія, схема, малюнок;
 - динамічна, тобто відеоінформація;
- 4) **за знаковою формою:**
 - невербальна, тобто міміка, жести, поза носія інформації;
 - вербальна, тобто словесна форма передачі інформації;
- 5) **за характером відомостей, що в ній містяться:**
 - суспільна, тобто суспільно-політична, науково-популярна, побутова;
 - особистісна, тобто особистісного характеру;
 - спеціальна, тобто наукова, технічна, виробнича, управлінська;
- 6) **за цілями використання:**
 - доказова, тобто інформація, що є доказом або міститься в доказах;
 - орієнтуюча, тобто будь-яка інформація, яка може бути отримана з різних джерел як процесуальним, так й іншим законним шляхом; вона не має доказового значення та використовується для виявлення, розслідування і попередження злочинів;
 - допоміжна, тобто та, яка сприяє отриманню основної доказової інформації;
- 7) **за обсягом [1]:**
 - повна, тобто вичерпна;

- *неповна*, тобто її недостатньо для цілісного розуміння предмета дослідження;
- 8) **за видом розподілу носіїв інформації** [1]:
 - *особиста*;
 - *предметна*;
 - *документальна*;
 - *що міститься в речовинах та ін.*;
- 9) **за соціальним статусом** [1]: *офіційна і неофіційна*;
- 10) **за видом слідоносія** [1]: *матеріальна, ідеальна та ін.*

Зазначену класифікацію можна й надалі розширювати та доповнювати, все буде залежати від критеріїв поділу та сфери застосування.

Інформація також може бути:

- 1) конкретною (надає відповідь на запитання);
- 2) оперативною (поточною, характеризує сучасний стан);
- 3) непрямою (опосередковано підтверджує або спростовує якісь данні чи відомості);
- 4) оцінною (тлумачиться індивідом з оціночних уявлень);
- 5) статистичною (підтверджується кількісно) та ін.

Слід зазначити, що під час досудового розслідування кримінального правопорушення юридично значиму інформацію можна отримувати з різних джерел.

Рис. 6.1.1. Джерела криміналістично важливої інформації

Отже, такими **джерелами інформації** можуть бути (див. рис. 1):

- 1) *носії інформації* – свідки, потерпілі, підозрюваний, обвинувачений, їх близькі родичі, приятелі, друзі тощо;
- 2) *документи*:
 - а) офіційні – медичні картки, доповідні, пояснювальні записки і листи у різні інстанції, різні задокументовані дані тощо;
 - б) ділові папери і архіви – договори, звіти, факси, листи, меморандуми та інші папери, пов'язані з діловою активністю особи, що становить правоохоронний інтерес;
 - в) комп'ютерні бази даних на спеціальних пристроях (дисках), в мережі Інтернет;
 - г) особисті папери та архівні справи – записні книжки, щоденники, різні позначки на листках, дружні та інтимні листівки, фото-, аудіо- та відеозаписи тощо;
 - д) «сміття», тобто викинуті розірвані чернетки і машинні роздруківки, паперові шматки тощо;
- 3) *оприлюднені відомості* (публікації в газетах і журналах, радіо- і телесюжети, прослухані лекції й виступи; відомості, публічно озвучені особою, що становить правоохоронний інтерес, або іншими носіями інформації);
- 4) *засоби бездротового й дротового зв'язку* (телеграф, телетайп, телефакс, телефони, персональні радіостанції та ін.);
- 5) *електронні системи обробки інформації* (персональні комп'ютери та стільникові і транкові радіосистеми) тощо.

Таким чином, чим більше джерел інформації, тим вірогідніше знайти необхідне та отримати достовірну інформацію стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення.

Інформація дозволяє суб'єктам досудового розслідування: 1) орієнтуватися в суб'єктивній та об'єктивній стороні злочинного явища; 2) планувати оперативно-розшукові заходи, слідчі (розшукові) дії, власні дії та стратегію поведінки; 3) відстежувати результати вжитих оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) дій; 4) прогнозувати плин подій, дій; 5) обирати найбільш ефективні методи впливу на суб'єктів злочину; 6) вживати превентивні заходи; 7) якісно виконувати професійні функції.

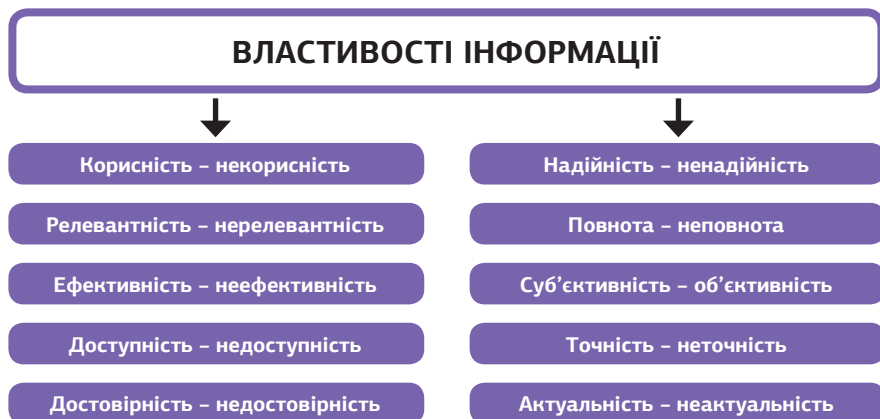

Рис. 6.1.2. Властивості інформації

Інформація може мати такі протилежні за значенням властивості (див. рис. 6.1.2.):

- 1) **суб'єктивність**, тобто відображення зовнішнього світу відбувається через призму суб'єктивного сприйняття та відображення носія інформації, тому інформація, що ним повідомляється, є суб'єктивною;
- 2) **об'єктивність** – це певні конкретні показники стосовно часу, місця, адреси, температури повітря тощо. Інформація вважається об'єктивною, якщо вона не залежить від чийогось судження, думки, сприйняття чи відображення;
- 3) **повнота**, тобто вона є повною та її достатньо для цілісного розуміння процесу, явища, об'єкта та ін. та для прийняття процесуальних рішень;
- 4) **неповнота**, тобто її недостатньо для цілісного розуміння процесу, явища, об'єкта та ін.;
- 5) **точність**, тобто вона відображає реальність (певного стану, процесу, явища, об'єкта тощо);
- 6) **неточність**, тобто вона не повністю відображає реальність;
- 7) **актуальність**, тобто її злободенність, нагальність та важливість на теперішній час;
- 8) **неактуальність**, тобто вона не має значення на теперішній час;

- 9) **корисність (цінність)**, тобто вона необхідна для вирішення завдань досудового розслідування кримінального правопорушення;
- 10) **некорисність**, тобто вона не потрібна, зайва, не має значення для досудового розслідування кримінального правопорушення;
- 11) **релевантність**, тобто вона конструктивна, придатна, пристосована для вирішення конкретних завдань досудового розслідування кримінального правопорушення;
- 12) **нерелевантність**, тобто вона неконструктивна та непридатна;
- 13) **ефективність**, тобто вона значима;
- 14) **неефективність**, тобто вона не значима;
- 15) **доступність**, тобто можливість її отримання;
- 16) **недоступність**, тобто неможливість її отримання;
- 17) **надійність**, тобто вона зберігає свою достовірність при її перевірці;
- 18) **ненадійність**, вона при перевірці втрачає свою достовірність;
- 19) **достовірність**, тобто вона відображає дійсний стан справ;
- 20) **недостовірність**, тобто вона не відображає дійсний стан справ: (ненавмисно або навмисно спотворена, брехлива).

Слід зазначити, що **ненавмисне спотворення інформації** відбувається внаслідок того, що:

- а) носієм інформації повідомляється тільки частина інформації, яка, з його точки зору, є важливою;
- б) носій інформації переказує почуте чи побачене своїми словами, виказуючи власне ставлення та повідомляючи власні думки;
- в) у особи, що повідомляє інформацію, може бути бажання догодити, уникнути покарання або отримати винагороду;
- г) у особи може бути стійка схильність до фантазування, й вона мимоволі приписує інформації не властиві їй характеристики;
- д) інформація може бути спотвореною в результаті дії перешкод (наприклад, завдяки тому, що її передає один одному велика кількість осіб);
- е) вона не була дослівно та точно зафіксованою та ін.

Що стосується **навмисного спотворення інформації (дезінформації)**. Слід зазначити, що носій інформації під час повідомлення дезінформації може використовувати такі прийоми:

- короткий виклад важливої інформації на тлі відволікаючих, емоційно насичених, яскравих даних;
- багатослівність;
- багатозначність слів;
- приховування фактів;
- порушення тимчасових зв'язків та їх логіки;
- замовчування ключових деталей;
- повідомлення достовірної інформації у такому контексті, щоб вона сприймалася як дезінформація та ін.

Таким чином, найцінніша інформація для досудового розслідування кримінального правопорушення завжди об'єктивна, достовірна, надійна, релевантна, точна, повна, ефективна та актуальна. Криміналістично важлива інформація – це інформація, яка адекватно описує факт або обставину кримінального правопорушення та необхідна для прийняття процесуального рішення.

6.2. Загальні положення методу криміналістичного моніторингу

Отже, під **криміналістичним моніторингом** ми розуміємо комплексну систему збору, узагальнення, оцінки, систематизації та перевірки криміналістично важливої інформації.

Суб'єктами застосування методу криміналістичного моніторингу (надалі – суб'єкти або суб'єкти досудового розслідування) можуть бути: слідчий, співробітник оперативного підрозділу, прокурор, суддя, адвокат.

Метод криміналістичного моніторингу має власний об'єкт та предмет. Отже, **об'єктом** криміналістичного моніторингу є злочинне явище, а **предметом** – криміналістично важлива інформація.

Криміналістичний моніторинг може використовуватися під час досудового розслідування кримінальних правопорушень та для профілактики злочинів, тому **метою методу криміналістичного моніторингу є:**

- 1) вжиття профілактичних заходів щодо запобігання, відвернення та припинення кримінальних правопорушень;
- 2) знаходження доказів.

Зазначена мета конкретизується певними завданнями. Таким чином, серед завдань криміналістичного моніторингу виділяють **провідні завдання:**

1. Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень суб'єкти повинні:

- 1) відшукувати юридично значиму інформацію (у контексті криміналістично важливої) стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення;
- 2) здійснювати об'єктивно оцінку отриманих фактичних даних з точки зору: способу отримання інформації, джерела отримання інформації, достовірності інформації, факту чи домислу отриманої інформації;
- 3) оцінювати цінність, застосовність та ефективність інформації;
- 4) встановлювати наявність чи відсутність фактичних даних, що мають доказове значення для кримінального провадження;
- 5) ранжувати інформацію з точки зору її достовірності та надійності;
- 6) здійснювати сепарацію інформації для відкидання зайвої та непотрібної;
- 7) винаходити підтвердження існування чи відсутності фактичних даних, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;
- 8) виявляти та оцінювати фактичні дані, які мають першорядне доказове значення для досудового розслідування кримінального правопорушення;
- 9) збирати й отримувати прямі та непрямі докази, перевіряти вже отримані та ін.

II. Під час вжиття профілактичних заходів щодо запобігання, відвернення та припинення кримінальних правопорушень суб'єкти досудового розслідування повинні:

- 1) відшукувати криміналістично важливу інформацію стосовно кримінального правопорушення, що планується;
- 2) здійснювати об'єктивну оцінку отриманих відомостей та даних стосовно кримінального правопорушення, що планується;
- 3) здійснювати оцінку цінності, застосовності, достовірності, надійності та ефективності відомостей та даних стосовно кримінального правопорушення, яке планується;
- 4) ранжувати інформацію з точки зору її достовірності та надійності;
- 5) здійснювати сепарацію інформації для відкидання неважливої та непотрібної;
- 6) збирати й отримувати прямі та непрямі докази стосовно планування кримінального правопорушення;
- 7) перевіряти вже отримані докази стосовно планування кримінального правопорушення та ін.

Для забезпечення ефективності процесу застосування методу криміналістичного моніторингу суб'єкти досудового розслідування повинні дотримуватися певних **правил та умов його застосування**. Отже, у процесі застосування методу криміналістичного моніторингу вони повинні:

- 1) бути об'єктивними;
- 2) унеможливлювати вплив емоцій на процес узагальнення, оцінки, систематизації та перевірки інформації;
- 3) ґрунтуватися тільки на фактах та об'єктивній реальності.

Умовами застосування методу криміналістичного моніторингу є те, що він вимагає:

- 1) спиратися на об'єктивні знання та об'єктивні фактичні дані;
- 2) групової командної роботи;
- 3) максимальної продуктивності діяльності суб'єктів досудового розслідування за найменшої ймовірності помилки;

- 4) чіткої, точної та дослівної фіксації інформації (використовувати схеми, малюнки, графіки, таблиці, діаграми, позначки);
- 5) програмного забезпечення (для найбільшої ефективності та об'єктивності реалізації його результатів).

Метод криміналістичного моніторингу супроводжує увесь процес досудового розслідування кримінального правопорушення та профілактичної діяльності. **Перевагою його застосування** є те, що він забезпечує:

- 1) найбільш продуктивний процес планування гласних та негласних слідчих (розшукових) дій по кримінальному провадженню та оперативно-розшукових заходів під час профілактичної діяльності;
- 2) оптимізацію процесу знаходження доказів;
- 3) економічність витрат часу на досудове розслідування.

Разом з цим метод криміналістичного моніторингу не позбавлений й недоліків застосування. Отже, **недоліками застосування зазначеного методу** є те, що він:

- 1) вимагає значних витрат часу;
- 2) потребує людських ресурсів;
- 3) досить трудомісткий;
- 4) не виключає впливу суб'єктивізму на інформацію та її інтерпретацію;
- 5) не завжди дозволяє заповнити прогалини у наявній інформації.

Однак зазначені недоліки не знижують його цінності. Його **результативне значення** полягає у тому, що він сприятиме:

- 1) детальному вивченню послідовності подій злочинного явища;
- 2) ефективності слідчої та оперативно-розшукової діяльності;
- 3) об'єктивній оцінці якості інформації стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення або кримінального правопорушення, що планується;
- 4) систематизації та перевірці інформації;

- 5) якості та результативності профілактичної діяльності та досудового розслідування кримінального правопорушення;
- 6) своєчасному вжиттю профілактичних заходів щодо запобігання, відвернення та припинення кримінальних правопорушень;
- 7) своєчасному прийняттю процесуальних рішень.

Метод криміналістичного моніторингу не є самодостатнім та самостійним методом пізнання у кримінальному процесі. Він обумовлюється такими групами методів як: загальнологічні (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстракція, узагальнення, аналогія, моделювання, класифікація); теоретичні (формалізація, аксіоматизація, гіпотетично-дедуктивний); емпіричні (спостереження, порівняння, опис, експеримент); опитувальні (бесіда, опитування, розвідувальна бесіда, інтерв'ю); евристичні (мозковий штурм, синектика, колективний пошук оригінальних ідей, евристичні питання та ін.); математичні (вимір, обчислення, математичне та геометричне моделювання, реєстрація, ранжування (рангова оцінка), шкалювання) та іншими.

Слід підкреслити, що результативність методу криміналістичного моніторингу прямо пропорційна якості застосування інших методів, що його детермінують та обумовлюють.

Зі змісту дефініції «криміналістичний моніторинг» впливають п'ять взаємопов'язаних процесів його реалізації – збір інформації, її узагальнення, оцінка, систематизація та перевірка. Звідси **алгоритм реалізації методу криміналістичного моніторингу має п'ять взаємозалежних стадій** (див. рис. 6.2.1.):

1. Збір юридично значимої інформації за певними напрямками.
2. Узагальнення інформації за певними напрямками.
3. Оцінка якості інформації за певними критеріями.
4. Систематизація фактичних даних.
5. Перевірка отриманої інформації.

Рис. 6.2.1. Стадії реалізації методу криміналістичного моніторингу

Необхідно зазначити, що виокремлені **стадії криміналістичного моніторингу мають такі особливості:**

- 1) **комплексність**, тобто необхідність обов'язкової реалізації усіх п'яти стадій;
- 2) **одночасність**, тобто стадії можуть реалізовуватися одночасно (наприклад, стадії оцінки та систематизації інформації);
- 3) **гнучкість**, тобто якщо під час:
 - а) узагальнення інформації встановлено, що не має юридично значимої інформації стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення, то суб'єкти досудового розслідування повертаються до стадії збору інформації;
 - б) оцінки якості інформації виявлено, що всі джерела інформації ненадійні, то суб'єкти досудового розслідування шукають надійні джерела інформації та повертаються на стадію збору інформації. Теж саме стосується й інших стадій криміналістичного моніторингу;
- 4) **взаємозалежність**, тобто:
 - а) похибка та помилка на попередній стадії криміналістичного моніторингу спонукає похибку та помилку на наступній стадії;
 - б) якість та надійність реалізації стадій криміналістичного моніторингу детермінує якість та надійність досудового розслідування кримінального правопорушення;
 - в) продуктивність методу криміналістичного моніторингу залежить від продуктивності діяльності суб'єктів досудового розслідування та ін.

Розглянемо зазначені стадії методу криміналістичного моніторингу під час досудового розслідування кримінального правопорушення з точки зору їх загальних положень та алгоритму реалізації.

6.3. Основні положення процесу збору криміналістично важливої інформації

Важливою та основоположною складовою процесу реалізації методу криміналістичного моніторингу є збір важливої інформації стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення.

Збір криміналістично важливої інформації – це процес знаходження та отримання з різних джерел відомостей та даних стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення.

Як відомо, корисна, значима та важлива інформація найчастіше відсутня в потрібному вигляді. Й тому, під час підготовки до збору інформації, суб'єкти досудового розслідування повинні винайти для себе відповіді на такі запитання:

- Яка саме інформація необхідна?
- Де можна отримати інформацію?
- Хто може володіти необхідною інформацією?
- У якому вигляді може бути криміналістично важлива інформація?
- Коли найбільш ефективно можна отримати необхідну інформацію?
- У якому приблизно обсязі можна отримати інформацію?
- Скільки часу необхідно для отримання інформації?
- Які технічні засоби необхідні для фіксації криміналістично важливої інформації?

Знаходячи відповіді на ці та інші запитання суб'єкти досудового розслідування зможуть:

- 1) найбільш мобільно зорієнтуватися в інформаційному просторі;
- 2) винайти надійні джерела інформації;

- 3) своєчасно вжити необхідних заходів;
- 4) прийняти вірні процесуальні рішення.

Збір та отримання інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення може здійснюватися:

- 1) під час оперативно-розшукових заходів;
- 2) під час гласних та негласних слідчих (розшукових) дій;
- 3) випадково.

Головною метою збору криміналістично важливої інформації є встановлення фактів та обставин певного кримінального правопорушення.

Зазначена мета конкретизується такими **провідними завданнями**, а саме:

- 1) винайдення різноманітних джерел інформації;
- 2) отримання інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення;
- 3) перевірка достовірності інформації, яка повідомлена або повідомляється носієм інформації;
- 4) здійснення точного та дослівного нотування інформації;
- 5) уточнення інформації, тобто чи є вона фактом або власними розмірковуваннями носія інформації.

Під час збору інформації суб'єктам досудового розслідування необхідно дотримуватися таких **основних принципів**:

- 1) **законності** – не можна порушувати права і свободи людини;
- 2) **системності** – інформацію збирати за певними напрямками;
- 3) **цілісності** – бути цілісним процесом;
- 4) **комплексності** – комплексно охоплювати якомога більшу кількість зв'язків;
- 5) **всебічності** – збір інформації повинен охоплювати не окремі елементи криміналістичної характеристики злочину, а їх взаємозв'язки і взаємодію з іншими, близькими до них;

- 6) **об'єктивності** – безпристрасно, об'єктивно та неупереджено фіксувати та інтерпретувати інформацію;
- 7) **несуперечності** – ґрунтуватися на узгодженості форми та змісту інформації;
- 8) **систематичності** – ґрунтуватися на дотриманні раціональної послідовності;
- 9) **конкретності** – ґрунтуватися на встановленні максимально чітких меж головних параметрів;
- 10) **детермінізму** – ґрунтуватися на встановленні об'єктивних та суб'єктивних причин повідомлення відомостей та даних носієм інформації.

Слід зазначити, що процес збору інформації має свій певний **алгоритм**. Отже, суб'єкти досудового розслідування під час збору інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення повинні:

1. Винайти та вивчити джерела, які необхідні для здобуття та отримання криміналістично важливої інформації.
2. Винайти конкретних носіїв криміналістично важливої інформації. При цьому суб'єктам досудового розслідування необхідно звертати увагу на такі фактори:
 - а) чи мав або має, або може мати носій інформації (автор) доступ до інформації;
 - б) яке ставлення носія інформації до певних об'єктів, явищ, процесів, осіб, подій тощо;
 - в) які індивідуально-психологічні характеристики носія інформації (його зацікавленість, фантазійність, залежність, зарозумілість, бажання бути у центрі уваги) тощо.
3. Обрати найбільш ефективний та раціональний спосіб отримання криміналістично важливої інформації.
4. Встановити контакт з носієм інформації.
5. Вивідати або здобути необхідну для досудового розслідування інформацію.
6. Уточнити зміст отриманої інформації, тобто визначити її точність (вона є фактом, або вона спотворена, або брехлива).
7. Обрати форму фіксації інформації (протокол допиту, рапорт про отриману інформацію, власні нотатки).

Слід зазначити, що під час збору інформації стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення суб'єкти досудового розслідування повинні дотримуватися таких **головних правил**:

1. Знаходити якомога більше носіїв криміналістично важливої інформації.
2. Збирати інформацію необхідно за певними напрямками, тобто, наприклад, стосовно:
 - 1) суб'єкта злочину (Хто скоїв злочин?);
 - 2) об'єкта злочинного посягання (На що був спрямований злочин?);
 - 3) міста скоєння злочину (Де скоєно злочин?);
 - 4) часу скоєння злочину (Коли скоєно злочин?);
 - 5) мети злочину (Навіщо скоєно злочин? Які мотиви та мета злочину?);
 - 6) засобів скоєння злочину (Чим скоєно злочин?);
 - 7) способу скоєння злочину (Як саме скоєно злочин?).
3. Дотримуватися правил формулювання запитання. Отже, питання повинні: а) бути конкретними; б) бути ясними (зрозумілими); в) орієнтуватися на факти, а не на думки та емоції. Вони не повинні бути навідними та складними.
4. Уточнювати повідомлення носіїв інформації (тобто запитувати їх стосовно того, чи вони мають певну думку щодо інформації, яку повідомляють, або чи є інформація об'єктивним фактом).
5. Обов'язково ретельно нотувати усю отриману інформацію:
 - а) на окремих аркушах за вищезазначеними напрямками;
 - б) дослівно та точно;
 - в) вказуючи джерело інформації та його надійність, часткову надійність або ненадійність.
 - г) вказуючи час, дату, день тижня, місце та обставини, за яких отримана інформація;
 - д) вказуючи чи є інформація фактом або домислом, або спотворена, або брехлива. Можна робити певні позначки щодо тієї чи іншої інформації. Наприклад:
 - «Ф» – факт (можна підтвердити);
 - «Д» – домисли (думка інформатора чи власна думка);
 - «МСПІ» – можливо спотворена інформація;
 - «МБР» – можливо брехлива інформація.

6. Перед тим, як перейти до узагальнення інформації, слід переконатися, що зібрано достатньо даних для визначення повної картини злочинного явища, а не його маленької частки.

Під час отримання інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення **можливі такі ризики**, а саме:

1. Носії інформації можуть:
 - а) не бажати надавати інформацію;
 - б) спотворювати інформацію (перекручувати, недоговорювати, перебільшувати, доповнювати її своїми міркуваннями та ін.);
 - в) свідомо спрямовувати слідство в іншому напрямку.
2. Суб'єкти досудового розслідування можуть:
 - а) здійснювати неточну фіксацію інформації;
 - б) не фіксувати інформацію, яка, на їх думку, є неважливою та ін.

Як зазначалося вище, метод криміналістичного моніторингу не є самостійним методом, звідси на цій стадії **основними способами збору** криміналістично важливої інформації є:

1. Розвідувальне опитування – це негласний спосіб збору інформації стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення.

Перевагами цього методу є те, що носій інформації не підозрює про те, що він надає криміналістично важливу інформацію. Інформація, що отримана у процесі розвідувального опитування, може слугувати основою для подальшого пошуку та збору фактичних даних, які у подальшому будуть визнані допустимими доказами.

Недоліками зазначеного методу є те, що отримана інформація не матиме процесуального значення без її оформлення у протоколі допиту.

2. Бесіда – це двосторонній процес обміну інформацією, думками, почуттями та ін.

Перевагами цього методу є те, що особа вільно повідомляє, що їй відомо, відчуюючи підтримку.

Недоліками зазначеного методу є те, що отримана інформація не матиме процесуального значення без її подальшого оформлення у протоколі допиту.

3. Опитування – це гласний спосіб збору інформації шляхом розпитування осіб, які можуть бути проінформовані про факти та обставини кримінального правопорушення.

Перевагами цього методу є те, що суб'єкт досудового розслідування офіційно представляється та повідомляє мету опитування, у разі отримання цінної для кримінального провадження інформації оформлює протокол допиту. Отримана у такий спосіб інформація може вважатися допустимим доказом, у разі, якщо під час судового розгляду кримінального провадження особа підтвердить надану нею інформацію.

Недоліками зазначеного методу є те, що особа, яка володіє інформацією, не дуже хоче її повідомляти, оскільки може або боятися наслідків (наприклад, помсти з боку суб'єкта злочину або його спільників), або не бажає бути втягнуеною до судової тяганини у якості свідка тощо.

4. Криміналістичне спостереження – спосіб збору емпіричних даних шляхом навмисного, цілеспрямованого, систематичного, безпосереднього сприйняття та реєстрації певних фактів, які піддаються контролю і перевірки інформації. Воно може бути прихованим (наприклад, із застосуванням відеокамер) та відкритим (з безпосередньою участю суб'єкта досудового розслідування).

Головними перевагами спостереження є те, що: а) воно дозволяє зафіксувати події та елементи людської поведінки в момент їх здійснення; б) суб'єкт досудового розслідування може збирати факти незалежно від бажання об'єкта спостереження; в) він є доволі простим.

Недоліком зазначеного методу є те, що: а) воно містить суб'єктивний елемент інтерпретації та оцінки отриманих даних; б) неможливо здійснити повторне спостереження, якщо воно не було

зафіксовано на відеоносії; в) воно не дозволяє однозначно встановити внутрішні мотиви поведінки об'єктів і процеси прийняття ними рішень.

5. Метод сканування – це спосіб збирання вже сформованої інформації. Він дозволяє систематично розглядати, оцінювати, спостерігати та фіксувати вже сформовану інформацію.

Головними перевагами методу сканування є те, що можна отримати інформацію з документів, оприлюднених відомостей, засобів бездротового й дротового зв'язку, електронної системи обробки інформації та інших джерел.

Недоліком зазначеного методу є те, що інформація, яка містить-ся у тому чи іншому джерелі, може бути спотвореною та брехливою.

Таким чином, процес збору криміналістично важливої інформації є доволі складним та вимагає від суб'єктів досудового розслідування скрупульозності, наполегливості, ретельності, сумлінності, заповзятості та компетентності. Тільки завдяки цьому можна досягти якісних результатів у процесі досудового розслідування кримінального правопорушення.

6.4. Основні положення узагальнення інформації

Під час досудового розслідування певного кримінального правопорушення інформація здобувається колективними зусиллями, однак, вона залишиться лише інформацією, якщо її не узагальнити. Стадія узагальнення інформації є обов'язковою та необхідною.

Узагальнення інформації – це процес об'єднання та підсумовування суб'єктом досудового розслідування усієї відомої інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення.

Предметом узагальнення може бути інформація стосовно суб'єктів, об'єктів, фактів, явища, події, процесів, зв'язків, відношень, предмета, властивостей, характеристик, якостей, ознак, рис та ін.

Головною метою узагальнення є об'єднання усієї відомої інформації.

Зазначена мета конкретизується такими **провідними завданнями**, а саме:

1. Розгляд інформації з точки зору розвитку, взаємозв'язку та взаємозалежності.
2. Визначення загальних властивостей, характеристик, ознак, рис та ін.
3. Порівняння інформаційних даних для виділення головних та другорядних.
4. Визначення сутності інформаційного поля.
5. Здійснення переходу від одиничного факту до загального, від менш загального до більш загального.
6. Об'єднання інформації відповідно до напрямів.

Під час узагальнення криміналістично важливої інформації суб'єктам досудового розслідування слід дотримуватися таких **основних принципів**:

- 1) **системності** – здійснюватися за певними напрямками;
- 2) **об'єктивності** – інформацію узагальнювати необхідно безпристрасно, об'єктивно та неупереджено;
- 3) **несуперечності** – ґрунтуватися на узгодженості форми та змісту її складових;
- 4) **систематичності** – узагальнення інформації повинно бути поступовим, послідовним та систематичним;
- 5) **конкретності** – здійснювати узагальнення відповідно до максимально чітких меж головних параметрів та ін.

Алгоритм процесу узагальнення інформації:

1. Зібрати інформацію, фіксуючи її за певними напрямками (наприклад, стосовно: а) суб'єкта злочину; б) об'єкта злочинного посягання; в) місця скоєння злочину; г) часу скоєння злочину; д) мети та мотивів злочину; є) засобів скоєння злочину; є) способу скоєння злочину).

2. Навпроти кожної інформації вказати джерело інформації та зробити примітки стосовно достовірності інформації.
3. Об'єднати дублюючу інформацію, що була отримана з різних джерел.
4. Зробити примітки стосовно факту підтвердження інформації.
5. Об'єднати дублюючу інформацію, що була отримана різними суб'єктами досудового розслідування від одного носія.
6. Встановити загальні ознаки отриманої інформації (тенденції розвитку, відношення, властивості, характеристики, ознаки, риси тощо).
7. Визначити загальні тенденції розвитку, відношень, властивостей, характеристик, ознак, рис інформації певного напрямку.
8. Підсумувати інформацію та об'єднавши зафіксувати її на окремих аркушах відповідно до визначених напрямів.

Головні правила узагальнення інформації:

1. Узагальнювати інформацію слід всім суб'єктам досудового розслідування, що її збирали.
2. Усі узагальнення слід точно та ретельно фіксувати відповідно до напрямів (завдань, що необхідно було вирішити). Під час фіксації використовувати схеми, малюнки, діаграми, таблиці.
3. Переходити від одного напрямку узагальнення інформації до іншого тільки після закінчення узагальнень у попередньому.

Таким чином, узагальнюючи інформацію необхідно домогтися того, щоби вона була повністю готовою для її подальшої оцінки та систематизації.

Під час узагальнення інформації можливі такі ризики:

1. Суб'єкти досудового розслідування можуть:
 - а) повідомити не всю відому їм інформацію;
 - б) некоректно сформулювати напрями узагальнення інформації;
 - в) спотворити інформацію, передавши її своїми словами.
2. Джерело основного масиву інформації може бути ненадійним.

Основним способом узагальнення інформації є метод узагальнення, тобто спосіб уявного переходу від одиничного до загального, від менш загального, до більш загального.

Отже, об'єднувати та узагальнювати усю отриману інформацію дуже складно, оскільки для цього потрібні колосальні ресурси. Тому, для полегшення роботи з масивом інформації необхідне спеціальне програмне забезпечення.

6.5. Основні положення оцінки якості отриманої інформації

Ефективність роботи з інформацією залежить від того, наскільки вона корисна, чи можна їй довіряти, чи потрібно шукати додаткову інформацію і тому подібне. Саме процес розуміння цього й є оцінкою якості отриманої інформації.

Під **оцінкою якості отриманої інформації** слід розуміти процес розстановки джерел інформації, самої інформації та способів її отримання у залежності від їх ступеня достовірності.

Головною метою оцінки якості отриманої інформації є оцінювання ступеня достовірності інформації для її подальшої систематизації та перевірки.

Під час оцінки якості отриманої інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення суб'єктам досудового розслідування слід дотримуватися таких **основних принципів**:

- 1) **системності** – оцінка повинна здійснюватися за певними напрямками;
- 2) **цілісності** – оцінка повинна бути цілісним процесом, тобто у взаємозв'язку з усіма її складовими;
- 3) **комплексності** – оцінка повинна комплексно охопити якомога більшу кількість зв'язків;

- 4) **всебічності** – оцінка повинна охоплювати різноманітні її взаємозв'язки та її взаємодію;
- 5) **об'єктивності** – оцінка повинна здійснюватися максимально безпристрасно, об'єктивно та неупереджено;
- 6) **несуперечності** – оцінка повинна бути ґрунтовно узгодженою;
- 7) **систематичності** – оцінка повинна здійснюватися послідовно, планомірно та поступово;
- 8) **конкретності** – оцінка повинна бути здійснена за максимально чіткими та конкретними параметрами;
- 9) **детермінізму** – якість оцінки залежить від якості її збору та узагальнення.

Алгоритм процесу здійснення оцінки якості отриманої інформації відбувається у три етапи, тобто:

1. Здійснення об'єктивної та обґрунтованої оцінки джерела отримання інформації (у відповідності до визначених напрямів).
2. Здійснення об'єктивної та обґрунтованої оцінки ступеня надійності джерела отримання інформації (у відповідності до визначених напрямів).
3. Здійснення об'єктивної та обґрунтованої оцінки ступеня достовірності інформації (у відповідності до визначених напрямів).

Щодо першого етапу – здійснення об'єктивної та обґрунтованої оцінки джерела отримання інформації – рекомендуємо на против кожної інформації поставити такі позначки:

«С» – інформація отримана суб'єктом досудового розслідування самостійно;

«ПД» – інформація отримана з постійного джерела (від інформатора, негласного працівника, що упроваджений у злочину групу, з відкритого джерела тощо);

«ВД» – інформація отримана від випадкового джерела (випадково підслухана розмова, чутки тощо);

«ЗМІ» – інформація отримана із засобів масової інформації.

Щодо другого етапу – оцінки ступеня надійності джерела отримання інформації – зазначимо, що цей критерій є дуже важливим,

оскільки саме від джерела отримання інформації та від його надійності залежить точність, достовірність та надійність інформації.

Отже, здійснюючи оцінку джерела інформації необхідно напроти кожної інформації поставити такі позначки:

- «НД» – надійне джерело;
- «НЗНД» – не завжди надійне джерело;
- «ННД» – ненадійне джерело;
- «НВДІ» – невизначене джерело інформації.

Щодо третього етапу – оцінки ступеня достовірності інформації – наголошуємо, що здійснюючи оцінку ступеня достовірності інформації, суб'єкти досудового розслідування повинні об'єктивно та обґрунтовано здійснити аналіз попередніх оцінок щодо джерела отримання інформації, ступеня надійності джерела отримання інформації та враховувати ці оцінки під час визначення ступеня достовірності отриманої інформації.

Для здійснення об'єктивної оцінки ступеня достовірності інформації, яка була отримана від носія інформації, суб'єктові досудового розслідування необхідно винайти відповіді на такі запитання:

- Чи взагалі можливим є даний факт або обставина кримінального правопорушення?
- Чи не суперечить інформація сама собі?
- Якою мірою відповідає отримана інформація наявній [4]?
- Якщо отримана інформація не відповідає інформації, отриманої з інших джерел, то яку з них можна вважати найбільш достовірною [4]?

Таким чином, достовірність та надійність інформації визначається за такими параметрами:

- 1) чи стикається інформація з іншою інформацією;
- 2) чи вона підтверджується іншими джерелами інформації;
- 3) чи надійне джерело інформації.

Отже, **головним завданням на цьому етапі** є визначення рівня достовірності та надійності інформації шляхом її порівняльної оцінки та оцінки її джерел.

Таким чином, суб'єктам досудового розслідування необхідно на-проти кожної інформації поставити такі позначки:

- «ПФ» – підтверджена іншими фактами;
- «ЙДІН» – ймовірно достовірна і надійна (на 75 %);
- «МДІН» – можливо достовірна і надійна (на 50 %);
- «СІ» – сумнівна інформація (правдива на 25 %);
- «ННІ» – ненадійна інформація;
- «НВДТН» – не встановлена достовірність та надійність.

Головними правилами оцінки отриманої інформації є:

1. Здійснювати оцінку якості інформації тільки у відповідності до визначених напрямів.
2. Не переходити до іншого напрямку до тих пір, поки не буде оцінена уся зібрана інформація за напрямом.
3. У випадку сумнівів щодо оцінки ставити дві позначки зі знаком «=».
4. Усі оцінки повинні обґрунтовуватися.

Під час оцінки якості отриманої інформації можливі такі ризики:

- 1) неправильна інтерпретація отриманої інформації, що приводить досудове розслідування у глухий кут;
- 2) зосередженість суб'єктів досудового розслідування між багатьма розрізненими даними, що уповільнює та ускладнює процес оцінки якості інформації;
- 3) можливі помилкові висновки щодо достовірності інформації для досудового розслідування кримінального правопорушення, оскільки у процесі виділення сторонньої інформації можливий відбір дезінформації або інформації, яка навмисно спотворена джерелом чи ненавмисно, або інформації, яка мимоволі чи довільно змінена в ході передачі.

Основними способами оцінки якості отриманої інформації є:

1. Метод аналізу (від грец. analysis – розклад, розчленування) – це спосіб уявного розчленування інформації на певні складові.

Головною перевагою методу є те, що він надає можливість відшукати та виділити найбільш суттєві деталі, сторони, характеристики (ознаки, особливості, властивості, якості), їх сутність, сенс, специфічні зміни та можливі зв'язки.

Недоліком зазначеного методу є те, що він іноді базується на суб'єктивній думці суб'єкта досудового розслідування.

2. Метод синтезу (від грец. syntesis – сполучення, складання) – це спосіб з'єднання певних складових інформації стосовно фактів та обставин злочинного явища.

Головними перевагами методу є те, що він надає можливість:

- а) встановити взаємозв'язки, сутність, сенс тієї чи іншої складової інформації;
- б) пізнати об'єкт дослідження як єдине ціле.

Недоліком зазначеного методу є те, що він іноді базується на суб'єктивній думці суб'єкта досудового розслідування.

Аналіз та синтез є протилежними за своєю суттю, однак при розслідуванні та розкритті злочинів ці методи взаємно доповнюють один одного, уточнюють, розширюють та підкреслюють те, що вважалося незначним [3].

3. Метод ретроспективного аналізу поведінки (від лат. «retro» – назад і «specto» – дивлюся) – це спосіб виділення та вивчення окремих частин інформації про особу на підставі фактів її життя.

Головною перевагою методу є те, що на основі зазначеного методу можна прогнозувати подальші дії злочинця.

Недоліком зазначеного методу є те, що він базується на:

- а) аналізі поведінки особи у минулому;
- б) суб'єктивному трактуванні джерела інформації.

4. Метод порівняння – це спосіб встановлення подібності або відмінності у фактах або обставинах кримінального правопорушення.

Головною перевагою методу є те, що він надає можливість шляхом знаходження загальних ознак або характеристик, притаманних двом або кільком фактам або обставинам, оцінити достовірність або недостовірність певного факту чи обставини.

Недоліком зазначеного методу є те, що він іноді базується на суб'єктивному розміркуванні суб'єкта досудового розслідування. Таким чином, процес оцінки якості інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення є доволі складним, однак він сприяє відбору цінної, ефективної та достовірної інформації.

Для спрощення процесу оцінки якості інформації та унеможливлення впливу на оцінку суб'єктивізму суб'єктів досудового розслідування, необхідно використовувати програмні методи підвищення достовірності обробки інформації, які нададуть можливість виявити з певною ймовірністю наявність чи відсутність помилок.

6.6. Основні положення систематизації інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення

Отримана інформація стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення повинна обов'язково бути систематизована.

Систематизація (від грец. «systema» – ціле, що складається з частин) **фактичних даних** – це розумовий процес організації інформації у певну систему відповідно до заданих критеріїв та напрямів.

Під час систематизації інформації слід дотримуватися таких основних принципів:

- 1) **системності** – систематизація інформації повинна здійснюватися за чіткими напрямками;
- 2) **цілісності** – систематизація інформації повинна здійснюватися у взаємозв'язку з усіма її складовими, тобто вона повинна бути цілісним процесом;
- 3) **комплексності** – систематизація інформації повинна комплексно охопити якомога більшу кількість зв'язків;
- 4) **всебічності** – систематизація повинна охоплювати різноманітні взаємозв'язки інформації та її взаємодію;
- 5) **об'єктивності** – систематизація інформації повинна здійснюватися максимально безпристрасно, об'єктивно та неупереджено (об'єктивна інформація є пріоритетною під час систематизації);
- 6) **несуперечності** – систематизація інформації повинна бути узгодженою;
- 7) **систематичності** – систематизація інформації повинна здійснюватися поступово, планомірно та систематично;
- 8) **конкретності** – систематизація інформації повинна бути здійснена за максимально чіткими та конкретними параметрами;
- 9) **детермінізму** – від якості систематизації інформації залежить якість її подальшої перевірки;
- 10) **пріоритетності змісту** – систематизація інформації повинна здійснюватися починаючи від найбільш вагомої та надійної до найменш та ін.

Алгоритм процесу систематизації інформації:

1. Виявлення суперечностей, дублювання, прогалин в інформації для її уточнення та усунення недоліків.
2. Зовнішня обробка фактичних даних для виключення тих, що не мають значення для досудового розслідування кримінального правопорушення.
3. Упорядкування фактичних даних за певними напрямками та критеріями.

4. Створення єдиної системи фактичних даних для забезпечення ефективності досудового розслідування кримінального правопорушення.
5. Розчищення масиву фактичних даних, їхньої ревізії, ліквідації зайвої непотрібної інформації.

Перевагами систематизації інформації є те, що вона:

- робить інформацію найбільш зручною для використання;
- полегшує пошук того, що необхідне для досудового розслідування кримінального правопорушення;
- сприяє найбільш копіткому, ретельному вивченню та дослідженню об'єкта та предмета дослідження;
- дозволяє системно переглянути весь масив інформації;
- підвищує ефективність досудового розслідування кримінального правопорушення;
- виявляє протиріччя, неузгодженості, прогалини та ін.

Головні правила систематизації:

1. Систематизуючи інформацію в певному порядку необхідно наповнити її певним змістом та значенням.
2. Не рекомендується користуватися без крайньої необхідності матеріалами з позначками «ненадійне джерело» і «недостовірна інформація».
3. Суб'єктам досудового розслідування необхідно трансформувати зібрану інформацію в набір певних тем.
4. Систематизацію інформації проводити тільки за певними напрямками. Не слід розпочинати систематизацію інформації за іншим напрямом, поки не буде систематизована уся інформація за попереднім.
5. Систематизація інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення повинна надати відповідь про їхнє місце у ланцюзі подій злочинного явища.

Під час цієї систематизації інформації можливі такі ризики, а саме:

1. Можуть з'явитися прогалини в інформації, частка з яких досить легко усувається за рахунок доповнення іншою інформацією, яка була випадково відкинута, а частка так і не може бути усунута, оскільки недостатньо інформації з приводу того чи іншого факту, фактору чи обставини.
2. Для процесу систематизації інформації параметри обираються неправильно та некоректно.

Слід зазначити, що процес систематизації інформації стосовно певних фактів та обставин кримінального правопорушення повинен здійснюватися у **два етапи**, а саме:

1. Ранжування інформації.
2. Обґрунтоване відкидання непотрібної інформації.

Отже, на першому етапі – ранжування інформації, необхідно:

1. Систематизувати усю попередньо оцінену інформацію за ступенем достовірності інформації та зафіксувати її (див. табл. 6.61-6.6.6).

Таблиця 6.6.1.

Інформація, яка підтверджена іншими фактами

Інформація	Джерело інформації	Примітка

Таблиця 6.6.2.

Ймовірно достовірна

Інформація	Джерело інформації	Примітка

Таблиця 6.6.3.

Можливо достовірна інформація

Інформація	Джерело інформації	Примітка

Таблиця 6.6.4.

Сумнівна інформація

Інформація	Джерело інформації	Примітка

Таблиця 6.6.5.

Недостовірна інформація

Інформація	Джерело інформації	Примітка

Таблиця 6.6.6.

Достовірність інформації не встановлена

Інформація	Джерело інформації	Примітка

- 2. Здійснити ґрунтовний, об’єктивний та всебічний аналіз систематизованої інформації для виявлення протиріч, неузгодженості, пробілів та ін.
- 3. Здійснити планування способів усунення протиріч, неузгодженості, прогалин (тобто повернутися до етапів збору, узагальнення та оцінки інформації).

Головні правила на етапі ранжування інформації:

1. Ранжувати інформацію тільки у відповідності до напрямів.
2. Ранжувати інформацію необхідно починаючи спочатку з найбільш достовірної, потім перейти до найменш достовірної.
3. У процесі ранжування зібрати окремо (у відповідності до напрямів) усю оцінену інформацію як сумнівну та як недостовірну.

Під час ранжування інформації можливі такі ризики, а саме:

- 1) помилки, які були допущені при оцінці інформації, можуть призвести до її хибного ранжування;
- 2) повне та беззастережне відкидання інформації, оціненої як «недостовірна», може спрямувати досудове розслідування на хибний шлях;
- 3) можливі помилкові висновки щодо достовірності, корисності (цінності), релевантності та ефективності інформації для досудового розслідування кримінального правопорушення.

На другому етапі відбувається обґрунтоване відкидання не-потрібної інформації. Отже, суб'єктам досудового розслідування необхідно:

1. Обґрунтовано та всебічно проаналізувати (у відповідності до напрямів) усю інформацію, попередньо оцінену як недостовірну, некорисну (нецінну) та неефективну.
2. Виокремити та зафіксувати окремо інформацію, стосовно якої є сумніви щодо її недостовірності та неточності.
3. Зафіксувати окремо інформацію, яка визнана зайвою (нецінною, недостовірною), та відкласти її.
4. Винайти додаткові канали для підтвердження або відкидання інформації (тобто повернутися до етапів збору, узагальнення та оцінки інформації).

Головні правила цього етапу:

1. Інформацію, яка відкидається, слід ретельно перевірити, використовуючи дублюючі джерела та канали інформації.
2. Не поспішати відкидати начебто зайву інформацію.
3. Написати на окремому аркуші інформацію, стосовно якої виникли сумніви щодо її недостовірності, ненадійності, некорисності та неефективності.

Під час цього етапу є ризик відкидання важливої та цінної інформації.

Основні способи систематизації інформації:

1. **Метод систематизації** – це спосіб обґрунтованої послідовної систематизації інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення.
2. **Метод ранжування** – це спосіб розміщення даних на основі спадання чи зростання відповідних показників.

Головними перевагами методу ранжування є те, що він надає можливість визначити місце будь-якої складової інформації в певному ряду.

Недоліком зазначеного методу є те, що він іноді базується на суб'єктивному переконанні суб'єкта досудового розслідування.

3. **Методи селекції та симпліфікації.** Вони застосовуються паралельно. Їх основна відмінність в тому, що селекція орієнтована на відбір доцільних деталей, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів дослідження, а симпліфікація – на відбір недоцільних, тобто тих, що виключають можливість обирати їх як достовірні фактичні дані [3].
4. **Метод порівняння** – це спосіб встановлення подібності або відмінності в об'єктах або явищах, що вивчаються, а також знаходження загальних ознак або характеристик, притаманних двом

або кільком об'єктам чи явищам. Порівняння – це одночасне дослідження та оцінка двох або більше об'єктів шляхом зіставлення їх властивостей і ознак. Особливо велика його роль при зіставленні різних доказів з метою їх оцінки [3]. Порівняння має на меті виявлення того загального, що є в інформації.

5. **Метод аналогії** (від грец. *analogia* – схожість) – це спосіб пошуку подібностей в інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення.

Головними перевагами методу аналогії є те, що він надає можливість об'єднати інформацію, схожу за значенням.

Недоліком зазначеного методу є те, що він іноді базується на суб'єктивному переконанні суб'єкта досудового розслідування.

6. **Метод абстрагування** – це спосіб виділення найбільш суттєвих, найістотніших рис, відношень, сторін у факті чи обставині кримінального правопорушення. Процес абстрагування є двоступеневим та доволі складним – спочатку відокремлюється важливе від неважливого, суттєве від несуттєвого, загальне від одиничного, а потім установлюється незалежність або слабка залежність об'єкта пізнання від певних факторів для того, щоб відкинути їх [4].

7. **Метод індукції** (від лат. *Inductio* – наведення) – спосіб узагальнення інформації стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення.

Головними перевагами методу є те, що він надає можливість із приватних фактів, явищ або процесів вивести загальні принципи та закономірності; встановити характеристики, які мають повторювальний характер, та на цій основі вибудовувати індуктивний умовивід.

Недоліком зазначеного методу є те, що висновок, зроблений за допомогою методу індукції, в кінцевому результаті може виявитися помилковим.

- 8. Метод дедукції** (від лат. *Deductio* – виведення) – це спосіб пізнання від загального знання про деякі явища або процеси до знання приватного й одиничного. Особливістю дедукції є те, що істинність її посилок гарантує істинність висновку. Початком (посилками) дедукції є аксіоми або просто гіпотези, що мають характер загальних тверджень («загальне»), а кінцем – наслідки з посилок, аксіоми («приватне») [3].

Дедукція та індукція тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного. Індуктивне дослідження припускає використання загальних теорій, законів, принципів, тобто включає в себе момент дедукції, а дедукція неможлива без загальних положень, які отримуються індуктивним шляхом. Іншими словами, індукція і дедукція пов'язані між собою як аналіз і синтез [3].

- 9. Метод оптимізації** – це спосіб упорядкування деталей, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів досудового розслідування за певними критеріями.
- 10. Метод класифікації** – це спосіб поділу усіх фактичних даних на окремі групи за певною дуже важливою загальною ознакою, що визначає закономірні зв'язки в єдиній системі конкретного знання. Він дозволяє упорядковувати інформацію у її ієрархічній послідовності та значимості [3].
- 11. Ієрархічний метод** – це спосіб послідовного поділу множини об'єктів на підмножини (відбувається тільки за однією ознакою поділу; без повторів та без пропусків), з використанням принципу «від загального до конкретного» [3].
- 12. Метод опису** – це спосіб фіксації фактичних даних або інформації про об'єкт або явище, яке досліджується. Описи бувають якісні та кількісні.

Таким чином, якісна систематизація інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення – це завжди порядок і надійність та зручність пошуку. Систематизація інформації дозволяє вчасно вжити превентивних заходів, унеможливити

знищення речових доказів по кримінальному провадженню, встановити суб'єкт злочину тощо.

Деякі положення перевірки інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення

Під час досудового розслідування кримінального правопорушення можна прийняти вірне процесуальне рішення тільки ґрунтуючись на повній, точній та достовірній інформації.

Перевірка інформації – це процес підтвердження точності зібраних фактичних даних або їх спростування.

Головною метою перевірки інформації є встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, для прийняття процесуальних рішень.

Провідними завданнями перевірки інформації є:

- 1) встановлення юридично значимих фактичних обставин, які передбачені в Кримінальному процесуальному кодексі та які підлягають доказуванню;
- 2) встановлення проміжних (доказових) фактів, що підтверджують або спростовують існування чи не існування обставин, які підлягають доведенню у кримінальному провадженні;
- 3) встановлення доказів, зміст яких вказує на існування обставин, які підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також свідчать про їх відсутність
- 4) перевірка всіх обставин кримінального правопорушення з точки зору їх належності, допустимості, достовірності;
- 5) оцінка «...сукупності зібраних доказів з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення...» (ст. 94 КПК [5]).

Перевірка інформації стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення відбувається під час гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

Підводячи підсумки слід зазначити, що перевірка інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення полягає у ретельному, всебічному і об'єктивному визначенні достовірності фактичних даних та надійності джерел їх отримання.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте визначення криміналістичного моніторингу.
2. Охарактеризуйте процес збору криміналістично важливої інформації.
3. Назвіть правила узагальнення інформації.
4. Як здійснюється оцінка якості отриманої інформації? Визначте критерії та дайте їм характеристику.
5. Визначте алгоритм систематизації інформації стосовно фактів та обставин певного кримінального правопорушення.

Список літератури:

1. Цільмак О.М. Загальні положення методу криміналістичного моніторингу. // О.М. Цільмак / *Web of Scholar. Multidisciplinary scientific edition.* / *International academy journal.*, 4(22), Vol.5, April 2018, С.56-61, URL: <https://ws-conference.com/webofscholar>
2. Экологический словарь. [электронный тип данных] – Режим доступа: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ecolog/>
3. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // Цільмак О.М., Користін О.Є., Шантала О.С., Талалай Д.В. Одеса: РВВ ОДУВС, 2016. 302 с..
4. Інформаційні ресурси для прийняття рішень: навч. посібник / А.П. Веревченко, В.В. Горчаков, І.В. Іванов, О.В. Голодова. К: КНЕУ, 2009. 614 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

РОЗДІЛ 7.

ТЕХНОЛОГІЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ФАКТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

7.1. Загальні положення методу фактологічного аналізу

На сучасному етапі модернізації слідчої діяльності існує необхідність осучаснення методичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Слід зазначити, що у слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України в арсеналі є досить велика кількість методів, однак, серед них досить велика кількість таких, що не винайшли теоретико-методологічного обґрунтованого опису. Серед цих методів слід виділити й метод фактологічного аналізу, який є одним із вагомих методів доказування.

Концептуальним положенням фактологічного аналізу, як загальносистемного методу правозастосовної діяльності, присвячені праці Колдіна В.Я., Александрова І.В., Крестовнікова О., Смірнові С. та ін. Насьогодні залишається неопрацьованим науковий апарат та загальнотеоретичні положення фактологічного аналізу. Також немає чіткого опису технології його застосування. Усе це істотно ускладнює і знижує ефективність застосування зазначеного методу під час досудового розслідування кримінальних

правопорушень. У зв'язку з цим, досить актуальними питанням (як в теоретичному так і в практичному сенсі) є: 1) опис загально-теоретичних положень методу фактологічного аналізу, тобто розкриття змісту його дефініції, визначення та конкретизація його мети, завдань, предмета, об'єкта, суб'єктів застосування, основних переваг та недоліків, основних принципів та правил застосування; 2) конкретизація технології його застосування на підготовчому, основному та заключному етапах.

Отже, як відомо, існують такі різновиди доказів [3]:

- 1) фактологічні, які спираються в основному на фактичний матеріал;
- 2) формально-логічні, які спираються на закони формальної логіки;
- 3) експериментальні, які побудовані на експерименті;
- 4) емпіричні, які спираються на осмислений і узагальнений досвід.

Для того, щоб зазначені різновиди доказів були належними, допустимими та достовірними, вони повинні базуватися на низці науково обґрунтованих методів, які доведуть їх повноту та надійність. Отже, кожен із цих різновидів доказів ґрунтується на провідному методі науково-практичного пізнання. Зокрема, фактологічні докази забезпечуються методом фактологічного аналізу.

Під **фактологічним аналізом** слід розуміти спосіб виділення з масиву даних стосовно кримінального правопорушення фактів (або окремих елементів, сегментів, частин фактичних даних) для їх подальшого агрегування (цілісного об'єднання) та встановлення ступеня доказового значення.

Слід зазначити, що метод фактологічного аналізу є інтегральним інформаційно-пошуковим способом пізнання, який взаємопов'язаний з іншими методами пізнання, такими як: 1) загальнологічні (аналіз, синтез, індукція, дедукція, наукова абстракція, узагальнення, аналогія, моделювання, класифікація та ін.); 2) графічні (таблиці, графіки, діаграми, матриці та ін.); 3) емпіричні методи (порівняння, опис); 4) математичні (реєстрація, математичне та геометричне моделювання, ранжування (рангова оцінка), шкалювання та ін.); 5) криміналістичний моніторинг; 6) стратегічне

планування; 7) програмні та апаратні методи обробки й захисту інформації, контролю достовірності інформації та ін.

Як і кожний метод, що застосовується під час досудового розслідування кримінального правопорушення, метод фактологічного аналізу має власну мету, завдання, об'єкт і предмет вивчення та потребує дотримання певних принципів, правил й умов його застосування. Отже, розглянемо зазначені загальнотеоретичні положення.

Так, **основною метою фактологічного аналізу** є фактологічний доказ того, що наявна сукупність фактичних даних про факти та обставини кримінального правопорушення є:

- 1) належними, допустимими та достовірними доказами;
- 2) взаємопов'язаними та достатніми для прийняття обґрунтованого процесуального рішення.

Завданнями фактологічного аналізу є:

- 1) виділення з масиву фактичних даних стосовно кримінального правопорушення складових (частин, сегментів, елементів) для встановлення їх прямих або непрямих (через третій об'єкт) зв'язків;
- 2) визначення типу зв'язків між даними та фактами або між складовими (частинами, сегментами, елементами) фактичних даних для їх об'єднання;
- 3) встановлення груп даних, пов'язаних між собою спільністю властивостей фактів (наприклад, час, місце, зміст фактів, пов'язані об'єкти та ін.);
- 4) побудова графіків зв'язків, їх порівняння, об'єднання, виділення загальних характеристик;
- 5) встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, явищами, особами, об'єктами;
- 6) встановлення повноти фактичних даних та ступеня їх доказовості на основі побудованої фактологічної матриці тощо.

Слід зазначити, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень **об'єктом фактологічного аналізу** є злочинне явище.

Предметом фактологічного аналізу, на думку В.Я. Колдіна, є «... змістовна, логіко-пізнавальна структура діяльності, що базується на сучасних інформаційних технологіях...» [2] (2008); «...структура досліджуваної події, де злочин є окремим випадком події, що отримала юридичну кваліфікацію...» [1] (2014). Однак, конкретизований автором предмет фактологічного аналізу є доволі загальним та не розкриває усієї його сутності.

Слід підкреслити, що у кримінальному процесі **предметом фактологічного аналізу** є фактичні дані про:

- 1) подію «...кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення)...» [5];
- 2) винуватість підозрюваного або «...обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотиви і мета вчинення кримінального правопорушення...» [5];
- 3) «...обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження...» [5];
- 4) «...обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання...» [5] та ін.

Названі обставини прийнято називати головним фактом, оскільки від того доведені чи не доведені ці обставини, безпосередньо залежить вирішення питання про кримінальну відповідальність – головного питання кримінального провадження.

Однак, в ході досудового розслідування у кримінальному провадженні крім головного факту зазвичай встановлюються й інші обставини – так звані доказові, проміжні, або факти, які у своїй сукупності дозволяють зробити логічні висновки про наявність чи відсутність обставин головного факту [9].

Таким чином, слід зазначити, що *предметом фактологічного аналізу* можуть бути:

- один цілісний факт або одна обставина кримінального правопорушення (для його (її) уточнення, дослідження, встановлення взаємозв'язків та визнання його належним та допустимим доказом у кримінальному провадженні);
- декілька цілісних фактів та обставин кримінального правопорушення (для встановлення: а) їх взаємозв'язку; б) механізму злочинного діяння; в) цілісної картини злочину та ін. та для визнання їх належними та допустимими доказами);
- складові (частини, сегменти, елементи) факту або обставини кримінального правопорушення (для встановлення цілісності факту або обставини та визначення ступеня його (або її) доказовості).

Отже, у загальному контексті, *предметом фактологічного аналізу* є фактичні дані про факти та обставини кримінального правопорушення.

Як і кожний метод пізнання, метод фактологічного аналізу обумовлюється сукупністю взаємопов'язаних прийомів, комплексне застосування яких сприятиме виявленню, вилученню, фіксації, дослідженню та правильній оцінці інформації стосовно її доказовості. Отже, **основними прийомами методу фактологічного аналізу** [3] є: а) пошук; б) розпізнавання; в) відбір; г) отримання фактів; д) інтерпретація фактів (пояснення або тлумачення); є) оперування фактами.

Під час застосування методу фактологічного аналізу суб'єктам досудового розслідування необхідно обов'язково дотримуватися таких **основних правил**, а саме:

1. Усі фактичні дані, що стосуються фактів та обставин кримінального правопорушення, повинні підлягати ретельному фактологічному аналізу.
2. Фактологічний доказ повинен базуватися на обґрунтованих фактичних даних про факти та обставини кримінального правопорушення.

3. Фактичні дані про факти та обставини кримінального правопорушення слід накопичувати, узагальнювати, систематизувати, ранжувати та класифікувати.
4. Якщо є сумніви у вірогідності фактичних даних, то їх слід перевірити.
5. Перед початком фактологічного аналізу слід чітко визначитися з предметом доказування.
6. Не слід переходити до іншого предмета аналізу доти, поки не будуть проаналізовані усі дані, що стосуються предмета доказування.
7. Переходити до виявлення у фактичних даних прямих і непрямих (через третій об'єкт) зв'язків слід тільки після їх ґрунтовного дослідження та багатоаспектної оцінки.
8. Під час фактологічного аналізу необхідно виявляти групи даних, які пов'язані між собою спільністю властивостей фактів (наприклад, час, місце, зміст фактів, пов'язані об'єкти та ін.).
9. Будувати фактологічну матрицю необхідно при достатній кількості даних.
10. Фактологічна матриця є динамічною системою, оскільки при появі нових вірогідних фактів та обставин кримінального правопорушення вона набуває змін.
11. Фактологічна матриця повинна бути зрозумілою, точною та надійною (для цього слід використовувати спеціальні комп'ютерні програми – IBM i2 Analyst's Notebook та ін.).

Для забезпечення якісного результату від застосування методу суб'єктам досудового розслідування необхідно обов'язково виконувати певні **умови**, серед яких слід виділити такі:

1. Перед застосуванням методу необхідно обов'язково зібрати якомога більше фактичних даних про факти та обставини кримінального правопорушення.
2. Під час застосування методу всі записи слід зберігати.
3. Для забезпечення ефективного процесу застосування методу необхідні такі матеріали: а) програмні продукти: IBM i2 Analyst's Notebook, iBase, iBridge, iGlass, Analyst's Workstation; б) інші матеріали: різнокольорові фломастери, лінійки, два-три аркуші формату A0 (або фліпчарт, дошка та крейда).

Метод фактологічного аналізу, як й будь-який інший метод пізнання, має ряд **недоліків**, які стосуються технології його застосування. Отже, основними недоліками застосування зазначеного методу є те, що:

- 1) необхідно виконувати велику кількість зіставлень (наприклад, матриця складається з 10-ти елементів у рядках і 10-ти елементів у колонці, таких зіставлень буде виконано 100);
- 2) констатується обмеженість числа елементів, які зіставляються, при збільшенні числа порівнюваних списків.

Однак, завдяки застосуванню методу фактологічного аналізу, виникає й ряд **переваг**, які нівелюють зазначені недоліки. Отже, під час досудового розслідування кримінального правопорушення його застосування дозволить:

- 1) внести ясність між складовими (частинами, сегментами, елементами) фактичних даних завдяки багатовимірному поданню логічних зв'язків;
- 2) виявити складові (частини, сегменти, елементи), що пов'язані з кримінальним правопорушень;
- 3) винайти взаємозв'язки між складовими (частинами, сегментами, елементами) фактичних даних;
- 4) виявити важливість різних неочевидних (прихованих) зв'язків та графічно інтерпретувати ступінь інтенсивності цих зв'язків;
- 5) дослідити внутрішню структуру складових (частин, сегментів, елементів) фактичних даних;
- 6) графічно представляти взаємозв'язок між різними складовими (частинами, сегментами, елементами) фактичних даних;
- 7) провести багатовимірне порівняння складових (частин, сегментів, елементів) – від двох до чотирьох;
- 8) здійснити ідентифікацію взаємозв'язків окремих факторів, які мають вигляд причинно-наслідкових зв'язків;
- 9) систематизувати великий масив даних та їх складових (частин, сегментів, елементів) та ін.

Таким чином, **очікуваними результатами від процесу застосування методу фактологічного аналізу** є те, що він сприятиме

фактологічному доказові того, що наявна сукупність фактичних даних про факти та обставини кримінального правопорушення є належними, допустимими та достовірними доказами, взаємопов'язаними та достатніми для прийняття відповідного процесуального рішення.

7.2. Алгоритм застосування методу фактологічного аналізу

Як відомо, усі методи реалізуються у три етапи: *підготовчий, основний та заключний*. **Підготовчий етап** є певним підґрунтям для подальшого ефективного процесу застосування методу [8].

Підготовчий етап до застосування методу фактологічного аналізу базується на пошуково-формуючому напрямі діяльності суб'єктів досудового розслідування. Основними завданнями реалізації підготовчого етапу є збір фактичних даних та формування масиву фактичних даних стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення (див. рис.1).

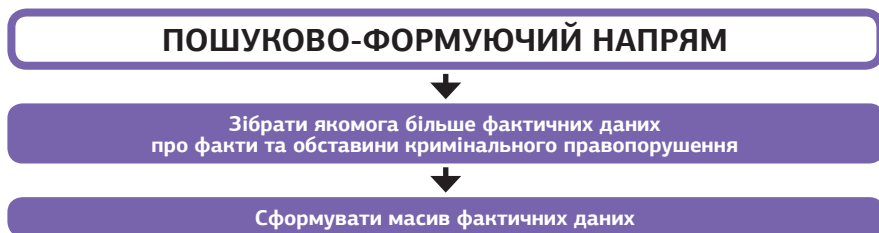

Рис.7.2.1. Основні завдання суб'єктів досудового розслідування на підготовчому етапі до застосування методу фактологічного аналізу

Отже, **перше завдання** – зібрати якомога більше фактичних даних про факти та обставини кримінального правопорушення. Збір даних передбачає процедуру:

- а) планування процесу збору фактичних даних (плануючи, слід отримати відповідь на запитання: «Які дані слід збирати та яким критеріям вони повинні відповідати?»);

б) визначення необхідного ступеня деталізації фактичних даних (слід отримати відповідь на запитання: «Чи достатня кількість деталей фактичних даних для їх цілісного розуміння?»; «Чи розкривають деталі повністю сутність предмета вивчення?»).

Головними умовами якісного вирішення цього завдання є те, що джерела інформації повинні бути надійними.

Результатом вирішення цього завдання повинні стати зібрані фактичні дані про факти та обставини кримінального правопорушення.

Друге завдання – сформулювати масив фактичних даних.

Головними умовами якісного вирішення цього завдання є те, що:

- масив фактичних даних повинен бути предметним;
- фактичні дані слід точно та ретельно фіксувати.

Результатом вирішення цього завдання повинен стати масив фактичних даних про факти та обставини кримінального правопорушення.

Як відомо, є три елементи процесуального доказування – це збирання, перевірка та оцінка доказів. Отже, підготовчий етап відповідає за збирання та перевірку фактичних даних стосовно фактів та обставин кримінального правопорушення.

Основний етап реалізації методу фактологічного аналізу базується на таких основних напрямках діяльності суб'єктів досудового розслідування як: первинний факторний аналіз, програмний фактографічний, презентаційний, вторинний факторний аналіз (див. рис. 2).

Рис. 7.2.2. Завдання суб'єктів досудового розслідування на основному етапі реалізації методу фактологічного аналізу

Розглянемо більш детально ці напрями та їх завдання. Отже, **перший напрям – первинний факторний аналіз**, реалізується шляхом вирішення трьох завдань.

Перше завдання – проаналізувати інформацію та дані стосовно фактів і обставин кримінального правопорушення, здійснити їх типологічне угруповання та систематизацію шляхом:

- 1) *фільтрації*, тобто відсіву: а) надлишкової або недостовірної інформації; б) нецінних, некорисних, ненадійних, неточних даних;
- 2) *класифікації*, тобто розподілу даних за певними групами, напрямками, критеріями та характеристиками;
- 3) *ранжування*, тобто сортування даних за ступенем значимості та повноти;
- 4) *узагальнення*, тобто перетворення поодинокі інформації у концентровану предметну систему даних.

Головними умовами якісного вирішення цього завдання є:

- 1) завчасне визначення груп, напрямів, критеріїв та характеристик типологічного угруповання, класифікації та систематизації фактичних даних кримінального правопорушення;
- 2) практична цінність результату;
- 3) корельованість фактів та «протофактів» між собою.

Результатом вирішення цього завдання повинні стати сформовані списки, групи і ланцюжки фактів, а також «протофакти», що виникають в результаті узагальнень.

Друге завдання – здійснити оцінку якості зібраних фактичних даних. Оцінювання якості фактичних даних слід здійснювати з точки зору їх:

- *цінності та корисності* для досудового розслідування кримінального правопорушення, тобто фактичні дані повинні повністю задовольнити інформаційну потребу суб'єкта досудового розслідування;
- *релевантності*, тобто «...міри відповідності отриманого результату бажаному...» [7];
- *вимірності*, тобто «...можливості кодування отриманої інформації або її перекладу на формалізовану мову...» [7];
- *точності*, тобто відсутності похибок у змісті інформації;
- *достовірності*, тобто істинності, правильності інформації;
- *цілісності*, тобто дані про факт або обставину кримінального правопорушення є повними та цілісними.

Якщо дані стосовно факту є повними, то це визначає, що вказаний факт є цілісним та предметним; а якщо – неповними, то елементи, частини, сегменти даних слід тематично згрупувати для їх подальшого фактологічного аналізу, об'єднання та обґрунтування цілісності факту.

Для якісного оцінювання наявних фактичних даних суб'єктам досудового розслідування слід відповісти на ряд запитань, наприклад: «Чи викликають сумніви наявні дані?»; «Чи характеризують

фактичні дані предмет доказування?»; «Чи відповідають дані об'єктивній істині?»; «Чим можна підтвердити фактичні дані?»; «Чи носять дані суперечливий характер?» та ін.

Слід підкреслити, що під час роботи з фактами необхідно дотримуватися таких основних **принципів** як:

- а) *об'єктивність* – «...будь-який факт необхідно оцінювати з позиції його відповідності реальності і об'єктивним явищам дійсності...» [3];
- б) *достатність* – кількість фактів повинна бути достатньою для аналізу, узагальнення та формулювання висновків;
- в) *допустимість* – зібрані факти повинні бути зібраними відповідно до вимог законодавства.

Вирішуючи друге завдання, суб'єктам досудового розслідування не слід:

- а) підтасовувати інформацію, дані або факти (наприклад, замінити істотні або головні – приватними або другорядними);
- б) здійснювати навмисний односторонній підбір або вибір інформації, даних або фактів (це формує деформоване уявлення та розуміння об'єктивної дійсності, проблем, тенденцій);
- в) здійснювати тенденційну інтерпретацію інформації, даних чи фактів або їх хибне роз'яснення (це сприяє спотворенню тлумачення їх змісту);
- г) фальсифікувати факти за рахунок їх певного підбору (це спотворює дійсний стан речей);
- д) підміняти тези або поняття (наприклад, переносити частину об'єкта доказування на весь об'єкт; видавати імовірність за достовірність);
- є) абсолютизувати окремі факти (це породжує помилкове уявлення про дійсність, що обмежує мислення);
- ж) здійснювати неточне формулювання при описі фактичних даних.

Отже, головними умовами якісного вирішення цього завдання є:

- 1) надійність джерел інформації;
- 2) фактичні данні повинні бути релевантними та конкретними, точними, істотними та об'єктивними, мати пряме відношення до кримінального правопорушення, відображати сутність злочинного явища, відповідати правилам концептуального пояснення явищ.

Результатом вирішення цього завдання повинен стати сформований масив релевантних, конкретних, точних, об'єктивних фактичних даних про факти та обставини кримінального правопорушення.

Вирішення **третього завдання** залежить від предмета фактологічного аналізу. Отже, якщо *предметом фактологічного аналізу є один або декілька цілісних фактів*, то змістом *третього завдання* буде виокремлення фактів із масиву фактичних даних про кримінальне правопорушення.

Головною умовою якісного вирішення цього завдання є те, що факти повинні мати безпосереднє відношення до кримінального правопорушення.

Результатом вирішення цього завдання повинна стати виокремлена система фактів кримінального правопорушення.

Якщо *предметом фактологічного аналізу є певні елементи, сегменти, частини даних*, то *третьім завданням* буде – з масиву даних та інформації виокремити групи елементів, сегментів, частин, які мають відношення до певного факту чи обставини та які у сукупності визначають його (її) цілісність та достовірність.

Головною умовою якісного вирішення цього завдання є те, що складових (частин, сегментів, елементів) факту повинно бути достатньо для того, щоб вони прямо вказували на цілісність факту.

Результатом вирішення цього завдання повинні стати виокремлені групи елементів, сегментів, частин певних фактів або обставин кримінального правопорушення.

Другий напрям діяльності суб'єктів досудового розслідування – **програмно-фактографічний**. Для його реалізації необхідно здійснити реєстрацію фактів кримінального правопорушення (або груп елементів, сегментів, частин факту або обставини) шляхом їх системного внесення у відповідні інформаційно-аналітичні програми (наприклад, soft IBM i2 Analyst's Notebook, iBase, iBridge, iGlass, Analyst's Workstation) або у таблицю даних, яка містить характеристики фактів (місце, час, спосіб та ін.).

Головними умовами якісного вирішення цього завдання є:

- відповідність усіх записів виявленим фактам;
- недопустимість неточності або підміни під час реєстрації факту.

Результатом вирішення цього завдання повинна стати сформована база зареєстрованих фактів кримінального правопорушення (або елементів, сегментів, частин факту чи обставини).

Третій напрям діяльності суб'єктів досудового розслідування на основному етапі – **презентаційний**. Для його реалізації необхідно підготувати фактологічні таблиці, графіки, гістограми, діаграми, які необхідні для того, щоб візуально побачити наявні прогалини та відсутність тих чи інших даних.

Головними умовами якісного вирішення цього завдання є те, що фактологічні таблиці, графіки, гістограми, діаграми повинні бути зрозумілими та мати цільове призначення.

Результатом вирішення цього завдання повинні стати побудовані фактологічні таблиці, графіки, гістограми, діаграми.

Четвертий напрям – вторинний факторний аналіз. Вторинний факторний аналіз відбувається одночасно з побудовою фактологічної матриці.

Фактологічна матриця – це «...замкнута система встановлених в результаті доведення доказових фактів, адекватна предмету доказування і складу злочину, що розслідується, і використовувана для обґрунтування процесуально-правового рішення...» [4].

Матриця – це двовимірний масив, кожен елемент якого має два індекси: номер рядка та номер стовпчика, тому для роботи з елементами матриці необхідно використовувати два цикли. Якщо значеннями параметра першого циклу будуть номери рядків матриці, то значеннями параметрами другого – стовпці (або навпаки). Обробка матриці полягає в тому, що спочатку по черзі розглядаються елементи першого рядка (стовпчика), потім другого й так далі до останнього [6].

Залежно від предмета фактологічного аналізу алгоритм реалізації цього етапу буде відрізнятися деякими особливостями.

Отже, якщо ***предметом фактологічного аналізу є один цілісний факт***, то суб'єктові досудового розслідування слід за допомогою матричної діаграми вирішити ряд таких ***завдань***:

- встановити внутрішню структуру складових (частин, сегментів, елементів) факту;
- встановити внутрішні зв'язки та взаємодію складових (частин, сегментів, елементів) факту як цілісної системи;
- встановити зовнішні зв'язки факту (очевидні та неочевидні);
- визначити ступінь доказового значення факту;
- визначити місце факту у системі фактологічного доказу.

Якщо ***предметом фактологічного аналізу є декілька фактів***, то суб'єктові досудового розслідування слід за допомогою матричної діаграми вирішити ряд таких ***завдань***:

- зіставити факти кримінального правопорушення між собою;
- визначити провідні та другорядні факти;
- встановити закономірні та логічні внутрішні та зовнішні зв'язки;
- визначити неочевидні (приховані) зв'язки;
- встановити модельну систему фактів;

- визначити ступінь доказового значення аналізованих фактів;
- визначити місце фактів у системі фактологічного доказу.

Під час вторинного аналізу провідну роль відіграють факти, які лежать в основі фактологічного доказу, під час якого «...те чи інше положення, висновок або ідею можуть доводити не окремі або розрізнені факти, а певна їх концентрація та конструкція...» [3].

Якщо ***предметом фактологічного аналізу є складові (частини, сегменти, елементи) факту***, то суб'єктові досудового розслідування слід за допомогою матричної діаграми вирішити ряд таких ***завдань***:

- дослідити внутрішню структуру складових (частин, сегментів, елементів) даних;
- встановити взаємодію та взаємозв'язок складових частин як цілісного факту;
- виявити неочевидні (приховані) складові (частини, сегменти, елементи), що пов'язані з кримінальним правопорушенням;
- встановити провідні та другорядні складові факту;
- визначити ступінь доказового значення складових факту;
- встановити модельну систему складових факту;
- здійснити агрегування складових, тобто їх об'єднання в єдине ціле.

Агрегування складових необхідне для встановлення ступеня цілісності певного факту або для визначення необхідності доповнення фактологічних даних. *Агрегування даних повинно відбуватися за такими принципами:*

- *предметності*, тобто тематичне об'єднання складових;
- *достатності*, тобто для того, щоб забезпечити фактологічну цілісність, повинна бути достатня кількість складових для об'єднання;
- *закономірності* – складові повинні об'єднуватися на основі стійких та регулярних взаємозв'язків;
- *об'єктивності* – об'єднані складові не повинні спотворювати його сприйняття або спотворювати дані про факт.

Отже, все це дозволить внести ясність між складовими (частинами, сегментами, елементами) факту; графічно інтерпретувати ступінь інтенсивності зв'язків між фактами або складовими факту; отримати додаткові докази, які підтвердять або спростують доказ, який перевіряється.

Слід зазначити, що *головними умовами якісного вирішення цього завдання є:*

- сфокусованість матриці на конкретних фактах;
- складові (частини, сегменти, елементи) факту повинні бути обґрунтовано взаємопов'язаними та повинні розривати сутність факту.

Результатом вторинного факторного аналізу повинна стати побудована фактологічна матриця, яка сприяє візуалізації та встановленню того, що:

- 1) наявні складові (частини, сегменти, елементи) роблять факт цілісним та підтверджують його достовірність;
- 2) факт є належним, допустимим та достовірним доказом;
- 3) наявна сукупність фактів є: а) належними, допустимими та достовірними доказами; б) взаємопов'язаними та достатніми для прийняття законного, обґрунтованого та справедливого рішення.

Визначити достатність доказів – це означає констатувати таку сукупність зібраних доказів, яка необхідна для встановлення всіх обставин злочину та для прийняття обґрунтованого рішення в ході досудового розслідування кримінального правопорушення [11].

Таким чином, фактологічний аналіз допомагає винайти пряме або непряме підтвердження існування чи відсутності «...обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження...» [5], тобто встановити належність доказів, а також «...достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів...» [5]. Фактологічна матриця повинна стати основою для прийняття обґрунтованого правового рішення.

На заключному етапі застосування методу фактологічного аналізу суб'єкти досудового розслідування повинні підготувати пояснення до фактологічної діаграми, таблиць, схем, фактологічної матриці та ін. Фактологічні діаграми, таблиці, схеми, фактологічні матриці та ін., які графічно демонструють зв'язки предмета доказування з іншими фактичними даними, разом із поясненнями до них, суб'єкти досудового розслідування повинні додати до матеріалів кримінального провадження.

Отже, у загальному контексті алгоритм реалізації методу фактологічного аналізу відбувається під час п'яти взаємозалежних напрямів діяльності суб'єктів досудового розслідування, а саме: пошуково-формулюючого, первинного факторного аналізу, програмно-фактографічного, презентаційного та вторинного факторного аналізу. Результатом застосування методу фактологічного аналізу повинна стати побудована фактологічна матриця, яка обґрунтовує належність доказів та яка лежить в основі процесу доказування.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому сутність методу фактологічного аналізу?
2. Які основні правила застосування методу фактологічного аналізу?
3. Визначте мету та завдання методу фактологічного аналізу.
4. Визначте предмет та об'єкт методу фактологічного аналізу.
5. Розкрийте основні напрямки діяльності суб'єктів досудового розслідування на підготовчому етапі застосування методу фактологічного аналізу.
6. Розкрийте основні напрямки діяльності суб'єктів досудового розслідування на основному етапі застосування методу фактологічного аналізу.
7. Чим відрізняється метод фактологічного аналізу від методу кримінального аналізу?
8. Які основні критерії оцінки якості фактологічного аналізу.
9. Чим відрізняється первинний фактологічний аналіз від вторинного?

Список літератури:

1. Колдин В.Я. Обоснование правового решения: фактологический анализ. Учебно-практическое пособие. М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 2014., 512 с. URL: <http://stom.tilimen.org/v-svyazi-setim-predstavlyaetsya-ustarevshim-tradicionnij-vzgl.html?page=3>
2. Колдин В.Я. Фактологический анализ в структуре правоприменительной деятельности. Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2008. № 6.
3. Коротков Э.М. Исследование систем управления: учебник. Москва. Издательско-консалтинговая компания «ДеКА» 2014. URL: <http://www.bibliotekar.ru/sistema-upravleniya/79.htm>
4. Криминалистика в 5 т. Том 2. Методология криминалистики и криминалистический анализ. Учебник для бакалавриата, специалитета и магистратуры. Под общей редакцией И.В. Александрова. М.: Из-во Юрайт., 2019., 167 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13. 04. 2012 № 4651-VI із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 08.10.2016 № 1491-19, 1492-19. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (дата звернення – 29.05.2019).
6. Матрицы в C++. Общие сведения. URL: <http://kvodo.ru/urok-9-matritsyi-obshhie-svedeniya.html>
7. Релевантність. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
8. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень: підручник. // Цільмак О.М., Користін О.Є., Заєць О.М. та ін. // [за заг. ред. О.М. Цільмак]. Одеса: ОДУВС, 2017. 352 с. з іл.
9. Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс. СПб.: Питер, 2005. 272 с. (Серия «Краткий курс»).
10. Требования к качеству фактологического материала и основные формы работы с ним. URL: <https://studopedia.org/7-8856.html>
11. Уголовный процесс Республики Узбекистан: Общая часть. Учебное пособие / Автор-составитель к.ю.н. У.А. Тухташева, Т.: Издательство ТГЮИ, 2007. 513 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- *Актуальные проблемы психологической теории и практики*, СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1996., 186 с.
- *Антонян Ю. М. Методика ТАТ в изучении личности преступника // Личность преступника: методы изучения и проблемы воздействия: Сборник научных трудов*, М.: Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1988., С. 4-18.
- *Антонян Ю. М. Преступное поведение и психические аномалии*, М.: Изд-во «Юристъ», 1998., 215 с.
- *Антонян Ю. М. Психология убийства*, М.: Изд-во «Юристъ», 1997., 303 с.
- *Антонян Ю. М. Роль конкретной жизненной ситуации в совершении преступлений: Учебное пособие*, М.: Изд-во Акад. МВД СССР, 1973., 72 с.
- *Антонян Ю. М., Гульдман В. В. Криминальная патопсихология*. М. : Изд-во «Наука», 1991. 248 с.
- *Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследования преступлений*. М.: Изд-во «Юристъ», 1996. 336 с.
- *Анфиногенов А.И. Психологический портрет преступника, его разработка в процессе расследования преступления. Диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.06., Москва, 1997.*
- *Бараз В.Р. Корреляционно-регрессионный анализ с использованием программы Excel : учебное пособие. Екатеринбург : ГОУ ВПО «УГТУ-УПИ», 2005. 102 с.*
- *Васильев В. Л. Юридическая психология*. С.-Пб.: Изд-во «Питер», 1997. 500 с.
- *Використання надбудови «Пакет аналізу» для виконання аналізу складних даних. URL: <http://office.microsoft.com/uk-ua/excel-help/HA102748996.aspx>.*

- Воляннюк Н. Ю., Ложкін Г. В., Папуша В. В. Віктимність як предмет психологічного аналізу. Вісник післядипломної освіти. 2009. Вип. 11(2). С. 62-70.
- Власюк О.В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару. Х. : Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2011. Випуск № 3. Частина № 1. С. 82-85.
- Волошин В.У. Король П.П. Геоінформаційне тематичне картографування засобами ГІС MapInfo Professional : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 280 с.
- Геоінформаційні системи і бази даних : монографія / В.І. Зацерковний, В.Г. Бурачек, О.О. Железняк, А.О. Терещенко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 492 с.
- Годфруа Ж. Что такое психология: в 2 т. М.: Мир, 1999. Т. 2. 376 с.
- Гриб В.Г., Шидула И.Р., Мажников А.В. Основы обеспечения виктимологической безопасности жертв преступного насилия : учебное пособие. М. : Синергия, 2013. 288 с.
- Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою / ІЛР: навчальний посібник / Користін О.Є., Пефтієв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А.; за заг. ред. Вербенського М.Г. Київ : «Видавництво Людмила», 2019. 120 с.
- Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 17-25.
- Зелінський А.Ф. Кримінологія: Навч. посіб. Х.: Рубікон, 2000. С. 82-83.
- Інформаційні ресурси для прийняття рішень: навч. посібник / А.П. Вереженко, В.В. Горчаков, І.В. Іванов, О.В. Голодова. К: КНЕУ, 2009. 614 с.
- Кабінет Міністрів України. (2018, Січ. 17). Розпорядження № 67-р, «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua /laws/show/67-2018-%D1%80>.

- Карвасарский Б. Психотерапевтическая энциклопедия., С.-Пб.: Изд-во «Питер Ком», 1998., 752 с.
- КіберЛенінка:<https://cyberleninka.ru/article/n/znachenie-kriminalisticheskikh-sledov-i-psihologicheskogo-portreta-neizvestnogo-prestupnika-v-rassledovanii-seriynyh-seksualnyh>
- Колдин В.Я. Обоснование правового решения: фактологический анализ. Учебно-практическое пособие. М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 2014., 512 с. URL: <http://stom.tilimen.org/v-svyazi-s-etim-predstavlyaetsya-ustarevshim-tradicionnij-vzgl.html?page=3>
- Колдин В.Я. Фактологический анализ в структуре правоприменительной деятельности. Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2008. № 6.
- Коротков Э.М. Исследование систем управления: учебник. Москва. Издательско-консалтинговая компания «ДеКА» 2014. URL: <http://www.bibliotekar.ru/sistema-upravleniya/79.htm>
- Криминалистика в 5 т. Том 2. Методология криминалистики и криминалистический анализ. Учебник для бакалавриата, специалитета и магистратуры. Под общей редакцией И.В. Александрова. М.: Из-во Юрайт., 2019., 167 с.:
- Криминалистика/Под ред. д-ра юрид. наук, проф. В.А. Образцова. М.: Юристъ, 1997. 760 с.:
- Криминология. Учебник для юридических вузов / Под ред. проф. В.Н. Бурлакова, проф., академика В.П. Сальникова. С.Пб.: Санкт-Петербург. акад. МВД России, 1998. С. 157.
- Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // Цільмак О.М., Користін О.Є., Шантала О.С., Талалай Д.В. Одеса: РВВ ОДУВС, 2016. 302 с.
- Кримінальна психологія: курс лекцій URL: <https://studfiles.net/preview/5287384/>.
- Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131..
- Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
- Криминологічна віктимологія: посібник. За заг. ред проф. О.М. Джужі. Київ 2006

- Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / За заг. ред. О.М. Джужі.с К.: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. С. 129-130.
- Личность преступника // Отв. ред. В. Н. Кудрявцев., М.: Изд-во «Юрид. лит.», 1975., 270 с.
- Матрицы в С++. Общие сведения. URL: <http://kvodo.ru/urok-9-matritsyi-obshhie-svedeniya.html>
- Методичні рекомендації, альбом схем, таблиць на допомогу практичним психологам органів і підрозділів внутрішніх справ щодо складання психологічного портрета злочинця. Упоряд. Ю. Майдигов, В. Сулицький, О. Комаров, О. Діденко, К.: ЦПП ДРП МВС України, 2005., 112 с.
- Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України // Відп. ред. Кондратьєв Я. Ю., Яценко С. С., К.: Вид-во «Юрінком», 1994., 800 с.
- Основы криминального анализа: пособие с элементами тренинга / О.Е. Користін, С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. Одеса : ОДУВС, 2016 112 с.
- Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/Zarp_ek_m/zpm2014_u.htm
- Офіційний сайт програми MapInfo URL: <http://www.mapinfo.ru>.
- Психология: Словарь. // Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского., М.: Изд-во «Политиздат», 1990., 494 с. URL: www.politik.org.ua
- Пугач С. О. Суспільно-географічна картографія : метод. Рекомендації. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 72 с.
- Ривман Д.В. Криминальная виктимология. СПб. : Питер, 2002. 304 с.
- Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс. СПб.: Питер, 2005. 272 с.
- Цільмак О.М., Користін О.Є., Заєць О.М. та ін. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень: підручник. [за заг. ред. О.М. Цільмак]. Одеса: ОДУВС, 2017.352 с.
- Требования к качеству фактологического материала и основные формы работы с ним. URL: <https://studopedia.org/7-8856.html>

- *Уголовный процесс Республики Узбекистан: Общая часть. Учебное пособие / Автор-составитель к.ю.н. У.А. Тухташева, Т.: Издательство ТГЮИ, 2007. 513 с.*
- *Экологический словарь. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ecolog/>*
- *Beebe, Sarah Miller; Pherson, Randolph H. (2014). Cases in Intelligence Analysis: Structured Analytic Techniques in Action. SAGE Publications.*
- *Best GIS Software. G2 Crowd, 2018. URL: <https://www.g2crowd.com/categories/gis?segment=all>.*
- *Geographic Information Systems as an Integrating Technology: Context, Concepts, and Definitions. Kenneth E. Foote and Margaret Lynch, The Geographer's Craft Project, Department of Geography, The University of Colorado at Boulder. Retrieved 21 Apr 2015.*
- *Heuer, Richards J. Jr. (2007). Psychology Intelligence Analysis, Pherson Associates, LLC: Reston, VA. URL: <https://www.cia.gov/csi/books/19104/index.html>.*
- *Horbanov I.M., Ismailov K.Yu., Zaiets O.M. Using Analical Methods in the Investigation of Criminal Offences in the Economic Sphere. European Reforms Bulletin. 2018. № 2. P. 8-17.*
- *Open-Source Software (OSS), 2018. URL: <https://www.techopedia.com/definition/5602/open-source-software-oss>.*
- *Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses. European Reforms Bulletin. 2016. № 1. P. 69-72.*
- *Zaiets O.M. The Institute for Analytical Support of Pre-trial Criminal Proceedings in Ukraine: current status and prospects of development. European Reforms Bulletin. 2017. № 1. P. 54-62.*

Навчальне видання

Користін Олександр Євгенійович

Свиридюк Наталія Петрівна

Цільмак Олена Миколаївна

Заєць Олександр Михайлович

Ісмайлов Карен Юрійович

Некрасов Вячеслав Анатолійович

ТАКТИЧНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Редакційно-видавничий відділ

Одеського державного університету внутрішніх справ

Підписано до друку 12.05.2020

Тираж 500 прим.